

Študija analize stanja

Izdelana v sklopu projekta

GardEN – Vzpostavitev čezmejne turistične mreže, regije drobnih čudežev, z razvijanjem ponudbe zunaj turističnih središč

Številka projekta: SI-HU 163

Pripravil:

PROFECTIO Tanácsadó és Szolgáltató Kft.

2018

Kazalo

Kazalo **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

Uvod

Metodologija **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

1. Predstavitev lokalnih danosti 6

1.1. Značilnosti programskega območja na Madžarskem 6

1.2. Značilnosti programskega območja v Sloveniji 12

1.3. Predstavitev projektnih partnerjev 15

2. Razvojne potrebe **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

2.1. Povzetek rezultatov raziskav in intervjujev 18

2.2. Predstavitev rezultatov primarne in sekundarne raziskave 23

3. Načrti paketov izdelkov **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

3.1. Načrt paketa izdelkov Dišeči in zdravilni bezeg 88

3.2. Načrt paketa izdelkov Zdravilna ajda 90

3.3. Načrt paketa izdelkov Pomladanski veliki zvonček 91

3.4. Načrt paketa izdelkov Vilinski vrt 93

3.5. Načrt paketa izdelkov Orhideja 95

3.6. Načrt paketa izdelkov Energija 96

Načrti alternativnih paketov izdelkov 97

Idejne zasnove za dvig trženjskih možnosti posameznih izdelkov 100

Povzetek **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

Kazalo **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

Idejne zasnove za dvig trženjskih možnosti posameznih izdelkov

Uvod

Namen študije analize stanja je, da ob upoštevanju možnosti, ki jih nudi območje med Moravskimi Toplicami v Sloveniji in Lentijem, na podlagi načel slow turizma ter naravnih danosti predstavi elemente in vrednote, ki so lahko osnova trajnostnega razvoja turizma.

Na podeželskih območjih je cilj projekta integracija turistične ponudbe, z osredotočenostjo zlasti na kulturno in naravno dediščino, za katero so projektni sodelavci v tematiki vrtov – GardEN v ospredje postavili 5 izdelkov. Ob upoštevanju omenjenih pet izdelkov, ki so dišeči in zdravilni bezeg, zdravilna ajda, gozdne in poljske cvetlice, vilinski vrt in orhideje, je cilj študije analize stanja, da oceni najdišča na madžarski in slovenski strani programskega območja, ki so povezana s temi elementi in so lahko morda primerni na vključitev v turistične programske pakete. Osnova raziskave je katastrski vpis edinstvenih krajinskih vrednot, ki je bil uporabljen v programu »Mesés Hetés« (Pravljíčni Hetés), prejemniku Nagrade Evropskega sveta za krajino leta 2016, in ki temelji na madžarskem standardu MSZ 20381:2009 *Varstvo narave. Katastrski vpis edinstvenih krajinskih vrednot*.

Raziskava bo zajela tudi vprašanje energije, pri čemer bodo z njo povezane lokacije prav tako ocenjene, saj bo v okviru projekta vzpostavljena povezovalna pot med energijskimi točkami od Lukačevcev do Lentija. Prisotnost zdravilnih energij na tem območju je že dolgo dokazana, energijske črte svetega Jurija namreč potekajo skozi več naselij. Tematika energije in z njo povezane alternativne znanosti se dobro ujemajo in dopolnjujejo tudi 5, v programu izpostavljenih tematskih področij.

Pred podrobno raziskavo bo splošni terenski prikaz (geografske, naravne, demografske in gospodarske danosti), ki mu bo sledila kratka predstavitev projektnih partnerjev ter predhodnih in sedanjih razvojnih projektov.

Pomemben del gradiva je tudi povzetek intervjujev s strokovnimi organizacijami in strokovnjaki, saj so mnenja in predlogi sogovornikov vključeni v različne ideje za izdelke in načrte paketov izdelkov.

Med primarno in sekundarno raziskavo bomo ocenili botanične in krajinske vrednote, ki so pomembne na projektnem območju, ter z njimi povezane habitate in naravne znamenitosti, ki lahko pomenijo priložnost tudi z vidika turizma.

Na podlagi ocene bo v povezavi s temami vrta in energije pripravljen načrt za posamezni paket izdelkov, katerih podrobnejša opredelitev bo del marketinške strategije.

Metodologija

4

Pri pripravi študije analize stanja uporabljamo tudi primarne in sekundarne podatke. Predstavitev lokalnih danosti in nosilca projekta temelji na projektnem gradivu, študije o območju in osebna usklajevanja s partnerji.

Intervjuji s strokovnimi organizacijami, ki jih je treba vključiti, temeljijo na vprašanjih, prilagojenih ciljem, ki so določeni z analizo stanja. Za povzetek botaničnih podatkov ter oceno naravnih vrednot in habitatov, ki jih lahko opredelimo kot turistične znamenitosti, poleg razpoložljive aktualne strokovne dokumentacije uporabljamo tudi gradivo naravovarstvenih organizacij, ki delujejo na preučevanem območju. Osnova primarnega raziskovanja, usmerjenega na krajinske vrednote, je katastrski vpis edinstvenih krajinskih vrednot, ki je bil uporabljen v programu »Mesés Hetés« (Pravljični Hetés), prejemniku Nagrade Evropskega sveta za krajino leta 2016, in ki temelji na madžarskem standardu MSZ 20381:2009.

Pojem krajinske vrednote opredeljuje zakon o varstvu narave, ki v tretjem odstavku 6. člena določa, da je *»edinstvena krajinska vrednota naravna vrednota, tvorba in krajinski element, ustvarjen s človekovim delovanjem, ki je z naravnega, zgodovinskega, kulturnozgodovinskega, znanstvenega ali estetskega vidika pomemben za družbo.«* Ta definicija se uporablja tudi v standardu MSZ 20381:2009.

Na osnovi tega lahko rečemo, da je tako naravne, kot tudi s človekovim delovanjem ustvarjene krajinski elemente mogoče uvrstiti med edinstvene krajinske vrednote. Med zbiranjem podatkov se zanašamo tudi na strokovno literaturo in druge vire ter uporabljamo informacije in izkušnje, pridobljene med terenskimi ogledi, kakor tudi gradiva o določenih vrednotah, pridobljena od lokalnih kontaktnih oseb. Priprava načrtov za pakete izdelkov, povezanih s tematiko vrta in energije temelji na usklajevanjih s partnerji ter intervjujih s strokovnimi organizacijami, upošteva pa tudi značilnosti njihove uporabe z vidika turizma. Poleg tega bodo uporabljene še informacije, zbrane med oceno botaničnih in krajinskih vrednot, med katerimi smo pri sestavljanju predlogov za pakete izdelkov izbrali tiste ocenjene vrednote, ki ustrezajo določeni tematiki.

Pomemben vidik pri pripravi načrtov za pakete izdelkov je bil, da morajo v sklopu različnih predlogov obstajati alternative glede trajanja in ciljne skupine, opisano pa mora biti tudi

izvajanje čezmejnih programov. V zvezi z načrti programskih paketov smo podali predlog glede oblikovanja povezanih izdelkov, v primeru spominkov, ki jih je treba razviti, pa smo navedli glavne vidike, ki se morajo upoštevati, če želimo, da bodo le-ti ustrezali ciljem in trajnostnim načelom projekta.

V zadnjem poglavju preučimo, kako se vsi povezani izdelki, ki jih lahko najdemo na območju, prilagajajo predlogom paketa izdelkov in predstavimo povzetek programov, ki bi lahko bili v skladu s projektom GardEN. Pri ocenjevanju rezultatov raziskave podamo predloge, kako povezati izdelke, storitve, prireditve in programe.

V povzetku analize stanja ocenjujemo rezultate ter opredelimo cilje in usmeritve, na katerih mora v marketinški strategiji temeljiti podrobni opis paketov izdelkov ter jih je moč upoštevati pri določitvi prodajnih kanalov in ciljnih skupin oziroma pri razvoju izdelkov.

2. Predstavitev lokalnih danosti

Naloga tega poglavja je predstaviti preučevano območje analize stanja tako na madžarski, kot na slovenski strani. Na splošno in z vidika čezmejnega programa Interreg se v Sloveniji in na Madžarskem za obmejno regijo štejejo območja, ki se na obeh straneh raztezajo vzdolž 102 km dolge državne meje. V Sloveniji spadata sem Podravska in Pomurska statistična regija, na Madžarskem pa Zalska in Železna županija. Posebej preučevano območje na obeh straneh meje v sklopu tega projekta zajema od navedene nekoliko ožje področje.

2.1. Značilnosti programskega območja na Madžarskem

Predstavitev geografskih danosti

Študija analize stanja na madžarski strani pokriva območje 48 naselij okraja Lenti ter se proti jugu razširi vse do ustja Velike Krke (ostala vključena naselja: Kerkaszentkirály, Csörnyeföld, Muraszemenye).

To območje leži v zahodnem delu Zalske županije in vključuje 48 naselij, ki skupaj štejejo 18.604 stalnih prebivalcev (*na podlagi podatkov Centralnega statističnega urada - KSH z dne 1. januarja 2018*). Temu se pridružujejo še 3 naselja okraja Letenye s 1.148 prebivalci (*na podlagi podatkov Centralnega statističnega urada - KSH z dne 1. januarja 2018*). Z geografskega vidika se območje razteza na zahodnem robu županije, ob slovenski meji, na delu pokrajine Őrség ter na območju etnografskih regij Hetés in Göcsej. Nadmorska višina območja se giblje med 160 in 300 metri, med slemenimi gričevji ležijo široke ravnice. Naravnogeografsko se nahaja v gričevnatem delu Zalske županije, znotraj tega pa ga lahko v mikroregijski skupini Zahodnega zalskega gričevja uvrstimo k pokrajini Hetés v mikroregiji Dolina gornjega toka reke Zale, na vzhodu k Osrednjemu zalskemu gričevju (Göcsej), na južnem obrobju pa znotraj subregije Murska ravnica v mikroregijo Mura.

Znotraj županije je *lega območja* zelo ugodna, saj leži v neposredni bližini dveh tromej, s tem pa tudi treh drugih držav (Avstrija, Hrvaška, Slovenija).

Preučevano območje ima dobro lego tudi z *vidika prometa*. V smeri vhod-zahod ga prečkata dve glavni cesti (št. 75 in 86), od katerih je slednja pomembna predvsem za tovorni promet proti Sloveniji. Po hitri cesti M70, ki se nahaja v bližini južnega dela območja, dosežemo

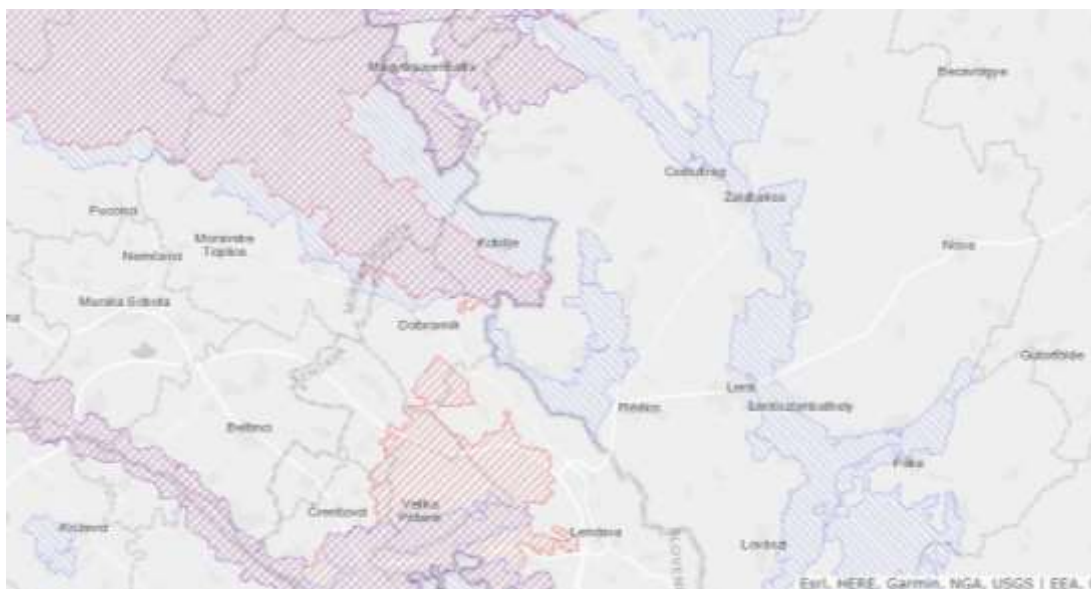
avtocesto M7, ki omogoča preprost dostop do prestolnice oziroma Slovenije in Hrvaške. Ostala naselja v regiji so povezana cestno omrežje različne kakovosti, označeno s štirimestnim številom. Zaradi boljše dostopnosti je popravilo cest, ki vodijo do manjših naselij in zaselkov, upravičeno.

Do večine naselij se je mogoče pripeljati samo z avtobusom, marsikje pa dostop do javnih služb zagotavljajo s pomočjo vaških skrbniških služb. Z vlakom je dosegljiv le drobec naselij, in sicer vasi, ki ležijo ob odseku Rédics-Lenti-Csömödér-Gutorfölde-Zalaegerszeg. Ena od privlačnosti območja je ozkotirno železniško omrežje Državne gozdne železnice Csömödér med Lentijem in Kistolmácsom, ki je v turistični sezoni priljubljena programska možnost, vendar za promet in zagotavljanje dostopnosti nima nobenega pomena.

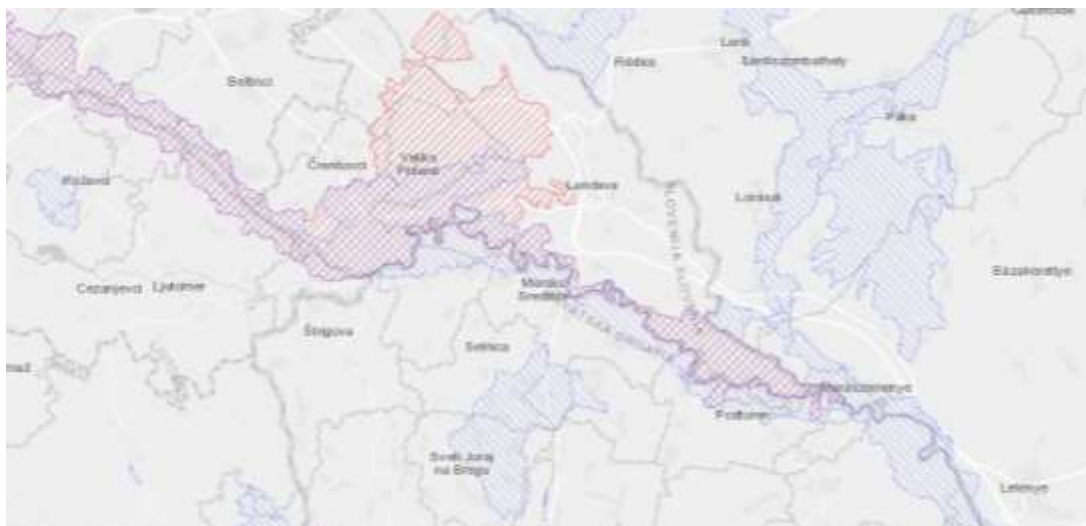
Z vidika projekta je ob upoštevanju načel slow turizma pomembno izpostaviti razpoložljivost pogojev, povezanih s kolesarjenjem. Na splošno lahko o mreži kolesarskih poti govorimo skoraj izključno samo v primeru naselja Lenti, kjer so vsi mesti predeli dostopni po samostojni kolesarski poti. Odkar so leta 2009 zgradili spot, ki povezuje Lenti-Mumor-Lenti-Lentiszombathely-tovarna CREATON, je Lenti in njegove mestne predele mogoče v celoti obkolesariti. Leta 2018 so mrežo kolesarskih poti na območju razširili z dodatnimi odseki. Pod okriljem Samouprave Zalske županije je bil na trasi Lenti-Máhomfa-Kerkateskánd zgrajen nov odsek kolesarske poti, začela pa se je tudi izgradnja kolesarske poti med naselji Lendvadedes-Dedeskecskés-Dolga vas. Poleg tega je bila kolesarska pot zgrajena še po celotni dolžini ulice Béke v Lentiju. Leta 2019 se razvoj kolesarskega turizma nadaljuje, in sicer s popolno prenovo kolesarske poti Lenti-Máhomfa, ki jo povežejo z novo zgrajeno traso proti Kerkateskándu. Razen po prometnem osrednjem delu je dolino Velike Krke mogoče raziskati tudi po manj prometnih, s kolesom prevozni poteh, katerih označevanje je bilo izvedeno leta 2018 v sklopu projekta Zala na dveh kolesih (Zala kétkeréken). Z označevanjem slovensko-madžarskega odseka poti EuroVelo 13 oziroma priključnih regionalnih odsekov v sklopu projekta Iron Curtain Cycling pa je bil razvoj izveden neposredno v obmejni regiji.

Predstavitev naravnih danosti

Naselja v okraju Lenti se nahajajo ob Veliki Krki in na območju njenega povodja. Reka v zalsko županijo in regijo vstopi pri naselju Magyarföld, in sicer še kot potok, nato teče proti jugu, kjer območje zapusti za naseljem Dobri, na koncu približno 40 kilometrov dolgega odseka, in se za Kerkaszentkirályem, ob državni meji, nedaleč od mesta, kjer Mura prispe na domače ozemlje, izlije v Ledavo. Vodotok regijo opredeljuje tako z naravnogeografskega, kot tudi botaničnega vidika. Najjužnejše naselje je Muraszemenye, spada že k povodju Mure, v njegovi okolici pa lahko najdemo več mrtvih rokavov in gramoznic. Dolina Velike Krke in njena neposredna okolica (26 naselij) je del **omrežja Natura 2000** in skozi naše območje v smeri sever-jug vodi kot ekološki koridor, v katerem lahko najdemo več dragocenih habitatov.

1. slika: Področja Natura 2000 na preiskovanem območju, severni del doline Velike Krke

2. slika: Področja Natura 2000 na preiskovanem območju, južni del doline Velike Krke¹

Določitev območij Natura 2000 je bilo najprej urejeno z vladno uredbo 275/2004 (8. 10.) o naravovarstvenih območjih, ključnih za Evropsko unijo. Kot posebna področja ohranjanja narave so bil v povezavi z dolino Velike Krke imenovani še zahodni Göcsej, Vétym in pokrajina ob Veliki Krki. Z vidika projekta je treba prednostno obravnavati zlasti pokrajino ob Veliki Krki, kjer se nahajajo številni habitati, kar omogoča ogled vrst, zajetih tudi v projektu, v njihovem naravnem okolju (npr.: največje nahajališče pomladanskih velikih zvončkov v Zalski županiji v okolici Lentija ali različne vrste travniških orhidej).

Naravne vrednote je mogoče spoznati s pomočjo učnih poti, lahko pa tudi preživimo nekaj časa v parkovnem gozdu pri Lentiju in raziskujemo živi svet tega območja. Učne poti obiskovalcem nudijo številne informacije: učna pot Töllös v bližini Szentgyörgyvölgya o prebiralnem gospodarjenju z gozdovi, Kakukkvirág (Močvirski tulipan) o vlažnih travnikih na območju naselij Alsószenterzsébet in Felsőszenterzsébet, prav tako po močvirskem tulipanu poimenovana pot pri Csesztregu o živem svetu jezera in Velike Krke, Vargánya, ki se začne v naselju Szilvágy, o svetu vinogradov, Vadvirág, ki vodi skozi parkovni gozd pri Lentiju o hrastovih-jesenovih-brestovih gajih, Hód v vasi Iklódbördőce o živem svetu Velike Krke in okolice, učna pot Szent András pa okolice Zalabakse. Učna pot Kankalin, ki vodi po pobočjih okoli Lovászija, ob živem svetu vinogradov predstavi tudi spomine na naftno industrijo, prav tako pot Bükk-makk čez grič Szent János v vasi Tormafölde, ki se tudi osredotoča predvsem na vinogradništvo. Največja grožnja naravnim vrednotam regije je širjenje invazivnih rastlinskih vrst, ki se pojavljajo zlasti na motenih območjih in izpodrivajo avtohtone vrste. Da bi to

¹ Vir (1. ábra, 2. ábra): <http://natura2000.eea.europa.eu/>

preprečili, je zelo pomembno, da se na habitatih, kjer je obstoj in preživetje posamezne populacije posledica stalnega poljedelstva, pogostost in način obdelovanja zemlje ohrani. S tega vidika imajo na primer omejeni vrtovi velik pomen, kjer moramo za ohranitev življenjskih prostorov zaščitene orhideje na pobočjih veliko pozornost nameniti ohranjanju vinogradov in sadovnjakov.

Za območje je značilno zdravo okolje, saj se tu ne izvaja nobena večja industrijska proizvodnja. Onesnaženje zraka in obremenitev s hrupom nista izrazita, takšne težave se pojavljajo samo občasno in lokalno, negativni vpliv pa je minimalen. Pitno vodo pridobivajo predvsem iz podtalnice, zato je oskrba vode zagotovljena iz kakovostnih vodnih zajetij. Glede na število prebivalcev je čiščenje odpadnih voda večinoma rešeno, v naslednjem obdobju se bo na kanalizacijsko omrežje priključilo še nekaj manjših naselij, kot Szilvagy in Pórszombat.

Značilnost območja so manj rodovitna tla, zaradi česar je vnos umetnih gnojil povečan in so velik del naselij razglasili za območja, občutljiva na nitrato.

Predstavitev demografskih danosti²

Za regijo, kakor tudi za območje Prekmurja v Sloveniji, je značilno staranje prebivalstva. V državi in tudi v Zalski županiji je največje staranje zaznati v naseljih okraja Lenti, saj se mladi zaradi ugodnejših razmer zaposlujejo drugje, bližina meja pa omogoča, da si številni službe poiščejo v Avstriji ali drugih državah Evropske unije. Število prebivalstva tega območja je v zadnjih več kot 15 letih znatno upadlo. Skupno število prebivalcev naselij v okraju je trenutno v povprečju za 15 odstotkov nižje kot leta 2000. Negativne demografske procese krepijo tudi poselitvena struktura zaselkov in privlačnost obmejnih področij, ki nudijo ugodnejše zaposlitvene možnosti. Delež manjšin na območju je zanemarljiv, za romsko narodnost se je opredelilo vsega 2,5 odstotka, drugim narodnim manjšinam pa pripada manj kot 1 odstotek tukajšnjih prebivalcev.

Na območju z dobro javno varnostjo večina ljudi živi v družinskih hišah. Večstanovanjske zgradbe ali bloke najdemo samo v nekaterih naseljih, predvsem v Lentiju. Razen kanalizacijskega omrežja so osnovne komunalne storitve zagotovljene v vseh naseljih, vendar pa za kanalizacijo potrebno omrežje razvijajo tudi v vse več naseljih.

² **Vir:** Analiza podatkov Državnega informacijskega sistema za prostorski razvoj in načrtovanje

Na splošno lahko povemo, da je zaradi demografskih procesov ogrožen dolgoročni trajnostni razvoj območja z majhnimi naselji, v kritični situaciji se lahko znajdejo predvsem zaselki in drobne vasi. Da bi se temu bilo mogoče izogniti, je treba začeti z zavestnim razvojnim procesom.

Predstavitev gospodarskih danosti

V preteklih letih je območje z vidika zaposlovanja kazalo ugodno sliko, število registriranih brezposelnih je bilo namreč večinoma pod povprečjem in se je gibalo med 6 in 7 odstotkov. Stopnja zaposlenosti med delovno aktivnim prebivalstvom (med 15. in 64. letom) je s 60 odstotki na splošno višja od državnega povprečja. Brezposelnost je najizrazitejša zlasti med osebami z nižjo izobrazbo, za katere je bila zaposlitev preko javnih del v preteklem obdobju samo delna rešitev.

Če analiziramo gospodarsko strukturo okraja, vidimo, da prevladujejo predvsem samostojni podjetniki, precejšen del podjetij so mikropodjetja z manj kot 10 zaposlenimi. Tudi z vidika teritorialne lege so znotraj regije opazne neenakosti, saj se večina delodajalcev nahajajo v mikroregionalnih in regionalnih središčih, v manjših naseljih jih ni ali pa delujeta morda samo eno ali dve podjetji. Glede dejavnosti prevladuje storitveni sektor, v manjšem obsegu delujejo še gospodarska podjetja na področju kmetijstva in industrije. V sklopu industrije so največji delodajalci strojna, lesna in delno lahka industrija. Zaradi danosti doline Velike Krke je tu veliko primarnih proizvajalcev, katerih del se kot registrirani mali pridelovalci ukvarjajo s proizvodnjo predelanih izdelkov. V storitvenem sektorju največ podjetij deluje na področju turizma in maloprodaje, med katerimi je največji delodajalec Lenti Gyógyfürdő Kft. (Zdravilišče Lenti d.o.o.), v upravljanju katerega so glavne atrakcije regije: Termalno kopališče in Energijski park sv. Jurija ter Thermal Hotel Balance v Lentiju. Do sosednjih držav je celo z najbolj oddaljene točke regije največ 30 kilometrov, tako se lahko obiskovalci s štirimi najpomembnejšimi znamenitostmi države seznanijo kar med dolgim vikendom, vse to pa regiji daje ugodno tržno vrednost.

Sorazmerno nedotaknjena narava, obsežne gozdne površine, dragoceni rastlinski in živalski svet, številni habitati, čisti vodotoki, domače vzdušje naselij in vinogradi gričevnate pokrajine Zalske županije ponujajo potencialne razvojne možnosti na obmejnem območju, na katere lahko gradimo v prihodnosti.

2.2. Značilnosti programskega območja v Sloveniji

Študija analize stanja v Sloveniji zajema območje naslednjih naselij: *Občina Moravske Toplice*: Andrejci, Berkovci, Bogojina, Bukovnica, Čikečka vas, Filovci, Fokovci, Ivanci, Ivanjševci, Ivanovci, Kančevci, Krnci, Lončarovci, Lukačevci, Martjanci, Mlajtinci, Moravske Toplice, Motvarjevci, Noršinci, Pordašinci, Prosenjakovci, Ratkovci, Sebeborci, Selo, Središče, Suhi Vrh, Tešanovci in Vučja Gomila; *Občina Dobrovnik*: Bukovniško jezero, Strehovci, Žitkovci; *Občina Lendava*: Banuta, Čentiba Genterovci, Dolgovaške Gorice, Kamovci, Lendava, Lendavske gorice, Mostje, Dolga vas, Radmožanci, Dolina pri Lendavi, Pince, Kobilje.

Prekmurje³ kot poimenovanje samostojne regije pred trianonsko pogodbo še ni obstajalo, saj je območje do takrat spadalo k Železni in Zalski županiji zgodovinske Madžarske. Območje, odcepljeno od Železni in Zalske županije, leži severovzhodno od reke Mure in je po letu 1920 padlo pod oblast Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Po trianonski pogodbi je pokrajina dobila slovensko ime Prekmurje, ki ga Slovenci še danes uporabljajo, dobesedni prevod v madžarski jezik pa pomeni Murántúl, oziroma „čez Muro“.

Predstavitev geografskih danosti

Prekmurje je del pomurske statistične regije in leži v severovzhodnem delu Slovenije. Na severu in vzhodu meji na Madžarsko, na jugu pa na Hrvaško z mejno reko Muro. Geografsko se na severu nahaja Alpsko predgorje, znotraj tega pa gričevnat svet Goričkega. Na jugu se razprostira ravnica spodnjega toka reke Mure, na zahodu pa griči Lendave in okolice (Lendavske gorice). Slednji so sestavni del Zalskega gričevja, kar pomeni, da obiskovalce pričaka podobna krajinska podoba, kot na območju doline Velike Krke onkraj državne meje. Sedež Prekmurja je Murska Sobota.

Kljub temu, da je za regijo z *vidika prometa* značilno gosto cestno omrežje, dostop iz slovenske prestolnice in sosednjih držav ni najbolj ugoden in na državni ravni sodi med manj razvita območja. Z izgradnjo avtoceste A5 med Mariborom, Mursko Soboto in Lendavo, ki madžarsko državno mejo doseže pri naselju Pince, se je to stanje nekoliko izboljšalo. Kar zadeva javni prevoz, lahko za železniška vozlišča v regiji štejemo Lendavo in Mursko Soboto. Medkrajevni

³ **Vir:** Kovács T. – Stankovicsné Szendi A.: Muravidék létrehozása és társadalmi jellemzői

avtobusni promet ima podobno strukturo kot v okraju Lenti, in lahko rečemo, da je dobro razvit in organiziran. Omrežje je vzpostavljeno ob glavnih cestah, ki povezujejo večja mesta (npr. Lendava – Murska Sobota), poleg tega pa je ustrezna tudi dosegljivost vseh občinskih središč. Če primerjamo mrežo kolesarskih poti s tisto na madžarski strani obmejne regije, lahko opazimo pomembne razlike. Kultura kolesarjenja je na območju Lendave veliko bolj razvita, za kar imajo na razpolago tudi infrastrukturne pogoje, saj so številna manjša naselja med seboj povezana s kolesarskimi potmi oziroma z ustrezno označenimi kolesarskimi stezami. Novo priložnost v povezovanju madžarsko-slovenskega obmejnega območja predstavlja kolesarska pot v izgradnji Lendvadedes-Dedeskecskés-Dolga vas, ki bo za kolesarje pomenila novo progo med Lentijem in Lendavo.

Predstavitev naravnih danosti

Območje sodelovanja spada k večji geografski enoti, in sicer k Panonski nižini. Najpomembnejše geografske značilnosti so obsežne ravnice, ki jih prekinjajo griči in osamljene gore. 910 km² veliko območje na severu omejuje gričevje Goričko, ki spada k Alpskemu predgorju, na jugu pa ravnica ob spodnjem toku reke Mure. Na zahodu, ob madžarski državni meji se razteza nizko gričevje Lendavskih gor, ki geografsko spada k Zalskemu gričevju. Pokrajina je bogata z naravnimi vrednotami. V regiji se nahajajo tri naravovarstvena območja, in sicer Krajinski park Goričko, Krajinski park Ljutomerski ribniki – Jeruzalemske Gorice ter Krajinski park Negova. Skoraj polovica ozemlja regije je del mreže Natura 2000. Podnebno spada v celinski submontanski pas z bukovimi gozdovi, vendar so za območje značilni tudi gabrovi in hrastovi gaji, ki se pojavljajo tudi na številnih krajih v dolini Velike Krke. Glede na to, da pokrajino tudi tu določajo vodotoki (Mura, Ledava), je plast zemlje sestavljena iz aluvialnega gramoza in peska, katere zgornja plast se je na več mestih razvila v aluvialna gozdna tla. Značilna je tudi visoka gladina podtalnice, kar povzroča vlažno in hladno mikroklimo.

Predstavitev demografskih danosti

Podobno kot na madžarskem obmejnem območju je tudi v Prekmurju zaznati neugodne demografske procese, in je ob upadanju značilno še staranje prebivalstva. Stopnja upada je sicer nekoliko zmernejša kot v okraju Lenti, a je še zmeraj znatna in znaša približno 10 odstotkov. Tudi tu je značilen učinek privlačnosti večjih naselij, saj se mladi z veseljem preseljujejo v Lendavo in Mursko Soboto, predvsem zaradi zaposlitve. Posledično se vedno bolj znižuje številčnost majhnih mest in vasi, hkrati s tem pa tudi madžarsko govorečega prebivalstva.

Na področju izobrazbe je prav tako podobno stanje kot v obmejnem območju Madžarske. Večina prebivalstva ima srednješolsko izobrazbo. Delež ljudi z visokošolsko izobrazbo je pod državnim nivojem, delež tistih, ki razpolagajo samo z osnovnošolsko izobrazbo, pa je nad državnim povprečjem.

Poselitvena struktura območja je podobna kot v okraju Lenti, prebivalci večine krajev živijo v družinskih hišah, večstanovanjske zgradbe in vrstne hiše so značilne predvsem za mesta.

Prekmurje, zlasti pa območja, kjer živijo pripadniki madžarske narodnosti, se soočajo s podobnimi težavami kot v pokrajinah Hetés in Göcsej s pretežno majhnimi naselji, zato obstaja bojazen, da bo dolgoročni obstoj nekaterih vasi resno ogrožen. Z vidika turizma je lahko poseljenost območja v bistvu optimalna, saj je obiskovalcem na voljo mirno, zdravo naravno okolje, vendar so za razvoj turizma potrebni tudi ustrezni infrastrukturni pogoji in ponudniki storitev.

Predstavitev gospodarskih danosti⁴

Zaradi staranja prebivalstva v regiji je stopnja zaposlenosti aktivnega prebivalstva nižja od državnega povprečja. Prekmurje je najmanj razvito območje Slovenije, kjer je delež brezposelnosti izjemno visok. Največja težava je vrnitev dolgotrajno brezposelnih na trg dela, za kar je treba najti ustrezno rešitev. Tako kot na Madžarskem spadajo kvalificirani delavci za strojno in lesno industrijo ter kuharji in natakarji tudi tu med deficitarne poklice. Izsledjevanje zaradi ugodnejših dohodkov je značilno zlasti za kvalificirane delavce. V Prekmurju problem pomanjkanja delavcev poskušajo rešiti z zaposlovanjem delavcev migrantov.

Poglavitni delodajalec je predelovalna industrija, ki ji sledita trgovina in storitve popravila motornih vozil. V Prekmurju ima velik pomen tudi kmetijstvo, ki je v primerjavi z gozdarstvom prevladujoča dejavnost, zaposlovanje v tem sektorju pa presega celo državno povprečje. Z

⁴ **Vir:** Pomurski gospodarski razvojni program Kakasdi Hajós Mihály

vidika kmetijstva je struktura posestev v Prekmurju nekoliko drugačna od tistih v sosednji Madžarski. Tu so bila zemljišča razdrobljena in je delež posesti, manjših od 5 hektarjev, dosegla 65 odstotkov. Velika povezana posestva so tu manj značilna, zato so tudi pridelki bolj raznoliki, kar je za proizvodnjo različnih lokalnih izdelkov prav tako ugodneje.

Večina industrijskih obratov deluje v večjih mestih, torej v Lendavi, Murski Soboti in Gornji Radgoni. Podobno kot na Madžarskem, tudi na preiskovanem območju prevladujejo predvsem mikropodjetja, več kot 40 odstotkov aktivne populacije pa je zaposleno prav v mikro in malih podjetjih. Na področju turizma, pomembnega z vidika projekta GardEN, je Prekmurje v preteklih letih postalo čedalje bolj priljubljeno. Ob termalnih kopališčih so vse bolj iskane tudi možnosti za aktivne počitnice, kot so pohodništvo, obisk vinskih poti ali stolpa Vinarium, ki so ga odprli leta 2015.

2.3. Predstavitev projektnih partnerjev

Projekt se izvaja s sodelovanjem 4 projektnih partnerjev, vodilni partner pa je *Samouprava mesta Lenti*. Okrajno središče Lenti in urad samouprave imata v življenju regije pomembno vlogo, saj so uradi, ki tu delujejo, pogosto namenjeni celotnemu okrožju. V mestu najdemo specialistično polikliniko, vladni urad, samostojne jaslice, osrednjo zdravstveno službo in tudi srednješolsko izobraževanje je na voljo samo tu. Samouprava podpira civilne skupnosti, upravlja več kulturnih ustanov in je partnerica pri izvajanju javnih prireditev ter programov, namenjenih koristnemu preživljanju prostega časa.

V preteklih več kot desetih letih je uresničila več turističnih programov, katerih izkušnje in rezultate je mogoče uporabiti pri razvoju paketov izdelkov. Med leti 2005 in 2007 sta bila pomembna predvsem soodvisna razvojna projekta Murania oziroma Multikultura Muranie, financirana v sklopu programa Interreg, ki sta bila prva projekta z namenom presoje turističnih danosti obmejne regije. Leta 2007 je s sodelovanjem slovenskih partnerjev potekal projekt »Zakladi doline Velike Krke«, v sklopu katerega so izvedli botanično in zoološko raziskavo območja ob Veliki Krki, ki je prav tako lahko podlaga za razvoj izdelkov. V letih 2009 in 2010 je kot samouprava članica z organizacijo Lenti Kistérség Többcélú Társulása (Večnamensko združenje mikroregije Lenti) sodelovala v projektu »Potepanje ob Veliki Krki«. Glavni cilj projekta je bil usklajen, programski razvoj turističnih storitev na regionalni ravni, ki omogočajo aktivno preživljanje prostega časa na temelju naravnih vrednot in predstavitev slednjih. Za povezano naložbo lahko štejemo investicijo, namenjeno širitvi notranjega bazena Termalnega

kopališča Lenti in Energijskega parka Sv. Jurija, ki so ga v uporabo predali leta 2011. Najpomembnejši razvojni program samouprave v preteklih letih je bil projekt »Razvoj zdravilišča in širitev nastanitvenih možnosti v Lentiju«, v sklopu katerega je nastala nova, kakovostnejša nastanitvena možnost, zdravilišče pa je postalo bogatejše za nov vodni park, ki je njegovo konkurenčnost, v primerjavi s podobnimi termalni kopališči v Zalski županiji, občutno povečal.

Omeniti je treba še projekta City Cooperation iz obdobja med leti 2008 in 2013, ter E-VIA iz leta 2014, ki sta potekala v okviru programa Interreg Avstrija-Madžarska, in kjer je projektni partner bilo občinsko podjetje Lenti és Vidéke Közhasznú Nonprofit Kft.. Glavni cilj je bil sodelovanje med 24 majhnimi obmejnimi mesti (madžarskimi, avstrijskimi, slovenskimi) in skupno izvajanje razvojnih projektov na različnih področjih.

Madžarski projektni partner je bil še javni sklad *Gyógyhelyünk Lenti Egészségturisztikai Közalapítvány*, ki vzdržuje in upravlja pisarno Tourinform v Lentiju. Njegove naloge vključujejo informiranje turistov, sestavljanje in osveževanje turistične baze podatkov mesta Lenti in okolice (približno 70 naselij), podpora pri izdaji regionalnih turističnih publikacij ter organizacija in promocija dogodkov. Z vidika izvajanja programa GardEN lahko izpostavimo projekt »ZALA NA DVEH KOLESIH« iz leta 2014, pri katerem je bil sklad eden od sofinanciranih partnerjev. Organizacija je bila v sklopu tega zadolžena za analizo in označevanje dveh, različno dolgih prog za krožne kolesarske ture na območju Lentija, digitalizacijo tras in organizacijo enodnevnega regionalnega kolesarskega dogodka.

Javni sklad razpolaga z organizatorskimi izkušnjami, ki si jih je pridobil v programu Panonski maraton treh držav, ki se v Lentiju odvija vsaka tri leta ter je skupni program kolesarskih društev in turističnih pisarn iz Lentija, Lendave in Svetega Martina na Muri.

Slovensko stran predstavlja *Turistično informacijski center Moravske Toplice*, ki si je z izvajanjem mednarodnih projektov pridobil številne dragocene izkušnje. S stališča projekta GardEN bi lahko izpostavili program »Raj za kolesarje«, sofinanciran s strani slovensko-madžarskega Sklada za male projekte in izvajan v letih 2005 in 2006, v sklopu katerega so opravili analizo in promocijske dejavnosti ponudbe kolesarskih poti. Sosedski program Interreg IIIA Slovenija-Madžarska-Hrvaška je v letih 2006 in 2007 sofinanciral projekt »S kolesom skozi dve dolini«, katerega glavni cilj je bil povezovanje ponudnikov turističnih storitev v Prekmurju in Porabju s pomočjo nove spletne strani, zemljevida in dogodkov. Kar zadeva razvoj paketov izdelkov, lahko TIC k delu prispeva predvsem z rezultati projekta »Poti dediščine Moravskih Toplic« in izkušnjami, pridobljenimi med njegovim izvajanjem. Projekt,

sofinanciran s sredstvi LEADER, je vključeval analizo naravnih in kulturnih vrednot Moravskih Toplic ter objavo dveh novih promocijskih publikacij.

Nove izkušnje na področju razvoja izdelkov in turističnih inovacij so pridobili v projektu »5 poštnih kočij«, sofinanciranem s sredstvi Čezmejnega programa sodelovanja Slovenija-Madžarska, v katerem so razvili standarde za nove turistične izdelke in program, uvedli kartice »5 poštnih kočij« in pripravili doživljajske produkte. Na tem projektu temelji tudi program za razvoj mreže pravljичnih parkov »TELE-KA-LAND«, ki je še vedno v teku.

Drugi projektni partner iz Slovenije je *Občina Moravske Toplice*, ki se ob zagotavljanju vzgojnih, izobraževalnih in zdravstvenih storitev ukvarja tudi s pospeševanjem raziskovalnih, kulturnih in društvenih dejavnosti ter razvojem športa in rekreacije. Svoje projekte, povezane s programom GardEN, izvaja s pomočjo že predstavljenega *Turističnega informacijskega centra Moravske Toplice*, katere ustanoviteljica je občina. Podobno kot zaposleni občine tudi tukajšnje osebje razpolaga s širokim strokovnim znanjem na različnih področjih, ki so pomembni za uspešno in nemoteno izvajanje projektov.

3. Razvojne potrebe

3.1. Povzetek rezultatov raziskav in intervjujev

V sklopu študije analize stanja smo za mnenje o razvojnem projektu ter za predlog glede oblikovanja različnih paketov izdelkov morali zaprositi vsaj pri treh strokovnih organizacijah tako na madžarski, kot na slovenski strani. Za osebne razgovore in intervjuje smo pripravili niz petih vprašanj plus eno dodatno (5+1).

Na Madžarskem smo se pogovarjali z vodjo oddelka Narodnega parka Balaton-felvidék, Csabo Megyerjem, s člani upravnega odbora Turističnega društva Lenti in okolica ter z gozdarjem in ustanoviteljem Gibanja Vilinskih parkov, Gyulo Kovácsem.

Na slovenski strani smo pripravili štiri intervjuje, in sicer z direktorjem zadruga POMELAJ, vodjo trženja pri podjetju Ocean orchids d.o.o./Tropski vrt in gojenje orhidej iz Dobrovnika, direktorico Zavoda za okolje in turizem ter projektnim koordinatorjem kmetije Kocljevina, ki deluje v Prosenjakovcih.

V nadaljevanju predstavljamo intervjuje, pripravljene na madžarski in slovenski strani ter povzetek usklajevanj in razgovorov s projektnimi partnerji.

Na preiskovanem območju na Madžarskem je upravljavec zaščitene območij *Direktorat Narodnega parka Balaton-felvidék*, zato se je treba z vprašanji o varstvu narave na območju doline Velike Krke obrniti na njih, prav tako kot v primeru območij, ki spadajo v mrežo Natura 2000. Najvišjo stopnjo zaščite imajo območja Natura 2000, območje pa meji na naravovarstveno območje Mura-menti Tájvédelmi Körzet. Najbližja pisarna narodnega parka se nahaja v vasi Kerkaszentkirály, kjer obiskovalce sprejemata dva zaposlena. Vodja oddelka Csaba Megyer je dejal, da čeprav v regiji ni nobenega območja, ki bi spadal k narodnemu parku, prebivalcem kljub temu nudijo številne storitve. V vasi Murszemenye se nahaja Pristanišče vodnih izletov Hódvár in tudi lokacije številnih njihovih projektov vključujejo projektno območje. Posamezni elementi programov PaNaNet, ki se je izvajal v predhodnem obdobju ter PaNaNet+, ki poteka trenutno, vključujejo naselja v okraju Lenti. Narodni park je na svojem območju vzpostavil več učnih poti, vendar nobena od teh ni na projektnem območju. Vendar z veseljem nudijo strokovno pomoč vsem, ki jo potrebujejo, in si prizadevajo za opredelitev vrednot in poti, ki jih je treba predstaviti in vzpostaviti. Izdelujejo tudi različne spominke, s katerimi želijo promovirati pokrajino Balaton-felvidék in njene znamenitosti, zato lahko poroča tudi o izkušnjah s tega področja.

V zvezi s petimi izdelki projekta GardEN je dejal, da se lahko zaradi pomanjkanja območja, zaščitene na višji ravni, na tematiko gozdnega in poljskega cvetja navezujejo samo ogledi zaščitene vrste, ki jih je mogoče najti tu in na območjih Natura 2000, ter organizacija s tem povezanih vodenih ogledov. Omenil je še redne vodene izlete z zagotovljenim opazovanjem močvirskih tulipanov in bobrov ter ogled bukovega pragozda Vétym. Predlagal je, da se v primeru zaščitene vrste pri načrtovanju paketov izdelkov povežemo z upravljavcem in ga prosimo za mnenje, ali dovolijo obisk določene lokacije oziroma ali lahko priporoča območje, kjer z obiskom ne bi ogrožali zaščitene vrednote in določenega habitata.

Po njegovem mnenju je od petih imenovanih izdelkov, v okviru tematike gozdnega in poljskega cvetja, pomladanski veliki zvonček tisti, ki to območje najizraziteje opredeljuje, saj se njihova največja populacija v Zalski županiji nahaja v parkovnem gozdu pri Lentiju.

Trenutno se lahko pri izvajanju programa GardEN uporabijo izkušnje iz projekta PaNaNet+ v okviru Interreg Avstrija-Madžarska. V programu, ki se izvaja v sodelovanju z več narodnimi in naravnimi parki, potekajo različni promocijski programi (npr. Festival na vodi, Doživljajski dnevi v naravi Panonija), katerih del ustreza tematiki gozdnega in poljskega cvetja. Med drugim pripravljajo tudi časopis PaNaNet, ki ga prejme vsako gospodinjstvo v županiji in potencialnim obiskovalcem nudi široko paleto informacij o naravnih vrednotah ter povezanih programskih možnostih.

O ideji za darilne predmete je omenil tudi vidik, ki ga je pri izbiri izdelka priporočljivo upoštevati. Za kupce je namreč pozitivno, če določen izdelek ni namenjen samo za okras, temveč je tudi uporaben. Pomembno je razmišljati tudi o cenovno dostopnih izdelkih.

Drugi intervju smo opravili s člani upravnega odbora *Turističnega društva Lenti in okolica*, ki so nam povedali, da je zaradi članstva njihovo območje delovanja, poleg okraja Lenti, tudi Prekmurje oziroma del okrajev Letnye in Zalaegerszeg. Glavni cilj društva je pomagati turističnim akterjem v regiji pri njihovi dejavnosti in marketingu. Imajo svojo regionalno spletno stran in profil na družbenem mediju (Facebook), kjer so predstavljene vse znamenitosti, objavljajo pa tudi tedenska predloge programov za svoje člane. Te dejavnosti omogočajo, da ponudnikom turističnih storitev in obiskovalcem nudijo tudi programe, ki se izvajajo v sklopu projekta GardEN.

Udeleženci intervjuja so povedali, da so od petih izdelkov projekta GardEN v regiji priljubljeni in znani predvsem bezeg in njegovi proizvodi, zlasti sok oziroma sirup, žal pa ni urejenega prostora ali vrta, na katerem raste bezeg in kjer bi lahko organizirali program na osnovi te rastline. Več možnosti vidijo v povezavi z vilinskimi vrtovi, saj jih je tudi več na tem območju.

Gibanje se je začelo v naselju Pórszombat, z vilinskimi vrtovi pa so ponekod povezane tudi druge storitve (npr. počivališča, telovadnica v gozdu, muzejska vinska klet – Szilvágy, predstavitev predelave sadja – Nova), s pomočjo katerih bi lahko na posamezni lokaciji izvedli kompleksne programe. V povezavi z gozdnim in poljskim cvetjem so kot zanimivost in programsko možnost predlagali obstoječe učne poti, na primer obisk učnih poti Kakukkvirág v Csesztregu in Vadvirág v Lentiju.

Predstavniki društva menijo, da območje najboljše simbolizirajo vilinski vrtovi, saj je gibanje Vilinski vrt začelo prav tu, kjer so v številnih sadovnjakih še vedno ohranjene cepljenke avtohtonega sadnega drevja.

V primeru paketov izdelkov so predlagali, da se obstoječi vilinski vrtovi (npr. Nova, Szilvágy, Pórszombat, Magyarföld) med seboj povežejo s kolesarsko potjo, morda v obdobju trgatve ali spomladi, ko je vse v cvetju, saj so omenjeni nasadi najbolj slikoviti prav v teh dveh obdobjih. Na enak način bi se lahko povezali energijski parki in točke (litopunkturni kamni), tudi čezmejno, saj so blagodejna zemeljska sevanja v Sloveniji še bolj sprejeta. Tako bi lahko postaje vključevale naselja Tornyiszentmiklós, Szécsisziget, Lenti, Gosztola, Nemesnép, Márokföld in tudi Dobrovnik.

Prisotni strokovnjaki so glede darilnih predmetov predlagali zasnovo izdelkov, ki jih je mogoče izdelati v bolj prefinjeni obliki in bi imeli morda tudi praktično funkcijo. Po njihovih izkušnjah turisti še vedno zelo radi kupujejo okrasne magnete in iščejo predvsem spominke, katerih cena ni previsoka.

Naš tretji intervjuvanec je bil *Gyula Kovács, gozdar iz Pórszombata in ob igralcu Józsefu Szarvasu eden od pobudnikov gibanja Vilinski vrt*. Zdelo se nam je pomembno, da za mnenje in predloge vprašamo tudi njega, zlasti o tem, kakšne turistične možnosti lahko nudi vilinski vrt kot eden izmed posebnih produktov. Na začetku pogovora nam je povedal, da se je nekoč iz Pórszombata odpravil spoznavati kulturo in etnografijo pokrajine Göcsej, ob tem pa se je seznanil še z različnimi sadnimi sortami, ki jih gojijo v tamkajšnjih zaselkih, ter njihovo uporabo. Avtohtone sadne sorte je začel zbirati v začetku devetdesetih let 20. stoletja, njegova zbirka pa danes zavzema skupno 10 hektarjev zemljišč na različnih lokacijah. Med približno 3500 sortami, ki jih je zbral, je največ jabolk in hrušk, se pa najdejo tudi marelice, češnje, slive, breskve, kutine, nešplje in višnje. Pri dopolnjevanju svoje zbirke si je vedno prizadeval, da je na lokacije, kjer je pridobil cepiče, vedno vrnil tudi cepljene primerke ter tako pripomogel k ohranjanju sorte. Danes je v Karpatskem bazenu približno 200 vilinskih vrtov. Povedal je, da

je poimenovanje vilinski vrt ideja igralca Józsefa Szarvasa, ki je kot prvi tako poimenoval svoj vrt v Viszáku.

Glede zanimivosti, povezanih s projektom GardEN, lahko priporoča predvsem vilinske vrtove. V naselju Szilvagy so vrt uredili v vinogradu, ob njem pa je tudi muzejska vinska klet, v vasi Nova pa so sadno drevje posadili v župnijski vrt. Postaje posameznega programa so lahko tudi vilinski vrtovi v vaseh Márokföld, Magyarföld in Óriszentpéter oziroma v Krplivniku, ki je edini te vrste v Prekmurju.

Po njegovem mnenju so vilinski vrtovi tisti, ki to območje jasno opredeljujejo. Le-te je mogoče še dodatno razširiti, saj je v številnih naseljih skoraj pri vsaki hiši še kakšno staro sadno drevo, ki bi ga bilo vredno ohraniti.

Na slovenski strani smo se pogovarjali s predstavniki organizacij, ki delujejo na različnih področjih. Naš prvi sogovornik je bil *vodja Zadruga Pomelaj iz Velike Polane*. Zadruga Pomelaj je center za negovanje rokodelske tradicije pletenja izdelkov iz ličja in vrbovih šib, kjer obiskovalcem predstavijo pletenje z vlaknastim materialom, nato pa se v tem lahko tudi sami preizkusijo. Nudijo tudi kulinarčne storitve ter menijo, da bi širitev njihove ponudbe z uvedbo ajde bila dobra priložnost. Z veseljem bi se pridružili tudi tematiki vilinskih vrtov ter gozdnega in poljskega cvetja, saj jih je mogoče dobro kombinirati tudi z ličjem in vrbovimi šibami.

Po njihovem mnenju Prekmurje najbolje simbolizirajo zdravilna ajda, dišeči bezeg, orhideje in travniške cvetlice, žal pa madžarske strani ne poznajo tako dobro, da bi lahko navedli podoben izstopajoč in značilen izdelek.

Podali so predloge za vključitev ponudnikov storitev k različnim paketom izdelkov, v primeru ajde pa bi kot partnerji sodelovali sami. Med možne postaje so navedli še Bukovniško jezero, Copekov mlin in Negovski grad. Kot darilni predmet si lahko predstavljajo ajdove kolačke v košari iz vrbovih šib, ki bi se lahko uporabila tudi darilna košara za obiskovalce.

Naš sogovornik je bil tudi *vodja marketinga v Tropskem vrtu*, ki nam je predstavil zasnovo vrta oziroma povedal, da gojijo orhideje Falenopsis, v tropskem vrtu pa se nahaja več kot 400 vrst različnih tropskih rastlin. V njihovem razstavnem prostoru poleg rastlin najdemo tudi različne vaze, lončke in dekorativne predmete. V zvezi s projektom se strinjajo s predstavitvijo tropskega vrta in orhidej. Dejal je, da ne poznajo zanimivosti in ponudnikov storitev v regiji, ki bi bili povezani s programom GardEN. Po njegovem mnenju je za območje mesta Lenti najbolj značilno gozdno in poljsko cvetje, za Prekmurje pa ajda. Niti v preteklosti niti trenutno nimajo nobenega projekta, ki bi lahko bil povezan z izvedenim programom, pri oblikovanju paketov

izdelkov pa kot eno od možnih postaj vsekakor priporočajo tudi tropski vrt, saj ponuja edinstveno doživetje za vse starostne skupine.

Kot možni darilni predmet je predlagal mešani cvetni (travniško in gozdno cvetje) in bezgov med, ki je v manjših pakiranjih lahko odlično darilo za vsakogar.

Pogovarjali smo se tudi z *Elizabeto Horvat*, direktorico Zavoda za okolje in turizem iz Dobrovnika, katerega glavna dejavnost je oblikovanje, promocija in trženje turistične ponudbe občine Dobrovnik. Njihov pomemben cilj je vzpostaviti še tesnejše sodelovanje med Bukovniškim jezerom in Tropskim vrtom, kar bi omogočilo dodatni razvoj ponudbe.

V zvezi s projektom GardEN je kot možno zanimivost in lokacijo storitev v tematiki vode in energije navedla Bukovniško jezero.

Meni, da so za Prekmurje in okolico Lentija najbolj značilni štirje elementi (voda, ogenj, zrak in zemlja).

Trenutno se izvaja projekt TELE-KA-LAND, ki je na številnih točkah povezan s programom GardEN. Vzpostavljajo pravljične parke, ki temeljijo na zgodbah, povezanih z naselji štirih projektnih partnerjev. Zgodba Bukovniškega jezera je povezana z jezersko vilo, vilo orhidej, dobrim skratom in jezersko žabo, ki živijo na obali in ima vsak svoje poslanstvo.

Kot možno postajo pri razvoju paketov izdelkov priporoča Bukovniško jezero (energijske točke, izvir svetega Vida), tropski vrt in hišo rokodelstev, med darilnimi predmeti pa si lahko predstavlja bezgov sok, čokolado z ajdo in bučna semena.

Na koncu smo opravili razgovor še z vodjo projekta *Kocljevina*, ki je eko-socialna kmetija in se ukvarja z ekološkim kmetijstvom ter z zaposlovanjem oseb iz ranljivih družbenih skupin. Povedali so nam, da se pri svoji dejavnosti, razen orhidej, ukvarjajo z vsemi tematskimi področji, vključenimi v projekt GardEN. Iz prosto gojenih rastlin izdelujejo čaje, zelišča, kozmetične izdelke, tinkture in dišave. Predlagal je več ponudnikov storitev, katerih izdelki so povezani z izvajanim programom.

Po njegovem mnenju Prekmurje najizraziteje simbolizira ajda, območje mesta Lenti pa vilinski vrtovi.

Organizacija trenutno izvaja projekt ČEBELA, v sklopu katerega se ukvarjajo z zelišči, zeliščnimi vrtovi in kozmetičnimi izdelki. Ta tema ustreza projektu GardEN in se z njim lahko tudi poveže, organizacija pa je odprta za vsakršno sodelovanje.

Z veseljem bi bili partnerji pri razvoju paketov izdelkov, del predlaganih darilnih predmetov bi lahko celo sami izdelali.

Kot darilne predmete bi v ponudbi z veseljem videli igrače iz bezgovnega lesa, bezgov čaj, bezgovo marmelado ter ajdovo kašo in čaj.

Če povzamemo pogovore z madžarskimi sogovorniki lahko povemo, da strokovne organizacije vsekakor vidijo priložnost za širitev turistične ponudbe regije na temelju lokalnih naravnih vrednot in edinstvenih znamenitosti. Po njihovem mnenju so posebnosti doline Velike Krke gozdno in poljsko cvetje oziroma vilinski vrtovi, na katere bi bilo mogoče zgraditi tudi posamezne programske pakete.

Na podlagi intervjujev s slovenskimi strokovnimi organizacijami in ponudniki storitev lahko zaključimo, da v projektu GardEN vidijo številne priložnosti in bi bili z veseljem del posameznega programskega paketa. Potrdili so tudi dejstvo, da sta simbola Prekmurja lahko bezeg in ajda, izdelke iz teh surovin pa si lahko celo predstavljajo med darilnimi predmeti.

Na splošno lahko ugotovimo, da so se vse organizacije na vprašanje odzvale pozitivno in o tem, kako bi lahko 5 izbranih izdelkov vključili v turistično ponudbo, podale tudi več predlogov.

Nekatere od vprašanih organizacij programe, ki temeljijo na navedenih izdelkih, že izvajajo. V obdobju cvetenja pomladanskega velikega zvončka strokovno osebje Direktorata Narodnega parka Balaton-felvidék izvaja vodene izlete v parkovni gozd pri Lentiju. Tako imajo obiskovalci priložnost, da omenjene zaščitene cvetlice spoznajo pod vodstvom strokovnjakov. V vilinskem vrtu v Novi so na praznik Marijinega oznanjenja organizirali dan odprtih vrat in hkrati tudi cepljenje sadnega drevja. Na podlagi mnenja vprašanih strokovnih organizacij lahko ugotovimo, da je kompleksne programske pakete mogoče razviti za vse izdelke, opredeljene v projektu GardEN. Programski paketi bodo izdelani v sklopu marketinške strategije.

3.2. Predstavitev rezultatov primarne in sekundarne raziskave

Predstavitev rezultatov botanične raziskave

Območji s podobnimi danostmi kažeta številne podobnosti tudi z botaničnega vidika. Največ značilnih vrst gozdnega in poljskega cvetja ter orhidej, ki so ključne teme, opredeljene v projektu, najdemo tako v dolini Velike Krke, kot tudi v Prekmurju.

Glede na cilje projekta GardEN smo izpostavili predvsem tiste botanične vrednote in habitate, ki so lahko zanimivi tudi z vidika turizma oziroma so dovolj „slikoviti“, preprosti za predstavitev, programe, s katerimi jih lahko obiskovalci spoznajo, pa je mogoče organizirati, ne da bi ogrožali njihovo preživetje.

Ob upoštevanju kategorij klasifikacije habitatov mreže Natura 2000 je na obeh straneh meje pomembno izpostaviti spodaj našteje habitate, pri rastlinstvu katerih bi bilo treba razmisliti o njihovi uporabi za turistične namene i njih s pomočjo različnih programov predstaviti obiskovalcem.

Območja, označena s habitatno kodo 6410, ki se nahajajo na *močvirnatih travnikih s prevladujočo modro stožko na karbonatnih, šotnih ali glinenih tleh*, najdemo v obeh regijah. Razen na močvirnatih travnikih se pojavljajo še na manjših območjih. Modra stožka, ki se razvije do poletja, tvori njihovo značilno visoko trato. Med zaščitnimi rastlinami sta pogosti močvirski svišč in sibirska perunika, vendar se pri gornjem toku Velike Krke pojavljajo tudi diskretni, prijetno dišeči čudoviti nageljčki ter dvolistni vimenjak, ob spodnjem toku, pri naselju Kerkateskánd, pa prekrasne kukavice.

Na madžarski strani te travnike najdemo v dolini Velike Krke. Najbolj dragoceni močvirski travniki se nahajajo na območju naselij Felsőszenterzsébet, Kerkabarabás, Zalabaksa, v dolini potoka Medes in v okolici Lentija. Na slovenski strani lahko omenjen habitat najdemo v bližini Motvarjevcev.

Poplavni travniki, označeni s habitatno kodo 6440, predstavljajo prave **travnike za košnjo**. To so vlažni travniki, porasli s *travniškim lisičjim repom, plazečo šopuljo in travniško bilnico*, ki so tudi gospodarsko pomembni travniki z visokim pridelkom trave in dragocene krme. Travišča z visoko travo so se razvila na nešotnih tleh, ki so spomladi prekrita z vodo, poleti pa se izsušijo. Splošno razširjena so ob Veliki Krki, vendar se lahko s podobnimi rastlinskimi združbami srečamo tudi na številnih območjih v Prekmurju. V tej, z različnimi vrstami rastlin bogati združbi svoje življenjske pogoje najdejo številne zaščitene vrste. Pomlad se začne, ko zacvetita modra čebulica in močvirski tulipan. Prava lepota travnikov se pokaže v začetku poletja, maja in junija, ko travnik zažari v rožnati barvi tisočih cvetov kačje dresni. Med raznobarnimi cvetlicami že od daleč izstopajo modri cvetovi sibirske perunike in rumeni cvetovi rumene maslenice. Čeprav ta habitat na drugi strani meje ni razširjen, se lahko z nekaterimi značilnimi vrstami rastlin srečamo tudi tam. Pomembno rastlinsko združenje so še poplavni gozdovi, ki so nekoč prekrivali območje ob Veliki Krki. Ker jih naši predniki niso povsod posekali, so v precejšnjem obsegu preživeli do danes. Medtem ko barja in gaje, kjer rastejo jelše, najdemo le na manjšem območju, so številni lepi in stari nasadi hrastov, jesena in brestov viharne čase čudežno preživeli. V vremensko blažjih dneh konec februarja se ob zaščitnih zvončkih visoko dvigajo tudi drobni modri, zvezdam podobni cvetovi donavske modre čebulice. Okoli dneva

žena zacvetijo pomladanski veliki zvončki, gozdna tla pa skoraj v celoti prekrijejo neštete cvetlice: močvirski tulipan, zlatična in podlesna vetrnica, navadna pižmica, navadni pljučnik, premenjalnolistni vraničnik, hostni teloh in polžarka. Z vidika ciljev, zastavljenih v sklopu projekta GardEN, je mogoče sestaviti posamezni ekoturistični program, v sklopu katerih bi lahko predstavili naslednje od zgoraj naštetih rastlinskih vrst.

Ena najzgodnejše cvetočih vrst je *navadni mali zvonček*, ki spada v družino narcisovk in je pogosta zgodnje pomladanska cvetlica naših gozdov z vlažnimi tli. Je od 7 do 15 cm visoka trajna čebulnica. Večina od 10 rodov raste v Mali Aziji in na Balkanu. Od septembra 2005 spada zvonček med, z naravovarstvenega vidika pomembne in zaščitene vrste Evropske unije, zato je nabiranje in prodaja teh danes že prepovedana. V dolini Velike Krke je pogost na območju naselij Lenti-Máhomfa in Tormafölde oziroma ob potoku Cserta, na drugi strani meje pa ga najdemo v okolici Bukovniškega jezera pri Dobrovniku.

Od ducata vrst velikega zvončka sta na Madžarskem avtohtoni le dve. *Pomladanski veliki zvonček* je od 12 do 25 cm visoka rastlina in se običajno pojavlja v skupinah. Najpogosteje raste v gozdovih jelše in drugih dreves s trdim lesom. V dolini Velike Krke se množično pojavlja v parkovnem gozdu pri Lentiju, kjer živi največja populacija pomladanskih velikih zvončkov v Zalski županiji. Ob koncu februarja in v začetku marca zacveti na deset tisoče cvetov, ki v gozdu pričarajo čudovito belo cvetlično preprogo. Značilen je še na območju naselja Iklódbördőce oziroma v okolici Barlahide, vendar je tam mogoče najti le manjšo populacijo. V Sloveniji jih lahko najdemo v habitatu, ki se nahaja v bližini Nedelice pri Turnišču, nedaleč od Dobrovnika. Druge avtohtone vrste, to je poletnega velikega zvončka v regiji ni, razpršeno ga najdemo le ob reki Muri, kjer nasprotno od druge vrste, cveti poleti.

Posebno slikovita vrsta v regiji je močvirski tulipan, ki spada v rod logaric (*Fritillaria*). Ime je dobil po obliki cvetov, ki spominja na starorimsko skodelico za kockanje, latinsko imenovano fritillus. Edina vrsta tega roda na Madžarskem, ki jo najdemo tudi na območju Velike Krke, je *močvirski tulipan*. Ljudem na tem območju je bila ta značilna spomladanska rastlina ljudem dobro znana in so jo imenovali »šahovska lilija«. Najdemo jo na travnikih in tudi v gozdovih. Cvetlica, ki cveti marca in aprila, si lahko ogledamo v parkovnem gozdu pri Lentiju, ob potoku Cserta in v okolici vasi Felsőszerzsébet.

Z veličastnimi cvetovi krasi travnike tudi *sibirska perunika*, zato ni naključje, da mnoge med njimi poznamo predvsem kot okrasne rastline. Na Madžarskem v naravi živijo 3 rodovi perunik. Perunike ali irise poznamo in gojimo že od pradavnih časov. Ime rodu je grškega izvora in pomeni mavrico, kar se nanaša na številne različice teh rož v nešteti barvah. Pogovorno in tudi

v starih botaničnih knjigah so iris imenovali lilija. János Lippai v svoji vrtnarski in botanični knjigi »Posoni kert« (Posonski vrt oz. Bratislavski vrt; Poson oz. Pozsony, danes Bratislava, op. p.) omenja pet vrst irisov in jih madžarsko imenuje »mavrične lilije«. Velike populacije sibirске perunike, ki običajno cveti maja, najdemo v Lentiju na območju nekdanjega strelišča, v okolici Zalabakse oziroma Motvarjevcev v Sloveniji.

Zelo slikovita rastlinska vrsta je tudi *rumena maslenica*, ki jo prav tako lahko najdemo v dolini Velike Krke in v Prekmurju. Cvet tvori šest zlato ali citronsko rumenih listov in je prijetno dišeč. Znanstveno ime cvetlice je *Hemerocallis*, kar dobesedno pomeni »lepotica dneva« (hemera = dan, kallos = lepota) in najverjetneje nakazuje na dejstvo, da zlatorumeni cvetovi maslenice cvetijo samo en dan. Maslenice so postale priljubljene okrasne rastline v številnih različicah, ki so na svojo »osvajalsko pot« krenile iz Madžarske. Konec 16. stoletja je madžarski velikaš in podpornik znanosti Boldizsár Batthányi na svojem posestvu gostil Carolusa Clusiusa, najslavnejšega znanstvenika tistega časa, ki je na to čudovito rastlino prvič naletel v bližini mesta Némethújvár (danes Güssing v Avstriji). Od tam so jo najprej prenesli na Dunaj, nato pa še v druge zahodnoevropske botanične vrtove, da bi se kasneje vrnila kot dragocena in posebna okrasna rastlina. V dolini Velike Krke jih lahko vidimo na območju naselij Lenti in Felsőszenterzsébet, v Prekmurju pa v okolici Berkovcev in Motvarjevcev.

Orhideje, ki jih poznamo v vsakdanjem življenju, so zelo slikovite, vendar so nekatere divje sorte prav tako zelo lepe. V nasprotju s tropskimi območji so orhideje značilne za obmejno regijo, med katerimi so najpogostejše vrste kukavic. Popolnoma vse vrste, ki živijo na tem območju, so talne rastline, cvetovi so razmeroma drobni. Najpogostejša vrsta je *navadna kukavica* (*Orchis morio*), katere škrlatni cvetovi oblikujejo listno rozeto, vendar so pri večjih populacijah pogosti tudi cvetovi nekoliko bolj bledih barv in različnih odtenkov. Na to nakazuje tudi znanstveno ime, saj »moros« v grščini pomeni nor, norost. Tudi to vrsto najdemo v regiji, na Madžarskem jo pogosto lahko vidimo na pokopališčih (npr. Kerkafalva), v Sloveniji pa jo najdemo predvsem v okolici Berkovcev.

Predstavitev rezultatov raziskave krajinskih vrednot

Raziskava krajinskih vrednot je temeljila na standardu MSZ 20381:1999, dopolnjen pa je bil tudi s povzetkom razpoložljive strokovne literature a dani vrednoti, če je bilo možno, pa smo opisu dodali še informacije, ki so nam jih posredovali lokalni prebivalci.

Pozornost smo namenili skupno 5 izpostavljenim področjem in z njimi povezanim vrednotam, upoštevali pa smo tudi vrednosti, povezane s tematiko energije.

Raziskave seveda ni mogoče šteti za popolno, saj smo upoštevali predvsem vrednote, ki so smiselne in jih je mogoče razvijati tudi s turističnega vidika, in na katerih lahko gradimo v kasnejših fazah projekta. Tako niso bile v celoti predstavljene vse znane učne poti, razgledne točke ali vrtovi ter vrednote, povezane z energijskimi točkami, ker nekatere, zaradi njihovega stanja, značaja in lokacije, s turističnega vidika ni mogoče izkoristiti. Za osnovo metodologije raziskave krajinskih vrednot in njihove razvrstitve v kategorije smo uporabili Zakon št. LIII. iz leta 1996 o varstvu narave ter madžarski standard MSZ 20381:2009 *Varstvo narave. Katastrski vpis edinstvenih krajinskih vrednot*.

Ob upoštevanju naštetih vidikov smo si med raziskavo prizadevali predvsem, da na osnovi opisov v standardu evidentiramo najpomembnejše krajinske vrednote, ki ustrezajo zastavljenim ciljem projekta. V skladu s predpisi smo edinstvene krajinske vrednote uvrstili v 3 glavne vrste:

- edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota
- edinstvena naravna krajinska vrednota
- edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine

1. ime vrednote:	Vilinski vrt Barlahida
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Barlahida
GPS-koordinata:	S 46.716461, V 16.699269
Opis: Območje, na katerem se nahaja vilinski vrt, so v središču naselja uredili leta 2016, ko so s sodelovanjem skupnosti očistili teren in ga pripravili za sadnjo avtohtonih sadik. Vrt je bil urejen ob strokovni pomoči gozdarja in ustanovitelja gibanja Vilinski vrt, Gyule Kovácsa in posadili približno 110 dreves. Izbrali so predvsem sorte, značilne za pokrajino Göcsej, med njimi največ hrušk, pa tudi več sort jablan, sliv, višenj, češenj in breskev. Posajena drevesa bodo predvidoma obrodila čez nekaj let, ko se bo pokazala tudi možnost za predelavo sadja. Območje omogoča, da se banka sadnih genov kasneje dopolni z novimi sadikami in novimi sortami. Dodatne informacije: V bližini prosto dostopnega vilinskega vrta si obiskovalci lahko ogledajo spomenik in kip Milenij, delo kiparja Györgya Hadnagya. Ob njem stoji lesen, t. i. »krilasti« zvonik, značilen za pokrajino Göcsej. Po raziskovanju naselja se je vredno sprehoditi proti zahodu, vse do ribnikov, ki se nahajajo ob potoku Salomfa. Pri jezeru, ki ga upravlja Ribiško društvo Barlahida, nudijo možnost športnega ribolova, saj v jezerih najdemo krape, amurje, rdečeperke, koreslje in ščuke. Vsako leto prvi vikend v avgustu poteka sejem kmetijske mehanizacije (Mezőgazdasági Géptalálkozó), ki privabi številne obiskovalce. V gozdovih, ki obdajajo naselje na vrhu griča, je spomladi veliko pomladanskih velikih zvončkov, pozno poleti pa cvetijo gozdne ciklame.	

2. ime vrednote:	Vilinski vrt Márokföld
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Márokföld
GPS-koordinata:	S 46.715535, V 16.442285
Opis: Vilinski vrt v majhnem naselju Márokföld na obrobju pokrajine Őrség so odprli 20. avgusta 2014. Na številnih dvoriščih v naselju so se ohranile stare sorte sadja, za katere so prebivalci menili, da bi jih bilo potrebno vsekakor ohraniti. Pobudniki in ustanovitelji gibanja Vilinski vrt – gozdar, sadjar in varuh dediščine Gyula Kovács, igralec József Szarvas in pisatelj Lajos Ambrus – so opozorili na dejstvo, da si morajo krajevne skupnosti povrniti in obuditi svojo dediščino ter jo vključiti v vsakdanje življenje, tej pobudi pa se je pridružilo tudi naselje Márokföld. Tudi tu so za pomoč zaprosili Gyulo Kovácsa, od katerega so prejeli cepiče sort, katerih imen so se starejši prebivalci še spominjali. V vrtu tako najdemo na primer avstrijsko hruško in slivo sliva, poreklom iz mesta Drač v Albaniji ter številne druge avtohtone sorte. Vilinski vrt se nahaja v središču vasi, nasproti vaškega doma in za taborom, kjer so postavljeni šotori – jurte. Pot je označena s kažipotom. Dodatne informacije: Na vzhodnem obrobju vasi na majhne in velike obiskovalce čaka Pustolovski park, Park umetnosti narave in Energijski park pa nudita popolno sprostitev in odklop od stresnega vsakdana. Ob lesen zvoniku, značilnem za pokrajine Őrség, Göcsej in Hetés, je nasad sivk, kjer si lahko zgodaj poleti nabereite čudovit šopek ali pa si na urejenem počivališču privoščite kratek počitek. Z manjšim ovinkom je do naselja mogoče priti tudi po bližnji modri pohodniški poti iz smeri Szentgyörgyvölgya, enostavno dosegljivo pa je prav tako po kolesarski poti Őrség 3, ki se začne v Őriszentpéteru. Med zanimivosti spadajo kalvinska cerkev z lesenim kasetiranim stropom v Szentgyörgyvölgyu, najstarejši leseni zvonik tega območja, zgrajen leta 1793 v Nemesnépu ter cerkev svetega Mavra iz obdobja Arpadovičev, etnografska hiša in učna pot Kakukkvirág v Csesztregu.	

3. ime vrednote:	Prekmurski vilinski vrt
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Krplivnik
GPS-koordinata:	S 46.814523, V 16.313928
Opis: Krplivnik leži v neposredni bližini madžarske meje, ob potoku Velika Krka. V tem prekmurskem naselju so uredili prvi Vilinski park v Sloveniji. Ureditev vrta je spodbudilo predavanje dr. Zoltána Kepeja Lendvaija o sadjarstvu in ogroženih sortah, med njimi tudi o jerebiki. Madžarska samouprava občine Hodoš, ki vključuje tudi Krplivnik, je začela iskati avtohtone sadne sorte, ki jih je na tem območju še mogoče najti, za kar so za pomoč zaprosili Gyulo Kovácsa. Za lokacijo vilinskega vrta so izbrali parcelo ob nekdanji domačiji Sándorja Škerlaka na robu vasi, ki je danes preurejena v etnografsko hišo. Kot prvi korak pri ureditvi zbirke so zbrali cepiče s celotnega območja Prekmurja. Skoraj 50 sadik so posadili leta 2013. V sadovnjaku, ki je hkrati tudi genska banka, tako rastejo avtohtona sadna drevesa iz pokrajine Őrség, in sicer različne jablane, hruške, češnje, slive in jerebike. Vhod v vilinski vrt je z dvorišča etnografske hiše. Dodatne informacije: Po obisku v sadovnjaku priporočamo tudi ogled tamkajšnje etnografske zbirke. V kletnih prostorih zgradbe se nahaja destilarna, ki jo je družina odprla leta 1941 ter vinska klet. V stanovanjskem delu pa je na ogled etnografska zbirka, ki jo sestavljajo predmeti iz Hodoša, Krplivnika in Domanjševcev. Na posestvu se nahajajo še različna gospodarska poslopja, mlatilnica in rezbarska izba. Skozi naselje pelje povezovalna kolesarska pot med Moravskimi Toplicami in Verico-Ritkarovci, na grič bližnje vasi Šalovci pa se je vredno odpraviti predvsem zaradi čudovitega razgleda.	

4. ime vrednote:	Vilinski vrt Nova
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Nova
GPS-koordinata:	É 46.684892, K 16.675646
Opis: Vilinski vrt v naselju Nova v srcu pokrajine Göcsej je leta 2011 uredilo društvo Együtt Sikeres Nováért Egyesület. Pred ureditvijo vilinskega vrta je jeseni 2010 potekala kompleksna raziskava avtohtonih sadnih sort, ki je zajemala celotno območje vasi Nova in bližnje vinograde. Cepiče so odvzeli s skupno 117 sadnih dreves, cepljenke pa so pripravili na posestvu Gyule Kovácsa. Društvo je parcelo za vrt dobila v uporabo od sombotelske škofije. Urejen vilinski vrt so odprli 24. julija 2011. Leta 2013 so v Novi organizirali 2. srečanje Vilinskih vrtov, kamor so sadike dreves poslali s celotnega Karpatskega bazena. Sadike so bile namenjene genski banki, ki so jo ob društvenem domu v Novi, urejenem z razpisnimi sredstvi, vzpostavili v sklopu tega programa. Pri vilinskih vrtovih so v preteklih letih izvedli številne programe za javnost. Člani društva so poleg Cepilnega dneva organizirali tudi različne prireditve, povezane s predelavo sadja. Dodatne informacije: Poleg župnijskega vrta, kjer je urejen vilinski vrt, stoji baročna cerkev, znana po freskah, ki so delo Istvána Dorffmaisterja oziroma po dveh kropilnikih, med katerima se »prenaša šepet«. Nasproti župnišča se nahaja lokalna zgodovinska zbirka, poimenovana po učitelju-etnografu Ferencu Plánderju, kjer je predstavljena tradicija pokrajine Göcsej. Na kratek izlet se je mogoče odpraviti še na bližnji grič (Alsóhegy), kjer lahko z razglednega stolpa občudujemo okoliške griče in doline.	

5. ime vrednote:	Vilinski vrt Pórszombat
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Pórszombat
GPS-koordinata:	S 46.720095, V 16.588891
Opis: Izhodiščna točka gibanja, ki je ustvarila vilinske vrtove po celotnem Karpatskem bazenu, je naselje Pórszombat, kjer gozdar Gyula Kovács, prejemnik madžarske nagrade za ohranjanje dediščine, v svoji genski banki, ki zajema 11 vrtov, varuje avtohtone sadne sorte z madžarskega ozemlja. Gibanje, ki se je začelo pred skoraj desetimi leti, je omogočilo, da je za ohranjanje starih sadnih sort do danes urejenih že več kot 100 vilinskih vrtov. Z reševanjem oz. ohranjanjem vrednot se ukvarja že več kot 25 let in je v tem času izsledil več kot 3000 sort. Iz te zbirke lahko čez sto sort spoznamo na vrtu, urejenem na griču Medes v Pórszombatu, ob katerem je lastnik obnovil še staro, cimprano vinsko klet. Ta vrt odraža tudi raznoliki nabor sadnih sort pokrajine Göcsej. Vsak gospodar je svoj sadovnjak zasnoval tako, da je bilo od pomladi do jeseni vedno na mizi sveže sadje, saj je bilo sadje v primeru slabega pridelka žita prav tako dobra hrana. To se odraža tudi v imenu sort, saj med njimi najdemo na primer jabolka, imenovana 'szentiván alma' oz. jabolko sv. Janeza in celo božična jabolka, kar nakazuje na čas njihovega zorenja. Drevesa v vilinskem vrtu, ustanovljenem pred skoraj desetimi leti, so že začela roditi, iz sadja pa pripravljajo žganje ali kis. Gyula Kovács na območju večkrat letno organizira različne programe, med njimi vsako leto poteka predstavitev cepljenja dreves, povezana z dnevom Marijinega oznanjenja. Dodatne informacije: Na nekdanjem pokopališču vasi Medes, v bližini vinske kleti, si lahko ogledamo lesene spomenike, ki so jih postavili v spomin na 67 vasi, uničenih v obdobju pod turško vladavino. Kratek sprehod nas pripelje na vrh griča Szentegyházi-tető, kjer je nekoč stala cerkev vasi Medes in kjer so leta 2002, prav tako v spomin na uničeno vas med turško vladavino, postavili 20 metrov visok križ iz hrastovega lesa. Vsekakor si je vredno ogledati tudi vilinski vrt v bližnjem naselju Szilvagy, s sprehodom po tamkajšnji učni poti Vargánya pa lahko spoznamo živi svet pokrajine Göcsej.	

6. ime vrednote:	Vilinski vrt Szilváygi
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Szilváygi
GPS-koordinata:	S 46.722234, V 16.637905
Opis: Szilváygi je majhno naselje na vzhodnem obrobju regije, kjer so si med najpomembnejše cilje zastavili varovanje obstoječih vrednot, negovanje tradicije ter ohranjanje starih sadnih sort. Kot v ostalih naseljih pokrajine Göcsej so tudi tu skoraj pri vsaki hiši sadna drevesa. Večina teh so krajinske sorte, saj je bilo sadje nekoč eno najpomembnejših živil lokalnih prebivalcev. Vilinski vrt so uredili na griču, imenovanem »Nagy-hegy« v bližini naselja, kjer so ob telovadnici v gozdu in muzejski vinski kleti odkupili in očistili zaraščen in zanemarjen teren. V vilinskem vrtu je trenutno 75 dreves. Vse sadike sadnih dreves so cepili s cepiči, zbranimi v kraju samem. Vsako drevo ima svojega skrbnika, ki pri njihovi oskrbi sodelujejo v okviru programov, povezanih z vrtom. Dodatne informacije: Do griča »Nagy-hegy« se lahko pripeljemo z glavne ceste številka 86 v smeri proti vasi Pórszombat. Do vrta, ki je odprt za obiskovalce, lahko pridemo z avtomobilom, kolesom ali peš, ob tem pa priporočamo še sprehod po učni poti Vargánya, ki vključuje tudi vilinski vrt. V vinogradu lahko preživimo tudi dalj časa, turiste namreč pričakuje počivališče, prostor za žar, telovadnica v gozdu in muzejska vinska klet. Zanimiv celodnevni program je lahko potepanje po deželi zaselkov, to je po pokrajini Göcsej ali obisk genske banke gozdarja Gyule Kovácsa na griču Medes. Po nekaj kilometrih kolesarjenja pridemo tudi do naselja Nova, »prestolnice pokrajine Göcsej«, med potjo pa si lahko ogledamo še nekdanji dvorec grofa Zsigmonda Batthyánya, ki je danes preurejen v lovsko hišo.	

7. ime vrednote:	Vilinski gaj - Vilinski vrt Magyarföld
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Magyarföld
GPS-koordinata:	S 46.775158, V16.415755
Opis:⁵ Prebivalci naselja Magyarföld na obrobju pokrajine Őrség so se leta 2011 odločili, da se bodo pridružili gibanju Vilinski vrt. Sadovnjak so uredili neposredno ob cesti, na robu griča, kjer stoji leto prej blagoslovljena lesena cerkev. Cepljenke izvirajo iz genske banke gozdarja Gyule Kovácsa iz vasi Pórszombat, ki je za vrt izbral avtohtone sadne sorte iz pokrajine Őrség. Za vsako drevo skrbi po en otrok iz vasi, s čimer želijo spodbuditi ohranjanje lokalnih vrednot. Vilinski vrt je odprt za obiskovalce, avtohtone sorte pa lahko spoznamo s pomočjo nameščenih tabel. Dodatne informacije: Naselje leži ob poti svetega Martina, označeni z rumeno markacijo, kjer obiskovalce poleti vabijo na Festival Fatemplom (lesena cerkev). Ekumensko cerkev si lahko od zunaj prosto ogledamo. Zanimivost v središču vasi je zvonik, postavljen v počastitev milenija, katerega zvon so ulili leta 1883 v Sombotelu. Grič Berki-hegy, ki se razteza ob vasi, je ena od postaj poti Via Sancti Martini oziroma Poti svetega Martina, ki vodi od Sombotela do Toursa v Franciji. Zanimivosti v smeri bližnjega naselja Szentgyörgyvölgy so učna pot Töllös, kjer je predstavljeno gospodarjenje z gozdovi, v samem naselju pa zanimiva kalvinska cerkev z barvanim lesenim kasetiranim stropom. Po poti skozi vas Felsőszenterzsébet, označeni z modro barvo pridemo do južnoprekodonske modre izletniške poti Pála Rockenbauerja.	

⁵ **Vir:** <http://www.magyarfold-falu.hu>

8. ime vrednote:	Učna pot Hód⁶
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Szécsisziget
GPS-koordinata:	S 46.5983 V 16.5991
Opis: Učna pot, dolga 5,7 kilometrov, se začne na koncu naselja Iklódbördőce in vodi prek pašnika, poraslega z drevesi ter mimo kapelice Mároki vse do razgledne točke s pogledom na Szécsisziget. Učno pot so poimenovali po bobru (madž. hód), največjem evropskem glodavcu, ki se je v preteklih letih znova pojavil tudi na številnih delih Velike Krke. Učno pot sestavlja 8 postaj, kjer lahko odkrivamo živi svet potokov Velika Krka in Cserta, pašnike, porasle z drevesi, rastlinski svet bukovih gozdov ter kapelico Mároki in njeno okolico. Na pašnikih, poraslih z drevesi, ki so se razvili zaradi nekdanje pašne reje, raste več, čez 150 let starih velikih hrastov. To obsežno območje se razteza med potokoma Velika Krka in Cserta. Na tablah lahko preberemo informacije o nekdanjih vodnih mlinih, od katerih je 90 delovalo v 13. stoletju, 28 pa celo še v sredini 20. stoletja. Učna pot obuja spomine na staro vas Petróc, katere cerkev in pokopališče se nahajata na griču nad vasjo. Pot se zaključi na razgledni točki, od koder se nam ponuja pogled na nekdanje posestvo družine Andrassy-Szapáry, kjer zadnji mlin na Veliki Krki danes deluje kot muzej. Dodatne informacije: Izhodišče lahko dosežemo z vsemi javnimi prevoznimi sredstvi in celo z ozkotirno gozdno železnico. Od Lentija do vasi vodi urejena kolesarska pot. V okviru celodnevne programa priporočamo obisk nasada sivke pri Csömödérju (Levendula Farm) ali Muzej vodni mlin Kerka, dvorec družine Andrassy-Szapáry ali rezervat bivolov v vasi Szécsisziget.	

⁶ **Vir:** http://virtualiskirandulas.bfnp.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=36:hod-tanosveny&catid=6:hod-tanosveny&Itemid=30

9. ime vrednote:	Učna pot Kakukkvirág
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Alsószenterzsébet in Felsőszenterzsébet
GPS-koordinata:	S 46.751426, V 16.458105
Opis: Učna pot, ki poteka čez dve naselji, vodi čez habitate številnih dragocenih rastlinskih vrst, ki so nastali predvsem zaradi občasnega poplavljanja Velike Krke. Tu lahko spoznamo zlasti rastlinski svet, tudi gospodarsko pomembnih »pravih« travnikov. Že od zgodnje pomladi območje krasijo številne značilne dvokaličnice, kot so ripeča zlatica, navadna krvenka in kukavičja lučca. Skoraj celotna učna pot poteka po območjih Natura 2000, na katerih lahko občudujemo zaščitene sibirske perunike. Travniki so izjemno lepi zlasti v začetku poletja, ko poleg močvirskega tulipana in navadne kukavice, ki spada med orhideje, posebej izstopajo rožnati cvetovi kačje dresni, ter cvetovi modre sibirske perunike in rumene maslenice, znane tudi kot »lepotica dneva«. Slednjo je cesarjev botanik Clusius konec 16. stoletja odkril v bližini mesta Némétújvár (danes Güssing na Gradiščanskem), od koder so prednike njenih požlahtnjenih vrst kasneje prenesli v botanične vrtove. Ob koncu poletja so prav tako zelo slikoviti beli cvetovi pehtranovega rmana in modro-vijolični močvirski svišči. Dodatne informacije: Izhodišče učne poti leži ob državni modri izletniški poti, dostop pa je mogoč z avtobusom ali s kolesom po slabo prometnih cestah. Po prehodu po učni poti lahko odkolesarimo do 5,5 hektarjev velikega jezera Két-határ na nasprotnem bregu Velike Krke oziroma proti zahodu v Szentgyörgyvölgy do učne poti Töllös, proti vzhodu pa do kisloljubnega borovega gozda v Kerkakutasu. Kolesa pustimo v vasi in sledimo modri markaciji, ki nas popelje proti vasi Magyarföld, kjer si lahko ogledamo leseno cerkev ter raziskujemo hrastove, bukove in borove gozdove pokrajine Őrség, priljubljene lokacije gobarjev.	

10. ime vrednote:	Učna pot Kakukkvirág, Csesztreg
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Csesztreg
GPS-koordinata:	S 46.7198 V 16.5180
Opis: Csesztreg se nahaja na stiku pokrajin Őrség, Göcsej in Hetés, v objemu potoka Velika Krka. Učna pot, ki vodi okrog jezera, na igriv način predstavi značilni živi svet območja. Izletnike po postajah vodi kačji pastir, imenovan koščični škratec. Najmlajši lahko v spodnjem, ločenem pasu, poleg izobraževalnega gradiva, odkrivajo tudi dodatne interaktivne igrice. Učna pot okrog jezera je dolga 1400 m in je primerna tudi za sprehod z otroškim vozičkom ali majhnimi otroki. Za še večje doživetje poskrbijo številne interaktivne table in igrišče za opazovanje ptic. Dodatne informacije: Danosti naselja Csesztreg ponujajo možnost za celodnevni program. Krajši čas lahko preživite na vodnem igrišču, urejenem okrog jezera ali v športnem parku, v jezeru pa je dovoljen ribolov in poletu tudi kopanje. Ljubitelji kulturnih vrednot si lahko ogledajo župnijsko cerkev svetega Martina iz dobe Arpadovičev, katere stenska poslikava (freske) je delo Istvána Dorffmeisterja mlajšega. Na prvotnem mestu ob cesti proti naselju Nemesnép stoji nekdanja pastirska hiša. Njena oprema prikazuje življenjski slog pastirja, ki je v tej koči nekoč živel. V Hiši tradicij, ki so jo uredili v prenovljeni, 120 letni kmečki domačiji so razstavljeni kosi opreme in fotografije, ki prikazujejo kmečki način življenja v prvi polovici 20. stoletja. Priporočamo tudi obisk bližnjega naselja Márokföld (energijski park, nasad sivke, pustolovski park, vilinski vrt) ali Szentgyörgyvölgy (cerkev z barvanim kasetnim stropom, učna pot Töllös), en dan pa lahko preživite tudi v termalnem kopališču in energijskem parku svetega Jurija v Lentiju.	

11. ime vrednote:	Učna pot Kankalin
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Lovászi
GPS-koordinata:	S 46.5650 V 16.5519
Opis: Učno pot Kankalin, dolgo 6,4 km, so uredili leta 2007. Pot vodi po pobočjih gričevja, ki obdaja naselje Lovászi, znano predvsem po nekdanji naftni industriji. Obiskovalci se lahko na 8 postajah seznanijo z živim svetom gričevja, z značilnimi arhitekturnimi vrednotami in spomini na nekdanjo naftno industrijo. Učna pot je poimenovana po rumeni brezstebelni trobentici, ki pogosto zgodaj spomladi obarva brežine v naselju in okolici. Izhodiščna tabla se nahaja na koncu ulice Ifjúság v delu vasi, imenovanem Kútfej in je nameščena ob nekdanji apnenici. Od tu se po dostopnih poteh »goric« sprehodimo mimo starih vinskih kleti in s pomočjo informacijskih tabel spoznamo sršenarja, strokovnjaka za prehrano ter vsestransko jerebiko. Posebnosti učne poti so predmeti, ki obujajo spomin na nekdanjo naftno industrijo, kot so zapuščene naftne vrtine, nihanke ali črpalka LT-3. Del poti vodi čez čudovit bukov gozd, na poti do Velike Krke pa lahko spoznamo zgodovino kipa Svete družine iz leta 1882, ki so ga obnovili leta 2006 ter metulje, ki živijo na pokopališčih (osatnik, citronček). Dodatne informacije: Pot je primerna za vse starostne skupine, informacijske table se nahajajo pretežno ob asfaltiranih ali makadamskih cestah. Pred ali po pohodu se splača obiskati nekdanja protiletalska zaklonišča, ki so jih za zaščito delavcev v naftni industriji zgradili v petdesetih letih 20. stoletja. Ogled je možen s turističnim vodnikom. Zanimiv program za družine z otroki je tudi obisk muzeja igrač Bear-lak.	

12. ime vrednote:	Prebiralno gospodarjenje z gozdovi – Učna pot Töllös
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Szentgyörgyvölgy
GPS-koordinata:	S 46.7535 V 16.4122
Opis: Učna pot, dolga 2,5 km in sestavljena iz 6 postaj vodi skozi gozd med naseljema Szentgyörgyvölgy in Magyarföld ter prikazuje sonaravno gozdarstvo. Na tem območju so bili nekoč bukovi in hrastovi gozdovi, katerih obseg se je z naraščanjem števila prebivalstva postopoma zmanjševal. Ljudje, ki so tu živeli, so potrebovali vedno več obdelovalnih površin, kar so pridobili s krčenjem gozdov. Kakovost tal se je poslabšala, zaradi erozije pa so opustili tudi številna območja, ki so jih prerasle breze, trepetlike in bori. S ponovnim razvojem tal so sčasoma začeli poganjati tudi listavci, ki so ta razvoj in obnovo prvotnega stanja še dodatno spodbudili. Tako so se razvili prebiralni gozdovi s številnimi vrstami dreves različnih starosti. János Neuwirth je leta 1955 predlagal ureditev, 428 hektarjev velikega eksperimentalnega gozda v Szentgyörgyvölgyu. Na posameznih postajah lahko spoznamo zgodovino prebiralnega gozda, gozd s prebiralno strukturo in gospodarjenje PRO SILVA. Območje gozda je del Narodnega parka Őrség. Dodatne informacije: Do izhodiščne točke učne poti se lahko pripeljemo po cesti, parkirišče za avtomobile je urejeno pri vhodni tabli. Zanimivosti, ki si jih lahko v okviru celodnevne izleta ogledamo, so Vilinski vrt v vasi Magyarföld, kalvinska cerkev z barvanim kasetnim stropom v Szentgyörgyvölgyu ter zanimiva cerkev iz obdobja Arpadovičev v vasi Velemér, ki jo imenujejo tudi »cerkev svetlobe«. Poleti obiskovalce vabita festivala Fatemplom (Lesena cerkev) in Hétrétország s pestrim kulturnim in glasbenim programom.	

13. ime vrednote:	Učna pot Vargánya
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Szilvagy
GPS-koordinata:	S 46.7302 V 16.6328
Opis: Učna pot, dolga približno 5 km, se začne pri pokopališču, ki leži na pobočju nad vasjo Szilvagy. Poimenovali so jo po najokusnejši jesenski, užitni gobi. Pot predstavlja naravne zaklade in arhitekturno dediščino bližnjih vinogradov (Nagy-hegy, Homok-hegy) in okoliških gozdov. Izhodiščno točko je mogoče doseči, če krenemo iz središča vasi proti naselju Becsvölgye ter na koncu vasi zavijemo desno na dovozno cesto. Na začetni tabli so navedene informacije o značilnosti regije Göcsej, predstavi pa tudi dragocene rastlinske vrste, ki se nahajajo na pokopališču. Naslednja postaja vodi do Vilinskega vrta in obnovljene cimprane vinske kleti, v kateri je urejen muzej. Med potjo si lahko ogledamo še cimprane vinske kleti družine Bánffy, zgrajene okrog leta 1890. Pot nadaljujemo proti vzhodu oziroma severovzhodu, kjer nam gobarski vodič predstavi užitne vrste gob, na tabli pri nekdanjem vaškem napajalniku pa lahko preberemo informacije o pašnih gozdovih in tradicionalnem gospodarjenju z gozdovi. Pot zavije nazaj proti središču vasi in se konča pri obnovljenem lesenem zvoniku iz prve polovice 19. stoletja. Na tu nameščeni tabli lahko spoznamo življenje zaščitene bele štoklje, znane tudi kot slovenski simbol ohranjanja narave. Dodatne informacije: Do izhodiščne točke pridemo po kakovostni asfaltirani cesti, ob kateri je urejeno tudi parkirišče. Avtomobile lahko pustimo na omenjenem parkirišču ali v središču vasi, od tam pa se na pot odpravimo peš ali s kolesom. Naselje je del poti, označene z modrim križem in poimenovane po nekdanjem znanem pohodniku iz Zale, Jánosu Pongráczu, v smeri vasi Becsvölgye, v pokrajini zaselkov, pa je preprosto dostopna tudi južnoprekodonska modra izletniška pot Pála Rockenbauerja.	

14. ime vrednote:	Učna pot Vadvirág
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: učna pot
Lokacija:	Lenti
GPS-koordinata:	S 46.6274 V 16.5553
Opis:⁷ Učno pot Tőzike, urejeno leta 2007, je leta 2015 zamenjala moderna učna pot Vadvirág z metodo učenja skozi igro, ki jo je ustanovilo podjetje Zalaerdő Zrt. Obiskovalce čaka skupno 9 interaktivnih informacijskih tabel in več počivališč, glavni namen pa je spoznavanje gozda, ki je pod zaščito Natura 2000, kot življenjskega prostora. Table učne poti, ki deluje po metodi učenja skozi igro, s pomočjo vrtljivih elementov predstavljajo sadeže, cvetje in drevesne vrste. S pomočjo informacijskih tabel o spomladanskih cvetlicah, pticah, divjadi ter gospodarjenju z gozdom in divjadjo lahko gozd spoznavamo glede na letni čas. Kot posebnost je treba omeniti vrtljive panoramske slike, nameščene na klopeh, s katerimi lahko sestavimo podobe gozdnih živali ali okoliških znamenitosti. Dodatne informacije: Pot, ki vodi skozi gozd, je primerna za vse starostne skupine in je prehodna tudi za družine z majhnimi otroki. Na začetku gozda se nahaja parkirišče za avtomobile, lahko dostopen pa je tudi peš iz središča mesta, in sicer po trasi krožne poti Olajos, označeni z rdečo črto.	

⁷ **Vir:** <http://patkosstudio.hu/tanosvenyek/162/vadvirag-tanosveny-lenti>

15. ime vrednote:	Razgledni stolp »Bela golobica«
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Bogojina
GPS-koordinata:	S 46.6789, V 16.2777
Opis: Znamenitost Bogojine je cerkev Gospodovega vnebohoda, za katero je načrte leta 1924 naredil arhitekt Jože Plečnik, zgradili pa so jo med leti 1925 in 1927. Domačini cerkev ljubkovalno imenujejo tudi »bela golobica«. Poslopje je splet starega in novega, saj so gotske stene, ki stojijo na srednjeveških temeljih, povzdignili ter dogradili nov kor, zvonik in cerkveno ladjo. Poslopje je mogoče videti že od daleč, njen okrogli stolp pa je resnična posebnost, prav tako kot notranjost, katere strop je okrašen z barvnimi lončenimi krožniki, ki obujajo spomin na domače lončarje. Plečnik je s stavbo ohranil pokrajinsko arhitekturno dediščino in uporabil elemente zgodnjekrščanske arhitekture (kamniti stebri, gladki leseni strop). Ljudsko arhitekturo je zelo spretno povezal s prefinjenimi okroglimi geometrijskimi oblikami. Majhna okrogla stolpa simbolizirata vzdušje stare baročne cerkve in značilnosti krajine. Dodatne informacije: Naselje je postaja več kolesarskih poti iz Moravskih Toplic, tako je tudi del tematske kolesarske poti K Plečnikovi golobici. Mimo znamenite Plečnikove cerkve vodijo tudi tematske kolesarske poti »Rotunda«, »Sladka pot« in »Gremo na Madžarsko«, med katerimi si lahko obiskovalci, glede na razpoložljiv čas, izberejo najprimernejšo progo. Po prihodu v naselje in ogledu čudovite notranjosti cerkve priporočamo, da se povzpnete tudi na razgledni stolp, s katerega se vam ponuja prekrasen razgled na okoliške vinograde in Ravensko, to je ravninski del Prekmurja.	

16. ime vrednote:	Razgledni stolp – Panorama Göcseja
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Nova
GPS-koordinata:	S 46.6730, V 16.6734
Opis: V okviru projekta »A vízek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén« (»Na valovih voda, v objemu gričev, v globini bunkerjev«) so leta 2011 na številnih točkah vzhodnega gričevja okoli Velike Krke zgradili razgledne stolpe, s katerih lahko vidimo na dolino reke in okoliške griče. Štirinadstropni razgledni stolp lesene konstrukcije stoji na griču Alsóhegy in je visok 12 metrov. Nekaj let kasneje so v njegovi bližini uredili počivališče z nadstreškom, klopmi, mizami in prostorom za žar. Z razglednega stolpa se nam ponuja očarljiv razgled na celotno pokrajino Göcsej ter velik del Zalskega gričevja. Dodatne informacije: Do stolpa pridemo tako, da pri cerkvi v središču naselja zavijemo z glavne ceste in gremo naprej po asfaltirani cesti manjše ulice. Vstop na stolp je brezplačen, vendar ga obiskovalci uporabljajo na lastno odgovornost. V vasi lahko prosto obiščete vilinski vrt, ki ga je ob župnišču uredilo društvo Együtt Sikeres Nováért Egyesület in Vilinski vrt vilinskih vrtov, ki se nahaja ob poti proti razglednemu stolpu. Ob župnišču stoji baročna cerkev, znana po freskah, ki so delo Istvána Dorffmaisterja oziroma po dveh kropilnikih, med katerima se »prenaša šepet«. Nasproti župnišča se nahaja lokalna zgodovinska zbirka, poimenovana po učitelju-etnografu Ferencu Plánderju, kjer je predstavljena tradicija pokrajine Göcsej. Naselje Nova je znano tudi po lovskem dvorcu Olga-major, ki je nekoč bil v lasti grofa Zsigmonda Batthyánya. Zgradba je danes pod spomeniškim varstvom.	

17. ime vrednote:	Razgledni stolp – Panorama doline Velike Krke
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Szécsisziget
GPS-koordinata:	S 46.5713, V 16.6070
Opis: V okviru projekta »A vizek hátán, dombok ölen, bunkerek mélyén« (»Na valovih voda, v objemu gričev, v globini bunkerjev«) so leta 2011 na številnih točkah vzhodnega gričevja okoli Velike Krke zgradili razgledne stolpe, s katerih lahko vidimo na dolino reke. Eden izmed teh stoji na griču Nagy-hegy nad vasjo Szécsisziget, nekdanjim posestvom dvorca Andrásy-Szapáry. Štirinadstropni leseni razgledni stolp se nad grič dviga 12 metrov visoko ter od severa proti jugu nudi popoln razgled na dolino Velike Krke in naselje Szécsisziget. Dodatne informacije: Do razglednega stolpa lahko pridemo peš, in sicer iz smeri naselja Szécsisziget po makadamski cesti, iz smeri Tormafölde po pohodniški poti, označeni z rdečim trikotnikom, iz smeri naselij Iklódbördőce in Csömödér pa po trasi krožne poti Simona Pappa Olajosa, označeni z rdečo črto. Če prihajate iz smeri kapelice Mároki, se od pohodne poti, označene z rdečim križem, do stolpa lahko pripeljete tudi z avtomobilom. Vstop na stolp je brezplačen, vendar ga obiskovalci uporabljajo na lastno odgovornost. Do razglednega stolpa se lahko odpravimo na krajši ali daljši izlet. Proti jugu vodi pot do razglednega stolpa v naselju Tormafölde, proti severu do kapelice Mároki (nekdanja cerkev vasi Petróc, v romanskem slogu, zgrajena v 13. stoletju, ki jo obdaja pokopališče), če pa sledimo rdeči markaciji, pa pridemo do kapelice Treh svetnikov na griču pri Páki. Po izletu si lahko v sklopu celodnevne programa ogledamo znamenitosti Szécsiszigeta: Muzej vodni mlin Kerka, baročno cerkev, ki jo je med leti 1750 in 1760 zgradila družina Szapáry in je zaslovela zlasti zaradi svoje posebne klime in zidov, pri ometavanju katerih so namesto vode uporabili vino, ter dvorec družine Andrásy-Szapáry iz 18. stoletja.	

18. ime vrednote:	Razgledni stolp Piramida
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Lendavske gorice
GPS-koordinata:	S 46.5659, V 16.477
Opis: Posebnost Lendavskih goric, ki se raztezajo v sosedstvu griča Tenke, je nekdanja opazovalnica, danes tudi razgledni stolp Piramida, ki je do izgradnje stolpa Vinarium predstavljal najvišjo točko Lendavskih goric. Zgodovina stolpa Piramida sega do 18. stoletja in obdobje turških vpadov. Na podlagi ustnega izročila naj bi »prvi stolp postavili še za časa turških vpadov. Glede na to, da je stal na najvišji točki gričevja, so ga uporabljali tudi za vojaško opazovalnico. Ko so stražniki opazili, da se sovražnik približuje, so meščane na nevarnost opozorili z glasnim hrupom in pokanjem.«⁸ Dodatne informacije: Iz Lendave je do Piramide najpreprosteje priti po kakovostni asfaltni cesti. Avto lahko parkirate na parkirišču ob stolpu Vinarium, od koder se sprehodite do razglednega stolpa. V okviru izletov po obmejnem območju se do stolpa Piramida spleča priti peš in tudi s kolesom, saj bo od leta 2019, po izgradnji kolesarske poti Lendvadedes-Dedeskecskés-Dolga vas dostop omogočen tudi iz smeri Lentija. Ne smemo spregledati niti stolpa Vinarium s svojo posebno konstrukcijo, ki je visok 53,5 metrov in s katerega se nam v lepem vremenu odpira pogled na 4 države. Po občudovanju pokrajine priporočamo ogled znamenitosti mesta Lendava, kot sta grad in kapelica Svete trojice s Hadikovo mumijo ali kavico v kavarni gledališke in koncertne dvorane, zgrajene po načrtih Imreja Makoveza.	

⁸ **Vir:** http://boresparlat.hu/archivum/bor_es_parlat_2015osz.pdf

19. ime vrednote:	Razgledni stolp na griču Szent János
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Tormafölde
GPS-koordinata:	S 46.5572, V 16.5982
Opis: V okviru projekta »A vízek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén« (»Na valovih voda, v objemu gričev, v globini bunkerjev«) so leta 2011 na številnih točkah vzhodnega gričevja okoli Velike Krke zgradili razgledne stolpe, s katerih lahko vidimo na dolino reke. Štirinadstropni leseni razgledni stolp se nad grič dviga 12 metrov visoko ter od severa proti jugu nudi popoln razgled na dolino Velike Krke in na zelo poseben nasad fig pod stolpom. Z najvišjega nadstropja lahko vidimo tudi gozdni rezervat v Vétyemu. Ob stolpu je urejeno počivališče, mimo pa poteka tudi učna pot Bükk-Makk. Dodatne informacije: Iz naselja Tormafölde na grič Szent János vodi asfaltirana cesta, prostor ob razglednem stolpu pa je primeren za parkiranje avtomobilov. Iz smeri naselij Szécsisziget in Tormafölde lahko s krožne poti Simona Pappa Olajosa, označene z rdečo črto, do stolpa pridemo tudi po poti z markacijo rdečega trikotnika. Vstop na stolp je brezplačen, vendar ga obiskovalci uporabljajo na lastno odgovornost. Med vinogradi lahko vidimo več dragocenih starih vinskih kleti s prešo. Nekatere med njimi so lepo prenovili. Tormafölde je del vinorodnega okoliša Muramente Zalske vinorodne pokrajine. Na gričih najdemo številne ponudnike storitev vinskega turizma (Tuboly Pince, Böjti Pince itd.). V kolikor načrtujemo celodnevni program, priporočamo sprehod ali kolesarski izlet po markaciji rdečega križa do bukovega pragozda v Vétyemu (Vétyemi Ősbükkös Erdőrezervátum), ogledamo pa si lahko tudi zanimivosti bližnjega naselja Szécsisziget (vodni mlin, dvorec, rezervat bivolov) ali obiščemo protiletalska zaklonišča v Lovásziju.	

20. ime vrednote:	Vinarium in okolica
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Lendavske gorice
GPS-koordinata:	S 46.5674, V 16.4682
Opis: Od odprtja stolpa Vinarium je le-ta postal simbol Lendave. Videti ga je mogoče s številnih točk območja Lentija in Prekmurja. Stolp krožne oblike, visok 53,5 metrov stoji na nadmorski višini 302 metrov, za obiskovalce pa so ga odprli 2. septembra 2015. Z razgledne ploščadi vidimo nižinske in hribovite predele Slovenije, Madžarske, Hrvaške in Avstrije. Do najvišje dostopne točke stolpa lahko pridemo tudi z dvigalom. V pritličju je kavarna, lahko pa kupite tudi spominke ali se informirate o zanimivostih v okolici. V zunanjih hiškah ponujajo lokalne kulinarične izdelke in vina. Stolp in okolica sta redni prizorišči kulturnih in drugih programov. Razgledni stolp se nahaja v osrčju vinogradov ter je s svojo ponudbo domačih in tujih vin tudi sam nekakšna simbolična »tržnica vin« oziroma kot so jo imenovali v obdobju Rimskega cesarstva: »forum vinarium«. Zato so ta razgledni stolp v slikovitih Lendavskih gorica poimenovali Vinarium. Dodatne informacije: Do razglednega stolpa lahko pridemo po asfaltni cesti iz mesta Lendava. Ob stolpu je veliko parkirišče. V okviru izletov po obmejnem območju se do stolpa spleča priti peš in tudi s kolesom. Po občudovanju pokrajine priporočamo ogled znamenitosti mesta Lendava, kot sta grad in kapelica Svete trojice s Hadikovo mumijo ali kavico v kavarni gledališke in koncertne dvorane, zgrajene po načrtih Imreja Makovcza.	

21. ime vrednote:	Razgledni stolp Vörcsök
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Csörnyeföld - Vörcsök
GPS-koordinata:	S 46.5123, V 16.6129
Opis: V okviru projekta »A vízek hátán, dombok ölen, bunkerek mélyén« (»Na valovih voda, v objemu gričev, v globini bunkerjev«) so leta 2011 na številnih točkah vzhodnega gričevja okoli Velike Krke zgradili razgledne stolpe, s katerih lahko vidimo na dolino reke. Štirinadstropni leseni razgledni stolp stoji tudi na hribu naselja Vörcsök, ki upravno spada k naselju Csörnyeföld. V smeri vzhod-zahod nudi 12 metrov visok stolp popoln razgled na doline reke Mure in bližnji Csörnyeföld. Njegova zasnova omogoča obiskovalcem počitek na vsakem posameznem nadstropju in pogled na okoliške vinograde z različnih višin. Dodatne informacije: Iz smeri naselij Dobri in Csörnyeföld je do razglednega stolpa mogoče priti po makadamski cesti. Trasa krožne poti Simona Pappa Olajosa z rdečo črto se nahaja samo 100 metrov od razgledne točke. Vstop na stolp je brezplačen, vendar ga obiskovalci uporabljajo na lastno odgovornost. Za ljubitelje z igro povezanega pohodništva se tu nahaja tudi tako imenovan geozaklad (razgledni stolp Vörcsök). Območje je del Zalske vinorodne pokrajine, znotraj nje pa spada k vinorodnemu okolišu Prekmurje. Priporočamo obisk Vinske kleti Bussay v naselju Csörnyeföld ali počitek v gostišču Borovics. Poleg vinskih kleti med vinogradi lahko omenimo samo eno pomembno arhitekturno vrednoto, in sicer kapelico v vasi Vörcsök.	

22. ime vrednote:	Časarov mlin
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena, s proizvodnjo povezana krajinska vrednota
Lokacija:	Berkovci
GPS-koordinata:	Z 46.7507, V 16.2908
Opis: Časarov mlin, zgrajen leta 1930, stoji na robu gozda ob Ratkovskem potoku v naselju Berkovci, ki upravno spada k občini Moravske Toplice. V Časarovem vodnem mlinu se lahko obiskovalci seznanijo nekdanjim mlinarskim delom. Ohranjena celotna mehanizacija mlina, posebno zanimiva pa sta Francisova turbina in mogočni stroj, ki ga poganja lesni plin. Poleg tega je na ogled tudi bogata etnografska zbirka mlinarskega orodja in uporabnih predmetov, ki so jih nekoč uporabljali v gospodinjstvu, na primer likalnik na žerjavico. V mlinu organizirajo tudi individualne vodene ogleda ter različne dejavnosti za skupine šolarjev. Dodatne informacije: Do lokacije je najlažje priti po prometnici, okolico pa lahko nato raziskujemo peš ali s kolesom. Berkovci so izhodiščna točka kar dveh tematskih poti. Ena od teh je »Geografska učna pot«, ki je približno 6 kilometrov dolga krožna pot in poteka proti jugu, vodi pa do rotunde svetega Nikolaja v Selu, to je okrogle romanske cerkve iz 13. stoletja. Druga je »Sladka pot«, ki je dolga 8 kilometrov in predstavlja domače obrtnike v <i>Berkovcih</i>, <i>Ratkovcih</i> in <i>Ivanjševcih</i>. Udeleženci izletov lahko spoznajo izdelke lokalnih mojstrov ter dobijo vpogled v skrivnosti medicinarstva in čebelarstva. Zanimiv program je tudi raziskovanje učne poti, ki poteka okoli dvorca Matzenauer v Prosenjakovcih ter ogled veličastnih platan v parku dvorca.	

23. ime vrednote:	Žlebičev mlin
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena, s proizvodnjo povezana krajinska vrednota
Lokacija:	Domanjševci
GPS-koordinata:	S 46.7803 V 16.2878
Opis: Domanjševci ležijo v isti liniji z naseljem Kercaszomor na Madžarskem, tik ob potoku Mala Krka. Tako kot v številnih krajih na tem območju, se je tudi tu ohranil delno lesen, delno zidan mlin, zgrajen v začetku 20. stoletja. Mlin, ki je pod spomeniškim varstvom, danes ne deluje več, so pa na ogled dobro ohranjeni mlinski kamen, kolo in mehanizem. Pomembna zanimivost naselja je cerkev svetega Martina, zgrajena v 13. stoletju, ki so jo v 16. stoletju uporabljali tudi protestanti. Dodatne informacije: Priporočamo kratek izlet do Časarovega mlina v Berkovcih. V mlinu je ohranjena vsa oprema, skozi orodja pa lahko spoznamo vsakodnevno življenje mlinarske družine. Iz naselja v smeri proti Prosenjakovcem in Krplivniku vodi urejena kolesarska pot. V Krplivniku se nahaja edini vilinski vrt Prekmurja, ki so ga uredili ob nekdanji Škerlakovi domačiji, v kateri je na ogled bogata etnografska zbirka. V Prosenjakovcih si lahko ogledamo ostanke nekoč veličastnega, neoklasicističnega dvorca Matzenauer in park s stoletnimi platanami. Skozi naselje poteka pohodniška pot svetega Martina.	

24. ime vrednote:	Vodni mlin Kerka
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena, s proizvodnjo povezana krajinska vrednota
Lokacija:	Szécsisziget
GPS-koordinata:	S 46.5728 V 16.5941
Opis⁹: Je industrijski spomenik in zadnji ohranjen vodni mlin ob Veliki Krki. Na podlagi podatkov iz razisav je na tem mestu mlin obstajal že v srednjem veku. Mlin na Veliki Krki je bil omenjen že v letu 1541, po virih pa lahko o njegovem dejanskem obstoju govorimo šele od 17. stoletja. Svojo baročno podobo je dobil v 18. stoletju, ko je prešel v last družine Szapáry. Takrat je bil opremljen še z tremi kolesi premera 5 metrov. Po požaru so namestili eno sedem in eno poldrugi meter veliko kolo, po nacionalizaciji v petdesetih letih 20. stoletja pa so vodna kolesa zamenjali s staro turbino. Leta 1963, po regulaciji Velike Krke in prekinitvi oskrbe z vodo, so mlin zaprli. Nekaj časa so v njem shranjevali stroje, vendar se je stanje poslopja čedalje slabšalo. Leta 2002 sta ga kupila in obnovila zakonca arhitekta ter ustanovila društvo Kerka Vízimalom Egyesület. Od jeseni 2006 je v mlinu urejen muzej, lahko pa v njem tudi prenočite. Na spodnjem nadstropju poslopja so na ogled avtentično rekonstruirani strukturni elementi mlina, na drugem pa so razstavljeni uporabni predmeti mlinarjev. Arhivske fotografije prikazujejo nekdanje vodne mline na rekah pokrajine Zala. Dodatne informacije: Do vodnega mlina lahko pridemo po cesti, parkirišče je urejeno na dvorišču. Naselje je del krožne poti Olajos, označene z rdečo črto. Zanimivosti naselja Szécsisziget nudijo obiskovalcem celodnevni program. Poleg baročne cerkve s posebnim lesenim oltarjem priporočamo še ogled dvorca Andrassy-Szapáry in rezervata bivolov. Po kratki poti, označeni z rdečo črto, pridemo do razglednega stolpa nad vasjo, od tam pa do kapelice Mároki ter bunkerjev, ki so del Maginotove linije.	

⁹ Vir: <http://kerkavizimalom.hu/>

25. ime vrednote:	Pašnik z drevjem pri Iklódbördőce
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Iklódbördőce
GPS-koordinata:	S 46.5985 V 16.5986
Opis: Pašnik z drevjem je nastal na mestu nekdanjega vaškega pašnika med potoki Velika Krka in Cserta. To območje je posebna vrsta habitata, kjer se v mozaični postavitvi izmenjujejo stara drevesa, razporejena v gaje, zaprte skupine dreves, grmičevje in trate. Pašnik z drevjem leži na zelo velikem območju, kjer je več kot sto starih hrastov. Poti med njimi so lahko prehodne. Območje med obema vodotokoma nudi življenjski prostor številnim dragocenim rastlinskim vrstam. V poplavnih gozdov lahko poleg prvih znanilk pomladi – navadni mali zvonček, pomladanski veliki zvonček in travniška modra čebulica – najdemo vse značilne vrste. Na vsakoletnih vodenih izletih z opazovanjem močvirskih tulipanov in bobrov pa lahko občudujemo cvetove omenjene rastline. Območje je znan življenjski prostor evrazijskega bobra, največjega glodavca Evrope. V pokrajini Zala jih je največ ob Veliki Krki in Muri. Dodatne informacije: Iklódbördőce je tudi postajališče ozkotirne gozdne železnice Csömödér, tako lahko izlet na pašnike z drevjem povežemo z vožnjo po ozkotirni železnici proti Lentiju ali Kistolmácsu. Skozi naselje poteka pot, označena z rdečim križem, ki vodi do kapelice Mároki, zgrajeni na mestu vasi Petróc, uničene v obdobju turške vladavine. V smeri proti naselju Szécsisziget pridemo do razglednega stolpa, s katerega je čudovit razgled na dolino Velike Krke, veliko zanimivosti pa nudi samo naselje (vodni mlin, rezervat bivolov, baročna cerkev, dvorec družine Andrassy-Szapáry).	

26. ime vrednote:	Pašnik z drevjem pri Kerkafalva
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kerkafalva
GPS-koordinata:	S 46.7769 V 16.4790
Opis: V bližini vasi Kerkafalva na obrobju pokrajine Órség je prav tako ohranjen nekdanji pašnik z drevesi, ki je danes naravovarstveno območje lokalnega pomena. Na pašniku, ki se nahaja na bregovih potokov Cupi in Szattai, se lahko sprehajamo med 200 let starimi hrasti. Sprehod med častitljivo starimi hrasti je najlepši pozimi, zgodaj spomladi in v obdobju odpadanja listja, ko je izjemna velikost veličastnih dreves najbolj očitna. Priporočamo tudi sprehod po vasi, kjer lahko vidimo zanimive hiše s pokrito verando ali zaprtim preddverjem ter nekaj lepih, starinskih hiš z odprto verando oziroma tako imenovanim »šatorom« pred vhodom. Na območju naselja so se ob manjših potokih ohranili dragoceni travniki, kjer rastejo kukavičje lučce, zvončice, ripeče zlatice, jeseni pa cveti jesenski podlesek. Dodatne informacije: Po raziskovanju vasi Kerkafalva, preprosto dostopni po manj prometnih cestah, se lahko napotimo proti pokrajini Órség ali pa odkolesarimo do naselij Magyarföld in Csesztreg. V sosednjem Kerkakutasu je mogoče obiskati park divjadi ali kisloljubni borov gozd, ki se razteza vzdolž južnoprekodonske modre izletniške poti. Na južnem koncu vasi Kerkafalva se lahko odpravimo do jezera Két határ, kjer lahko lovimo ribe ali si privoščimo piknik. Pot nadaljujemo do naselja Felsőszenterzsébet ter si ogledamo ekološko kmetijo Ózon ali se sprehodimo po učni poti Kakukkvirág.	

27. ime vrednote:	Parkovni gozd Lenti
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Lenti
GPS-koordinata:	S 46.6270 V 16.5557
Opis: Gaj dreves s trdim lesom, ki se razprostira na obrežju Velike Krke, obiskovalce spomladi sprejema s preprogo tisočerih cvetov. Gozd pri Lentiju nudi življenjski prostor največji populaciji pomladanskih velikih zvončkov v dolini Velike Krke, vendar množično cvetijo tudi navadni mali zvončki, travniške modre čebulice in vetrnice. Po prvih zgodnje spomladanskih cvetlicah, preden se izoblikujejo krošnje, se lahko srečamo tudi z škrlatno-belimi cvetovi močvirskega tulipana. Med prijetnim sprehodom po 1,5 kilometrov dolgi učni poti Vadvirág, odprti leta 2015, se seznanimo z živim svetom v gozdu od dreves preko velike divjadi vse do rib ter spoznamo cilje mreže Natura 2000. Učna pot nam gozd predstavi tudi po letnih časih: spomladi nas opozarja na razkošje cvetlic, poleti na pisan ptičji svet, jeseni na predstavi veliko divjad, pozimi pa sečnjo dreves in upravljanje z divjadjo. Na območju gozda je več počivališč. Dodatne informacije: Iz Lentija lahko do parkovnega gozda pridemo preprosto po glavni cesti št. 75 v smeri proti Zalaegerszegu. Pri vhodu je urejeno parkirišče, vendar se lahko iz središča mesta do gozda sprehodimo tudi peš po krožni poti Olajos, označeni z rdečo črto. Najlepše je spomladi, preden se krošnje dokončno izoblikujejo in tla pod drevesi prekrije preproga milijonov belih velikih zvončkov, ki jim sledijo pisane spomladanske cvetlice. Na območju gozda, ki ga upravlja podjetje Zalaerdő Zrt., organizirajo vodene programe za otroke z različno tematiko. Gozd je odprt za javnost.	

28. ime vrednote:	Kisloljubni borov gozd
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kerkakutas
GPS-koordinata:	S 46.7757 V 16.5227
Opis: Kerkakutas je naselje, ki leži na južnoprekodonavski modri izletniški poti Pála Rockenbauerja. Do 11 hektarov velikega kisloljubnega borovega gozda v dolini Szentpéter pridemo od severovzhodnega dela naselja Kerkakutas v smeri proti vasi Kozmadombja ter čez pobočja, pokrita z listnatimi in borovimi gozdovi. Za nastanek tega habitatnega tipa je potrebna kombinacija različnih pogojev: apnenčasta osnovna kamnina, s svetlobo bogata notranjost gozda, slaba oskrba z vodo in tla, bogata z ostanki. Takšni gozdovi so redkost, pojavljajo se samo v Zahodnem in Jugozahodnem Prekodonavju. Eden od teh se nahaja v dolini Szentpéter. Star borov gozd je impresiven tudi na pogled, sprehod med po gozdnih poteh pa je prav prijeten. V primeru ugodnega vremena lahko v njem nabiramo številne užitne gobe. Posebna zanimivost je največji brest na Madžarskem, ki raste v bližnjem gozdu in ima deblo s premerom 510 centimetrov. Dodatne informacije: Kisloljubni borov gozd leži ob južnoprekodonavski modri izletniški poti, zato ga je vsekakor vredno obiskati peš. Avtomobile lahko pustimo v središču naselja ali pri pokopališču. Glede na to, da je območje do gozda popolnoma položno, pot ni težavna in je primerna za vse starostne skupine. Na poti do tja ali nazaj si lahko ogledamo tudi park divjadi, ki se nahaja ob poti. Po izletu v gozd priporočamo ogled znamenitosti naselij Kerkafalva (pašnik z drevjem, reformatorska cerkev, jezero Két-határ) ali Csesztreg (pastirska koča, hiša tradicij, cerkev svetega Mavra iz obdobja Arpadovičev).	

29. ime vrednote:	Murska šuma
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Lendava
GPS-koordinata:	S 46.4895 V 16.5328
Opis: Murska šuma je gozd, ki se razproštrata na 361 hektarjih ob slovensko-hrvaško-madžarski meji, južno od vasi Benica in Pince Marov v občini Lendava, ob sotočju Lendave in Mure. Nekoč je gozd segal vse do reke Mure, po podpisu trianonske pogodbe pa je njegov del ostal izven državne meje. V tem primeru mislimo na Mursko šumo, ki se nahaja med Lendavo in njenimi starimi rokavi. Zanimivo je, da je to edini poplavni bukov gozd v Sloveniji. Verjetno gre za zasajena drevesa, zanimivost tega nedotaknjene »pragozda« pa je, da drevesa po določenem času prenehajo rasti in se tako, stoječa, začnejo sušiti. Rastlinstvo spomladi je podobno tistemu v parkovnem gozdu pri Lentiju in spomladi tla prekrivajo zvončki ter druge spomladanske rastline, predvsem čebulnice. Ob reki Muri se razprostira neprijemljivo, naravno gozdnato območje, kjer na mnogih delih človek še ni posegel v naravo. Del Murske šume se je do danes ohranil kot pragozd. Dodatne informacije: Dostop do Murske šume je najlažji iz smeri vasi Pince Marof in Benica, ki ležita tik ob madžarski meji. Pri vhodu v gozd je urejeno počivališče. Obisk gozda, ki je del mreže Natura 2000, je možen samo peš ali s kolesom. Priporočamo tudi kratek izlet v Tornyiszentmiklós na drugi strani meje (litopunkturni kamen, baročna cerkev, lokalno zgodovinska zbirka) ali v Lendavo (grad, Hadikova mumija, kapelica Svete trojice, Vinarium).	

30. ime vrednote:	Bukov pragozd Vétyem
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Tormafölde
GPS-koordinata:	S 46.5539 V 16.6360
Opis:¹⁰ Vétyemski del gozda leži v okolici naselja Tormafölde, nekaj sto metrov od ceste MAORT, kjer dostojanstvene orjaške bukve s srebrnkastimi debli pozornost privlačijo ne samo s svojo lepoto, temveč tudi z velikostjo. Jedro zaščenega območja, ki je v upravljanju podjetja Zalaerdő Zrt., meri 31, njen varovalni pas pa kar 152,3 hektarjev. Območje gozda je izjemne vrednosti in je danes strogo zavarovano območje. Poleg bukve so značilne vrste gozda še hrast graden, maklen in beli javor ter črna jelša. Med populacijo starih bukev že četrdeset let ni bilo nobenih gozdarskih dejavnosti, pred letom 1984 pa so takratni upravljavci opravili strokovna dela, primerni stanju gozda. Drevesa so stara več kot 190 let, posamezna pozornost pritegnejo tudi s svojo velikostjo. Podrta stara drevesa ostanejo na območju gozda. Podatki občasnih raziskav in analiz madžarskega Gozdarskega inštituta (ERTI) so predstavljeni na tablah na kraju samem, primerjave teh podatkov pa so izjemno zanimivi celo strokovnjakom. Dodatne informacije: Do bukovega pragozda Vétyem lahko pridemo peš ali s kolesom po poti, markirani z rdečim križem. Ob gozdu poteka asfaltirana cesta.	

¹⁰ **Vir:** <http://zalaerdo.hu/hu/termeszeti-kincseink/vetyemi-osbukkoss.html>

31. ime vrednote:	Marijino drevo
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota (drevo, specifično drevo)
Lokacija:	Lentiszombathely
GPS-koordinata:	S 46.6107 V 16.5722
Opis: Več kot 200 let stara drevesa s premerom skoraj 1 metra rastejo v gozdu, ki je nekoč pripadal fevdalnim posestnikom in so spomin na nekdanje mogočne dobe. Ker se je tu nekoč pasla živina, se je gozd razredčil. Območje površine 1 hektarja so leta 1976 razglasili za zaščiteno območje lokalnega pomena. Ob hrastovem gozdu lahko vidimo tudi tako imenovano »slikovito drevo«, ki je pravzaprav stari hrast, na katerem je majhen lesen oltar z Marijinim kipcem. Ljudsko verovanje se je najverjetneje razvilo v 19. stoletju. Legenda pravi, da so pastirji med varovanjem črede našli kos debla, ki je imel človeške obris. Pastirji so menili, da obris v lesu spominjajo na Devico Marijo, zato so mu nadeli oblačila in ga častili. Danes je na steblo drevesa pritrjen kipec Device Marije, saj so prvotno rezbarijo žal ukradli. Pri oltarju, urejenem pod starodavnim Marijinim drevesom vsako leto na soboto, najbližjo prazniku Marijinega rojstva (Mali šmaren), v čast Device Marije darujejo sveto mašo. Dodatne informacije: Marijino drevo se nahaja v jugozahodnem delu mesta Lenti, neposredno ob železniški progi in kolesarski poti v smeri mestnega predela Lenti-Máhomfa. Dostop do njega je mogoč tako, da s ceste št. 75 zavijete proti Csömödérju. Avtomobil lahko pustite pri železniški postaji. Kolesarji se do drevesa lahko iz vseh smeri pripeljejo po odličnih kolesarskih poteh, turisti, ki pa se napotijo peš, pa morajo samo slediti krožni poti Simona Pappa Olajosa, označeni z rdečo črto. V bližini priporočamo ogled t. i. »krilastega« lesenega zvonika v poznobaročnem slogu, zgrajenega okrog leta 1790. Na sedanjo lokacijo so ga postavili leta 1938.	

32. ime vrednote:	Marijino drevo in okolica
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota (drevo, specifično drevo)
Lokacija:	Radmožanci
GPS-koordinata:	S 46.5990 V 16.3946
Opis:¹¹ Zgodovina romarskega kraja v Radmožancih sega v leto 1947, ko se je vaškemu pastirju Józsefu Füleju v krošnji hrasta v Črnem logu prikazala Devica Marija. Kasneje je o videnjih v gozdu ali čudežih pričalo še približno dvesto ljudi. Verniki so okolico Marijinega drevesa uredili v lep park s križnim potom. Na izpostavljenem mestu stoji kapelica, v kateri je ohranjen hrastov panj, ostanek drevesa, v krošnji katerega se je Józsefu Füleju 15. junija, na dan svetega Vida z velikim sijajem prikazala Devica Marija. Od takrat je romarski kraj izjemno priljubljen in obiskan. Ljudje so ljubju z drevesa, na katerem se je prikazala Marija, pripisovali zdravilne moči, zato so ga postopoma pobrali. Pri Marijinem drevesu vsako leto, zlasti v poletnem času, obhajajo svete maše na prostem, ki jih darujejo domači in tuji duhovniki. Dodatne informacije: Marijino drevo se nahaja južno od vasi Radmožanci v smeri proti Banuti in je do njega mogoče priti po cesti. Tu se spleča preživeti nekaj več časa, lahko pa po kolesarski poti Hetési Nagykör (krožna pot po Hetésu) raziskujete etnografsko regijo Hetés. 30 kilometrsko krožno pot lahko začnemo v katerem koli naselju, ki je del poti, vmes pa odkrivamo zanimivosti, kot je »krilasti« leseni zvonik ali različne kulinarične dragocenosti (»fumu«, pereci).	

¹¹ **Vir:** <https://mno.hu/korabbipartnereink/a-radamosi-maria-fa-es-a-szent-jakab-templom-dobronakon-1177596>

33. ime vrednote:	200-letni skorš
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kobilje
GPS-koordinata:	S 46.6757 V 16.3831
Opis: Kobilje je obmejno naselje v severnem delu Prekmurja. Zaščitnik naselja je sveti Martin. V vasi najdemo kar dve posebni vrsti jerebike, med katerimi je eno z najdebelejšim deblom v Sloveniji. V 14. in 15. stoletju je bilo naselje del posestva družine Bánffy iz Lendave. Stara cerkev je stala na hribu Sveti Martin, ki so ga v času turških vpadov porušili, na njegovo mesto pa so kasneje zgradili kapelico. Cerkev svetega Martina v središču naselja so zgradili leta 1925, ob njem pa stoji omenjen brek. Drugo drevo iz roda jerebik raste na hribu Sveti Martin. To je 200-letni skorš, ki ga najdemo nasproti kapelice, od koder se odpira čudovit razgled na okolico. Dodatne informacije: Kobilje se nahaja v neposredni bližini madžarske meje. Do naselja lahko pridemo iz smeri Nemesnépa ali Dobrovnika. Skorš najdemo na hribu Sveti Martin, jugozahodno od naselja, kamor vodi kakovostna asfaltirana cesta. Dostop do drevesa je prost. Drugo drevo, to je brek, je na ogled v cerkvenem vrtu. Cerkev je znana po vitražih, ki so jih leta 1972 naredili po zasnovi duhovnika in akademskega slikarja Staneta Kregarja. Skozi naselje poteka tematska kolesarska pot »Gremo na Madžarsko«, katere izhodiščna točka so Moravske Toplice. Kolesarska pot je dolga 52 kilometrov, srednje težavnostne stopnje, med potjo pa lahko obiščete lončarsko vas Magyarszombatfa, »cerkev svetlobe« v Velemérju, cerkev v Szentgyörgyvölgyu z barvanim kasetnim stropom in rotundo svetega Nikolaja iz obdobja Arpadovičev.	

34. ime vrednote:	Krajinski park ob Muri in ustje Velike Krke
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kerkaszentkirály, Muraszemenye
GPS-koordinata:	S 46.4654 V 16.6403
Opis: Leta 2007 so Krajinski park ob Muri kot del Narodnega parka Balaton-felvidék razglasili za zaščiteno območje. 1904 hektarjev veliko območje zajema del reke Mure, ki se vije vzdolž jugozahodnega obrobja županije Zala, od ustja Velike Krke do izliva v reko Dravo. Za Muro mnogi menijo, da je »najbolj naravna« reka na Madžarskem. Ob njej rastejo predvsem gozdovi dreves z mehkim lesom. Zgodaj spomladi cvetijo mali zvončki in travniška modra čebulica, maja in junija pa razpršeno, v manjših skupinah poletni veliki zvonček, ki ga na tem območju lahko najdemo samo tam. V okolici Mure so številni mrtvi rokavi, posebej dragoceno je vodni živi svet, kjer živijo številni kačji pastirji oziroma več kot 50 vrst rib, od tega 13 zaščitениh in 6 endemičnih vrst. Povezane površine zagotavljajo življenjski prostor številnim vodnim pticam. Tu gnezdijo sive čaplje, velike bele čaplje, ponirki in zelenonoge tukalice, v nedotaknjenih delih poplavnih gozdov pa tudi črne štorklje. Dodatne informacije: Krajinski park je najboljše raziskovati z vožnjo po vodi. Različne organizacije izvajajo vodene izlete z različnih odsekov reke, izletnike pa čakajo številna pristanišča. Če krenemo iz naselja Kerkaszentkirály, bomo mejno reko dosegli po ustju Velike Krke in Mure, možno je tudi odveslati do izliva Mure pri naselju Órtilos.	

35. ime vrednote:	Park prijateljstva v Hetésu in gozdna izletniška točka
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Bödeháza in Žitkovci
GPS-koordinata:	S 46.6488 V 16.3855
Opis: Park prijateljstva v Hetésu se nahaja neposredno na slovensko-madžarski meji, med naseljema Žitkovci in Bödeháza. V zahodnem delu je manjše pokrito počivališče in prostor za žar, v vzhodnem pa je podjetje Zalaerdő Zrt. v okviru programa Go In Nature namestilo klopi in mize, na katerih se nahajajo informacijske table s predstavitev živo živega sveta v parku in lokalnih vrednot. Spomenik »Brezmejna ptica«, ki sta ga likovna umetnika Anita Balog in László Árvay izdelala iz ostankov bodeče žice, ohranja spomin na nekdanjo mejo oziroma železno zaveso. Park povezuje lokalne prebivalce. Od leta 2004 se v parku ob koncu leta srečujejo župani in prebivalci okoliških naselij, da bi skupaj nazdravili novemu letu. Organizirajo tudi številne skupne prireditve, na katerih si prizadevajo predstaviti vrednote pokrajine Hetés, kot sta fumu in domače platno iz Hetésa. Dodatne informacije: Za obisk Parka prijateljstva priporočamo uporabo kolesa. Kolesarska pot Železna zavesa (Euro Velo 13) poteka tudi skozi slovensko-madžarsko obmejno regijo. Zaradi naravnih danosti, številnih gozdov in majhnih razdalj med nekaterimi naselji ponuja obmejno območje odlične priložnosti za kolesarjenje, ki jo lepo dopolnjuje, pred nekaj leti ustanovljena Zelena pot pravljice Hetésa (Mesés Hetés Zöldút), katere del poteka po pohodniški trasi poti Železna zavesa.	

36. ime vrednote:	Gozdna izletniška točka »Mókus«
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kálócfa
GPS-koordinata:	S 46.7393 V 16.5533
Opis: Počivališče se nahaja ob cesti št. 86, 1,2 kilometra južno od naselja Kálócfa, na mestu, kjer je nekoč delovala čarda Mókus, na kar nakazuje tudi ime izletniške točke. Za obiskovalce so na voljo pokrito počivališče in klopi, na naslonjala katerih so nameščene slike, ki prikazujejo živi svet okolice. Lokacija je hkrati izhodiščna točka številnih pohodniških in kolesarskih poti. Vse poti se dotikajo naravnega borovega-hrastovega gozda, starega čez 100 let ter dolino potoka Kozma. Začetek poti poteka skozi gabrov-hrastov gozd, ki ga čez nekaj časa zamenja borov gozd, ponekod pomešan tudi s črnim borom. Poti so še posebej slikovite zgodaj spomladi, ko na gozdnih tleh in travnikih zacvetijo divje spomladanske cvetlice, jeseni pa gozd zažari v različnih jesenskih barvah. Dodatne informacije: Pohod ali kolesarjenje po posamezni poti pomeni poldnevni program, po katerem si lahko ogledamo tudi številne druge zanimivosti v okolici. Počivališče se nahaja ob prometnici št. 86, zato je priporočljivo, da se do njega pripeljemo z avtomobilom in pot, peš ali s kolesom, nadaljevati samo po označenih trasah. Vzhodno od izletniške točke, v smeri naselij Pórszombat in Szilvagy, lahko obiščemo dva vilinska vrtova in veličasten križ iz hrastovega lesa na griču Medes, ki so ga postavili v spomin na uničeno vas Medes. V nasprotni smeri pridemo do Zalabakse in jezera Baksa, ki bo v veselje predvsem ribičem, Csesztreg pa ponuja zanimivosti zlasti ljubiteljem etnografske in kulturne dediščine.	

37. ime vrednote:	Jezero Lendvadedes
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Lendvadedes
GPS-koordinata:	S 46.5903 V 16.5102
Opis: Akumulacijsko jezero Lendvadedes se skriva v dolinici ob slovenski meji, med griči, ki obkrožajo Lendavo in Lenti, obdajajo pa ga ogromni bukovi gozdovi. Jezero v bližini vasi Lendvadedes napaja potok Liponya. Kopanje v jezeru je sicer prepovedano, zato pa ljubiteljem ribolovi nudi popolno sprostitev. V jezeru lahko lovimo krape, amurje, smuče, koreslje in kapitalne some, za redno poribljavanje pa skrbi Društvo za varstvo narave in športni ribolov Tenkekölye. Na obali lahko vidimo številne vodne ptice. Območje bogato z različnimi vrstami divjadi. Ljubiteljem narave jezero in okolica nudita obilo doživetij. Okoli jezera se lahko sprehodimo po gramozni poti za nordijsko hojo, ki so jo uredili leta 2010. Na eni strani jezera se nahaja bife Jezero (Tó büfé), na urejenem prostoru pa je možnost za peko in kuhanje. Ljubitelji iger se lahko preizkusijo v geocachingu oziroma iskanju geozaklada (A Dedesi-tó ölelésében – V objemu jezera Dedes). Dodatne informacije: Do jezera je najlažje priti po prometnici iz smeri Rédicsa, avtomobile pa lahko pustimo na parkirišču pri bifeju Jezero. Iz Lentija vodi do jezera urejena kolesarska pot. Proga je lahka, z minimalnim vzponom in primerna tudi za družine z otroki. Priporočamo sprehod od jezera do »krilastega« lesenega zvonika v vasi Lendvadedes ali krajši pohod po turistični poti, označeni z rdečo črto, ki vodi čez hrib Nagy Tenke, najvišjo točko območja.	

38. ime vrednote:	Osrednje jezero in hiša narave
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kerkaszentkirály
GPS-koordinata:	S 46.5009 V 16.5767
Opis: Kerkaszentkirály leži ob Veliki Krki. V središču naselja je čudovito jezero, kjer lahko domačini iz neposredne bližini opazujejo živi svet reke. V potoku z razmeroma hitrim vodotokom poleg 26 vrst rib živijo še vidre, zaradi ponovne naselitve bobrov na Hrvaške pa tudi slednji. Ob prostoru, kjer je nedaleč od Velike Krke nekoč stal mlin, je hiša narave, v kateri je prvotno prebivala družina mlinarja Ferenca Hosszúja. Ob hiši je stal trinadstropni mlin, ki so ga v osemdesetih letih 20. stoletja porušili in na njegovem mestu uredili park za prostočasne dejavnosti, opremljen z mostovi, učno potjo in počivališči. Zgodovina vasi, športni ribolov, živi svet Velike Krke in Mure so predstavljeni v sklopu učne poti Kövi csík, ki se začne za Hišo narave, njene postaje pa se nadaljujejo v okolici kapelice in jezera. Dodatne informacije: Do naselja se lahko pripeljemo po cesti, če pa prihajate iz bolj oddaljenih krajev, pa pri naselju Tornyiszentmiklós zapustite avtocesti in pot nadaljujete po običajnih cestah. V središču vasi lahko parkirate ob Hiši narave in jezeru, od tu pa se sprehodite do ostalih zanimivosti. V vasi deluje pisarna uprave Narodnega parka Balaton-felvidék, kjer nudijo vodene ogleda (peš, s kolesom ali na vodi) pod vodstvom njihovih strokovnih sodelavcev. Lahko se udeležite tudi raftinga po Veliki Krki do ustja reke Mure, možnost izstopa je v pristanišču Hódvár Vízitúra v naselju Muraszemenye.	

39. ime vrednote:	Ampelografski vrt Dobrovnik
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Dobrovnik
GPS-koordinata:	S 46.6632 V 16.3591
Opis: Na Popovem bregu pri Dobrovniku je Društvo vinogradnikov Dobrovnik leta 2000 uredilo ampelografski vrt, katerega namen je na enem mestu predstaviti različne sorte grozdja. V vrtu najdemo 56 različnih slovenskih in madžarskih sort oziroma skupno 650 trsov, pri trgatvah pa že deset let sodelujejo učencih treh generacij. Ampelografski vrt deluje tudi ko strokovni center, kjer v sodelovanju z lokalnimi vinarji organizirajo predavanja in izobraževanja. Iz grozdja, ki ga naberejo v okviru »otroške trgatve« vsako leto proizvedejo 3 vrste vina. Dodatne informacije: Iz smeri Dobrovnika pridemo do ampelografskega vrta tako, da zavijemo s ceste, ki pelje proti Kobilju. V okolici Dobrovnika priporočamo, da obiščete tropski vrt in gojilnico orhidej ali med vinogradi zavijete v kakšen vinotoč ali turistično kmetijo. Program lahko dopolnimo s kolesarskim izletom. Kolesarska pot »Začarala si me« je srednje težavnosti in pelje skozi Bogojino, lončarsko vas Filovce in Dobrovnik.	

40. ime vrednote:	Park umetnosti narave Á@RTJÁRÓ
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Márokföld
GPS-koordinata:	S 46.7162 V 16.4441
Opis:¹² »Umetnost narave je nova, čedalje bolj priljubljena veja likovne umetnosti. Kljub temu, da je še nova, pa njene korenine vodijo v tradicionalno ljudsko kulturo. Vzpenjavka, napeljana na steber verande, brajda, slikovito nameščena ob skednju, obokano prepletene veje vrb ob ribniku, kamnita potka, ki se vije čez vrt, v kopico zložena drva in pletene ograje so vse izvirna naravna umetnost!« Na 7 hektarjev velikem območju v bližini središča naselja Márokföld so julija 2015 uredili park, ki je v skladu z zgoraj navedenimi načeli. Na prvem ustvarjalnem taboru so sodelovali študenti in profesorji Visoke šole Károly Eszterházy iz Egra ter številni domači in tuji ustvarjalci iz Budimpešte, Pécsa, Transilvanije in drugod, ki so izdelali 12 stvaritev. »Umetniška dela« se sčasoma spremenijo, doživljajo nepredvidljivo preobrazbo, v skladu s svojo usodo jih prekrije mah, vzklijejo, sesedejo in nekoč preprosto »minejo«, tako ima park vsako leto drugačno podobo. Dodatne informacije: Do naselja je najlažje priti iz smeri Csesztrega, in sicer z javnim prevozom, kolesom ali avtomobilom. Iz središča naselja se do parka lahko sprehodimo, avtomobile pa pustimo na parkirišču pri vaškem domu. Park je odprt za obiskovalce, vendar je vstop na območje dovoljen samo peš. V naselju lahko preživimo tudi cel dan, saj obiskovalce čakajo številne zanimivosti: pustolovski park, vilinski vrt, energijski park in nasad sivke.	

¹² **Vir:** <https://www.marokfold.com/blank-n5bcp>

41. ime vrednote:	Nasad sivke
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Iklódbördőce
GPS-koordinata:	S 46.6076 V 16.6290
Opis: Leta 2015 sta domačina v 2,5 hektarjev nasadu med naseljema Iklódbördőce in Csömödér zasadila francosko sivko, ki je prvič popolno zacvetela jeseni 2017. Sivka je zelo priljubljena rastlina in jo z veseljem uporabljajo za dekoracijo stanovanj, eterično olje sivke pa za dišave in farmacevtske namene. Cilj lastnikov nasada je, da bi sčasoma prešli na ekološko pridelavo in gojili ekološko sivko. Trenutno sprejemajo individualne obiske in skupine. V obdobju žetve si lahko obiskovalci naberejo šopek sveže sivke ali kupijo rezano in sušeno cvetje. Načrtujejo tudi proizvodnjo eteričnega olja in v ta namen ustanoviti lastno destilarno, v kateri ne bi predelovali samo rastline iz lastne pridelave, temveč bi jo lahko uporabljali tudi okoliški pridelovalci. Leta 2018 so v času žetve začeli s prirejanjem spremljevalnih programov, pripravljeni pa so tudi pripraviti degustacijo jedi in pijač s sivko. Dodatne informacije: Nasad se nahaja tik ob progi gozdne ozkotirne železnice Csömödéri Állami Erdei Vasút, dostopen pa je tudi po cesti. Parkirišče je zagotovljeno na kmetiji. Po ogledu nasada se lahko odpravimo do ribnika v Csömödérju, počitek pa si privoščimo v središču gozdne ozkotirne železnice, kjer obiskovalce pričakujeta gostišče in otroško igrišče. Pot nadaljujemo proti Páki, kjer si pred naseljem lahko ogledamo bunkerje, ki so del Maginotove linije, v Szécsiszigetu pa arhitekturno dediščino, povezano z družino Andrassy-Szapáry.	

42. ime vrednote:	Nasad sivke v Márokföldu
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Márokföld
GPS-koordinata:	S 46.7167 V 16.4398
Opis: Sivka je čudovita zdravilna rastlina vijolične barve in izjemno prijetnega vonja. O ureditvi nasada sivke je Samouprava naselja Márokföld odločila jeseni 2015 in svoj načrt tudi uresničila. Nasad se nahaja v zahodnem delu vasi, tik ob lesenem reformatorskem zvoniku. Sivka je ena od naših najstarejših zdravilnih rastlin in nam lahko pomaga pri številnih boleznih. Sušeni sivkini cvetovi ohranijo svojo zdravilno moč, barvo in vonj. Uporablja se lahko na več načinov, na primer kot osnova in aroma za zeliščne čaje, sokove, limonade, marmelade in pecivo. Zdravilni učinek rastline lahko ohranimo tudi v blazinicah ali milih. V srednjem veku in obdobju renesanse so po tleh hiš in cerkva nasuli sivko, v upanju, da jih bo varovala pred kugo. Dodatne informacije: Do naselja je najpreprosteje priti iz smeri Csesztrega tako z javnim prevozom, kot tudi s kolesom in avtomobilom. V času cvetenja na začetku poletja si lahko obiskovalci v sklopu akcije Naber si sam naberejo svoj šopek sivke. Márokföld s pustolovskim parkom, parkom umetnosti narave in energijskim parkom nudi možnost celodnevnega programa. To lahko dopolnimo z raziskovanjem sosednje vasi Szentgyörgyvölgy, kjer si ogledamo reformatorsko cerkev z barvanim kasetnim stropom in se sprehodimo po učni poti Töllös.	

43. ime vrednote:	Gojilnica orhidej in tropski vrt
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Dobrovnik
GPS-koordinata:	S 46.6385 V 16.3467
Opis: Podjetje Ocean Orchids v Dobrovniku deluje od leta 2005, ukvarjajo pa se z vzgojo orhidej Falenopsis. Mlade rastline danes gojijo na površini 40 tisoč m² in letno prodajo 2 milijona lončnic. Rastlinjake segrevajo z geotermično energijo iz lastnega termalnega vira, s katero zagotavljajo tropske razmere. Poleg tega za zalivanje rastlin zbirajo deževnico, ki se steka s streh. To nato zbirajo v velikem jezeru. Leta 2007 so ustanovili 700 m² velik tropski vrt, ki ima predvsem turistični namen. Predstavlja zanimivost, kjer obiskovalci spoznajo izvorni življenjski prostor orhidej. Zaradi izjemne priljubljenosti je vrt danes urejen na dvakrat večji površini, kjer si lahko ogledamo 400 različnih tropskih rastlin. Posebnost tropskega vrta sta še dve jezera in velik slap. Obiskovalci se med drugim lahko seznanijo s rastlinami, kot so poper, kava, poprova meta, mimoza in vanilja, od katerih slednja prav tako spada med orhideje. Dodatne informacije: V bližini se nahaja Bukovniško jezero ter kapelica in izvir svetega Vida, v okolici katerih so označene tudi energijske točke. Jezero in njegova okolica nudi številna programske možnosti, od pohodništva, ribolova pa vse do pustolovskega parka. Odpravimo se lahko tudi na kolesarski izlet, saj skozi naselje vodi pot »Začarala si me«, katere izhodiščna in končna točka je v Moravskih Toplicah.	

44. ime vrednote:	Nasad fig
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: edinstvene krajinske podobe
Lokacija:	Tormafölde
GPS-koordinata:	S 46.5574 V 16.5981
Opis:¹³ Na griču Szent János pri naselju Tormafölde sta Endre Harcz in János Varga s svojimi pomočniki leta 2010 uredila sedem hektarjev velik nasad fig. Okoli nasada, ki se nahaja na dveh pobočjih griča, so vinogradi, v neposredni bližini pa je tudi razgledni stolp. Gojenje mediteranskega sadja v nasadih za to območje ni bilo značilno, vendar je tukajšnja mikroklima primerna celo za pridelovanje na večjih površinah. V nasadu najdemo približno 50 različnih vrst fig, med njimi na primer tudi podolgovate fige. Vsako leto organizirajo akcijo Naber si sam, med nabiranjem pa imajo obiskovalci možnost okusiti različne vrste fig. Sadeže predelujejo in pripravljajo marmelade, kompote ali jih sušijo. V nasadu so poleg fig rastejo še kivi, požlahtnjene sorte datljev, ploščate breskve in marelice. Dodatne informacije: Iz naselja Tormafölde na grič Szent János pelje kakovostna asfaltirana cesta, prostor ob razglednem stolpu in nasadu pa je primeren za parkiranje avtomobilov. Po krožni poti Simona Pappa Olajosa, označeni z rdečo črto in po sledi markacije rdečega trikotnika lahko do sem pridemo tudi iz smeri Szécsisziget in Tormafölde. Na pobočjih griča je več ponudnikov storitve vinskega turizma (kleti Tuboly Pince, Böjti Pince itd.), kjer lahko poskusimo lokalne kulinarične specialitete.	

¹³ **Vir:** <https://murafolde.com/program/fugeliget-tormafolde/>

45. ime vrednote:	Rezervat bivolov
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Szécsisziget
GPS-koordinata:	S 46.5732 V 16.5964
Opis:¹⁴ Rezervat bivolov v Szécsiszigetu je društvo Kerka-mente Natúrpark Egyesület leta 1999 ustanovilo predvsem za namene ohranjanja genov, pomemben vidik pa je bil tudi zagotoviti predstavitev živali oziroma ohranjanje naravnih in krajinskih vrednot pašnikov. Bivole so udomačili pred približno 6000 leti. Na Madžarsko so jih vnesli Avari v 6. stoletju. V županijah Somogy in Zala so jih redili na velikih kmetijah. Bivoli so veliko manj zahtevni od goveda, vendar so občutljivi na mraz in vročino. Izjemno imajo radi vodo, zato jih je mogoče gojiti tudi na močvirnatih področjih ter nekakovostnih, kislih pašnikih. Zato jim mrtvi rokav Velike Krke in močvirnato območje v njeni okolici zagotavljajo ustrezno življenjsko okolje. Dodatne informacije: Do rezervata bivolov se lahko najlažje pripeljemo po cesti. Iz Lentija vodi do rezervata urejena kolesarska pot, po kateri lahko obiskovalci pridejo vse do Kerkateskánda, od tam pa pot do naselja nadaljujejo po manj prometni cesti. Čez naselje vodi tudi krožna pot Olajos z rdečo črto. Zanimivosti naselja Szécsisziget (baročna cerkev z lesenim oltarjem, dvorec družine Andrássy-Szapáry, muzej Vodni mlin Kerka) nudijo možnost za celodnevni program. Po poti z rdečo črto lahko s kratkim sprehodom pridemo do razglednega stolpa nad vasjo, s katerega lahko vidimo dolino Velike Krke.	

¹⁴ **Vir:** <https://funiq.hu/2800-bivalyrezerv%C3%A1tum-sz%C3%A9csisziget>

46. ime vrednote:	Park divjadi
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Kerkakutas
GPS-koordinata:	S 46.7658 V 16.5119
Opis: Kerkakutas je naselje, ki leži na južnoprekodonavski modri izletniški poti Pála Rockenbauerja. Županiya Zala je regija, bogata z divjadjo, predvsem z dragoceno jelenjo populacijo, zato je pribljubljena tudi med lovci. Severovzhodno od naselja so leta 2005 odprli Park divjadi, kjer lahko obiskovalci, poleg jelenov in damjakov, vidijo tudi srne in muflone. Posebno doživetje je februarja, ko jeleni odvržejo svoje rogovje, zgodaj spomladi in maja pa novorojeni mladiči muflonov oziroma jelenov. Z nekaj sreče so lahko obiskovalci ob koncu poletja priča čiščenju novih rogov, septembra jelenjemu roku, oktobra pa parjenju damjakov. Obisk parka divjadi je brezplačen. Dodatne informacije: Park divjadi se nahaja približno 2 kilometra od središča naselja. Do počivališča pred parkom lahko pridemo peš ali z avtomobilom. V program lahko vključimo še raziskovanje kisloljubnega borovega gozda, ki se razteza ob modri izletniški poti. Če imamo več prostega časa, se lahko odpravimo do jezera Két-határ, reformatorske cerkve ali pašnika z drevjem v vasi Kerkafalva, odkolesarimo do ekološke kmetije Ózon v vasi Felsőszenkerzsébet ali si v Csesztregu ogledamo etnografsko hišo, Hišo tradicij, cerkev iz obdobja Arpadovičev in ribnik.	

47. ime vrednote:	Bukovniško jezero z energijskimi točkami in izvirom svetega Vida
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena biološka krajinska vrednota
Lokacija:	Bukovnica
GPS-koordinata:	S 46.6739 V 16.3360
Opis: Jezero leži približno na pol poti med Bukovnico in Dobrovnikom in velja za priljubljeno izletniško točko pohodnikov, družin in kolesarjev iz Slovenije in Madžarske. Obiskovalce pričakujejo s številnimi storitvami. Med drugim je tu prodajalna spominkov in kavarna, prostor za popravilo koles, možen je tudi ribolov, za sprostitev pa poskrbijo v bližnjem pustolovskem parku. Posebna privlačnost jezera je 26 energijskih točk z blagodejnim zemeljskim sevanjem, ki so jih označili radiesteziologi in naturopati. Vsaka točka ima svoj določen učinek. V gozdu ob jezeru se nahajata kapelica in izvir svetega Vida, ki vsako leto privabita veliko obiskovalcev in bolnikov. Po legendi naj bi voda iz izvira imela zdravilno moč in kdor si z njo umije oči ter verjame v njeno čudežno moč, bo imel ostrejši vid. V gozdu ob jezeru lahko spomladi vidimo pomladanske velike zvončke, živi svet pa raziskujemo s sprehodom po gozdni učni poti. Dodatne informacije: Izlet okoli jezera lahko povežemo z obiskom gojilnice orhidej in tropskega vrta v Dobrovniku, ali pa v Dobrovniških gorica zavijemo v vinotoče in turistične kmetije, urejene v cimpranih, s slamo kritih vinskih kleteh. Program lahko dopolnimo s kolesarskim izletom. Kolesarska pot »Začarala si me« je srednje težavnosti in pelje skozi Bogojino, lončarsko vas Filovce in Dobrovnik.	

48. ime vrednote:	Energijski park
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota
Lokacija:	Márokföld
GPS-koordinata:	S 46.7164 V 16.4428
Opis: Predavateljica metafizike Edith Leclerc je pozimi 2010 obiskala Márokföld, da bi raziskala in označila morebitne energijske točke in vire. Na obstoj teh točk se je lahko sklepalo že prej, kajti tu se križata energijski liniji Velemér – Márokföld – Szenterzsébet oziroma Moravske Toplice (termalno kopališče) – Lenti (termalno kopališče; energijski park svetega Jurija) – Márokföld – Szenterzsébet. Na območju velikosti enega hektarja pod vaškim domom so vzpostavili sprehajališče s 24+1 energijsko točko. Vsaka točka je opremljena z nekaj stavki nasvetov in informacij za vse tiste, ki se med sprehodom ali tiho meditacijo želijo telesno in duševno napolniti z energijami. Vzpostavitev energijskega parka temelji na dejstvu, da na nekaterih lokacijah iz notranjosti Zemlje izvirajo različne vibracije. Večina teh je neke vrste zdravilna moč, ki odvisno od vrste vibracije, blagodejno učinkuje na različna obolenja. Dodatne informacije: Do naselja lahko iz smeri Csesztreg pridemo z javnim prevozom, kolesom ali avtomobilom. Energijski park se nahaja za vaškim domov, parkirišče pa je urejeno pred zgradbo. Priporočljivo je, da se po označenih energijskih točkah sprehodimo bosi, da bo povezanost s pozitivnimi zemeljskimi sevanji še bolj neposredna. Márokföld s pustolovskim parkom, vilinskim vrtom, parkom umetnosti narave in nasadom sivke nudi možnost celodnevne programa. To lahko dopolnimo z raziskovanjem sosednjega Szentgyörgyvölgya in si ogledamo reformatorsko cerkev z barvanim kasetnim stropom ali pa se sprehodimo po učni poti Töllös.	

49. ime vrednote:	Energijski park svetega Jurija
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena naravna krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota
Lokacija:	Lenti
GPS-koordinata:	S 46.6189 V 16.5341
Opis: Energijski park svetega Jurija se nahaja na stičišču energijskih tokov, kjer se lahko gostje, zaradi skupnega učinka termalne vode in kraja s posebno energijo, učinkoviteje sprostijo, napolnijo z novo močjo in pozdravijo. Bioenergetiki so ugotovili, da se tu nahajajo sevanja svetega Jurija z zdravilno močjo, katerih razporeditev v obliki zvezde predstavlja del energijske mreže Zemlje. Tlakovane potke v parku kažejo smer energijskih črt svetega Jurija. Sevanja svetega Jurija je mogoče najti po celotnem parku, najmočnejši pa so v tako imenovanih stičnih točkah, pri »količkih«. Priporočljivo je, da se pri posamezni točki energijskega parka zadržimo 3 do 4 minute, v popolnem stanju mirovanja, nato pa še 1 do 2 uri preživimo na območju parka. Dodatne informacije: Lenti je središče regije, do mesta pa lahko pridemo po cesti št. 75 Keszthely-Zalaegerszeg oziroma po cesti št. 86 iz smeri Rédicsa. Tu je tudi končna postaja ozkotirne gozdne železnice, od koder vlaki peljejo do 32 kilometrov oddaljenega Kistolmácsa. Območje energijskega parka se nahaja v sklopu Termalnega kopališča Lenti, vendar ga je na željo mogoče obiskati v sklopu vodenega ogleda, ne da bi morali kupiti vstopnico. V središču mesta priporočamo tudi ogled cerkve svetega Mihaela, na koncu naselja pa Hišo lokalnih vrednot (Helyi Értékek Háza) ali bližnji parkovni gozd, kjer spomladi lahko občudujemo največjo populacijo pomladanskega velikega zvončka v županiji Zala.	

50. ime vrednote:	Litopunkturni kamen
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: krajinska vrednota, povezana z drugimi človekovimi dejavnostmi ali dogodki
Lokacija:	Gosztola
GPS-koordinata:	S 46.5862 V 16.5297
Opis: Kot rezultat projekta Murania, ki se je izvajal med leti 2005 in 2007, so na petih lokacijah v pokrajini, na temelju predhodnih terenskih raziskav postavili litopunkturne kamne. Litopunktura je metoda, podobna alternativni medicini, pri kateri vizualni znaki, nameščeni na določenih mestih, ne vplivajo na človeka, temveč na prostor. Na podlagi raziskav za vsak litopunkturni kamen opredelijo njegov učinek glede na lego. V Gosztoli so kamen namestili ob vznožju starega drevesa v okolici kapelice svete Marije Magdalene, za katerim je obsežno območje, ki pooseblja prvinske sile srčnosti. To območje lahko opredeljujemo kot izvir srčne kvalitete, ki poteka preko srčne osi ter se nadaljuje proti Lendavi in Gaberju. Kozmogram, vklesan v kamen, predstavlja kanal, v katerem se prepletajo nebeške in zemeljske sile, katerih kreativna prepletenost je temelj rojstva srca. Dodatne informacije: Iz Lentija lahko do litopunkturnega kamna pridemo peš ali s kolesom. Urejena kolesarska pot vodi do jezera Dedes v bližini naselja, priljubljene lokacije ribičev, kjer imamo možnost za sprehod okoli jezera. V mesto se je mogoče vrniti čez grič Lentihegy, kjer se lahko obiskovalci med potjo v vinotočih Kovács Borház ali Péter Pince udeležijo degustacije vin.	

51. ime vrednote:	Litopunkturni kamen
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota krajinska vrednota, povezana z drugimi človekovimi dejavnostmi ali dogodki
Lokacija:	Lenti
GPS-koordinata:	S 46.6237 V 16.5405
Opis: Kot rezultat projekta Murania, ki se je izvajal med leti 2005 in 2007, so na petih lokacijah v pokrajini, na temelju predhodnih terenskih raziskav postavili litopunkturne kamne. Litopunktura je metoda, podobna alternativni medicini, pri kateri vizualni znaki, nameščeni na določenih mestih, ne vplivajo na človeka, temveč na prostor. V Lentiju je litopunkturni kamen nameščen v parku za mestno hišo in se nahaja v središču ravnotežja območja. Simbol, spiralni kozmogram, vklesan v kamen, predstavlja nenehno iskanje občutljivega ravnovesja. Dodatne informacije: Lenti je središče regije, do mesta pa lahko pridemo po cesti št. 75 Keszthely-Zalaegerszeg oziroma po cesti št. 86 iz smeri Rédicsa. Ogled litopunkturnega kamna je brezplačen, družine pa lahko v njegovi bližini preživijo tudi več časa, saj je ob njem veliko otroško igrišče. Po ogledu litopunkturnega kamna priporočamo krajši ali daljši obisk na območju Energijskega parka svetega Jurija v sklopu Termalnega kopališča Lenti. Med celodnevni izletom lahko poiščemo še ostale litopunkturne kamne na območju (Gosztola, Nemesnép, Szécsisziget, Tornyiszentmiklós). Ljubitelji aktivnega turizma lahko po urejenih kolesarskih poteh obkrožijo mesto, odkrivajo različne »krilaste« zvonike in čudovito pokrajino, spomladi pa v parkovnem gozdu pri Lentiju občudujejo na milijone belih pomladanskih velikih zvončkov.	

52. ime vrednote:	Litopunkturni kamen
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota krajinska vrednota, povezana z drugimi človekovimi dejavnostmi ali dogodki
Lokacija:	Nemesnép
GPS-koordinata:	S 46.7008 V 16.4566
Opis: Kot rezultat projekta Murania, ki se je izvajal med leti 2005 in 2007, so na petih lokacijah v pokrajini, na temelju predhodnih terenskih raziskav postavili litopunkturne kamne. Pri povezovanju človeka z naravo ima vsak litopunkturni kamen svojo vlogo. Kozmogrami so zasnovani kot podpora dihalnega sistema pokrajine. Skozi središčno točko vdiha pridejo kozmične sile v globino Zemlje, kjer se identificirajo z nivojem njene vibracije, nato pa izstopijo skozi središče izdiha. Središče vdiha so prepoznali v Nemesnépu, središče izdiha pa v bližini naselja Vratíšinec na Hrvaškem. Kozmogram na litopunkturnem kamnu je gladek in z jasno linijo nakaže na dihalni sistem pokrajine, kjer se skozi središče vdiha vzpostavi povezava in se kozmične sile do središča izdiha zlijejo z zemeljskimi silami. Dodatne informacije: Do litopunkturnega kamna je enostavno priti po asfaltirani cesti. Parkiramo lahko pri bližnji kapelici ter si v središču naselja ogledamo najstarejši »krilasti« zvonik na območju, ki je pod spomeniškim varstvom. Če imamo na voljo več časa, se lahko odpravimo v bližnjo vas Márokföld, kjer na velike in majhne čaka pustolovski park ali pa se sprehodimo po vilinskem vrtu, nasadu sivke ter parku, polnem zdravilnega zemeljskega sevanja.	

53. ime vrednote:	Litopunkturni kamen
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota krajinska vrednota, povezana z drugimi človekovimi dejavnostmi ali dogodki
Lokacija:	Szécsisziget
GPS-koordinata:	S 46.5750 V 16.5947
Opis: Kot rezultat projekta Murania, ki se je izvajal med leti 2005 in 2007, so na petih lokacijah v pokrajini, na temelju predhodnih terenskih raziskav postavili litopunkturne kamne. Pri povezovanju človeka z naravo ima vsak litopunkturni kamen svojo vlogo. Kamen pri dvorcu družine Andrásy-Szapáry v vasi Szécsisziget stoji na točki, kjer je mogoče doživeti energijsko polje Panonske nižine. Kozmogram panonsko energijsko polje prikazuje kot široko posodo, v katero ulijejo žensko (jin) silo pradavnega Panonskega morja. »Posoda« ženskih sil je v ravnovesju z vencem petih moških sil (jang), ki obkrožajo Panonijo. Ob kozmogramu se nahaja še manjše znamenje (kineziogram), ki označuje povezavo s svetom prednikov in zanamcev. Dodatne informacije: Litopunkturni kamen je lahko dostopen po asfaltirani cesti, saj se nahaja tik ob zidu, ki obdaja dvorec družine Andrásy-Szapáry. Do naselja lahko pridemo tudi iz smeri naselij Lenti, Páka ali Tormafölde. Skozi vas poteka krožna pot Olajos z rdečo črto. Zanimivosti naselja Szécsisziget nudijo možnost celodnevne programa. Poleg ogleda baročne cerkve z zanimivim lesenim oltarjem priporočamo še obisk dvorca Andrásy-Szapáry in rezervata bivolv. Z razglednega stolpa nad vasjo lahko vidimo na celotno dolino Velike Krke.	

54. ime vrednote:	Litopunkturni kamen
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena geološka krajinska vrednota krajinska vrednota, povezana z drugimi človekovimi dejavnostmi ali dogodki
Lokacija:	Tornyiszentmiklós
GPS-koordinata:	S 46.5206 V 16.5554
Opis: Kot rezultat projekta Murania, ki se je izvajal med leti 2005 in 2007, so na petih lokacijah v pokrajini, na temelju predhodnih terenskih raziskav postavili litopunkturne kamne. Litopunkturni kamen v Tornyiszentmiklósu stoji na prostoru starodavnega svetišča na pobočju griča pod baročno cerkvijo. Dvojna posoda na kamnu je simbol boginjinine podpore. Rob spodnje posode sega v bogastvo Panonskega morja, dno druge pa se pogloblja v bogastvo arhetipov. Stranice posod se prepletajo v dva plamena, ki je moč ustvarjalnega ognja. Dodatne informacije: Dostop do cerkvenega vrta, kjer stoji litopunkturni kamen, je preprost, saj se nahaja ob glavni cesti med Lentijem in Tornyiszentmiklósem. Parkiramo lahko na manjšem trgu pred cerkvijo. Kamen stoji za zgradbo. Do naselja je mogoče priti tudi z javnim prevozom (avtobus) ali z vzhoda po avtocesti M70. Na obrobju vasi poteka krožna pot Simona Pappa Olajosa, označena z rdečo črto, od koder do cerkve vodi odsek, markiran z rdečim kvadratom. V sklopu celodnevne pohoda ali kolesarskega izleta lahko obiščemo vse litopunkturne kamne na območju.	

55. ime vrednote:	Alvarium
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena krajinska vrednota, povezana z naseljem
Lokacija:	Motvarjevci
GPS-koordinata:	S 46.7045 V 16.3513
Opis: Alvarium, kjer preteklost združujejo s pričakovanji današnje dobe in dejavnosti, povezane s čebelarstvom, prikazujejo na načine, privlačne tudi mladim, so odprli marca 2018. Tudi ime etnografske hiše in čebelarskega poučnega centra nakazuje na čebelarstvo, saj alvarium v latinščini pomeni panj. S prenovo skoraj stoletne hiše in skednja so pred propadom obvarovali edinstveno krajinsko vrednoto v naselju, saj je v Prekmurju hiš z odprto verando oziroma t. i. »šatorom« pred vhodom čedalje manj. Namen obratovanja hiše je prenos tradicije čebelarstva in s tem povezanega znanja na mlajše generacije ter predstavitev priprave medu in njegove uporabe v gastronomske, zdravstvene in druge namene. Dodatne informacije: Poučni center lahko obiščemo celo v sklopu 2 kolesarskih izletov. Med vožnjo po krajši kolesarski poti Rotunda iz Moravskih Toplic si lahko ogledamo čudovito romansko rotundo oziroma okroglo cerkev svetega Nikolaja, v Prosenjakovcih pa ostanke dvorca Matzenauer iz 19. stoletja. Skozi naselje poteka tudi kolesarska pot »Gremo na Madžarsko«, ki med potjo, tako na slovenski kot madžarski strani, ponuja številne zanimivosti (lončarska vas, cerkev z barvanim kasetnim stropom v Szentgyörgyvölgyu, učna pot Töllös).	

56. ime vrednote:	Lončarske hiše iz 19. in 20. stoletja ter muzej lončarstva
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena, s proizvodnjo povezana krajinska vrednota
Lokacija:	Filovci
GPS-koordinata:	S 46.6634 V 16.3011
Opis: Tudi v Filovcih obstaja dolga tradicija lončarstva. Imenujejo jo tudi lončarska vas, kjer to obrt predstavljajo v dveh stavbah, opredeljenih kot kulturni spomenik. Lončarji, ki so se ukvarjali z eno najstarejših obrti, so bili znani po črni lončevini, ki so jih izdelovali v lončarskih delavnicah, urejenih v hiši ali samostojno zunaj nje. V lončarski hiši in hiši kulinarike si obiskovalci lahko ogledajo različna stara orodja in peč za žganje lončevine. Med zanimivosti spada še vinograd Vitis Vitae, v katerem so zasadili 40 različnih sort trt in kjer najdemo tudi mladiko najstarejše vinske trte na svetu. Dodatne informacije: Po ogledu lončarskih zanimivosti se lahko odpravimo na izlet po vinogradih, ki se raztezajo ob vasi, kjer bomo videli več, s slamo kritih vinskih kleti. Skozi vas pelje 29 kilometrov dolga kolesarska pot »Začarala si me«, ki se začne v Moravskih Toplicah. Lončarska vas je tudi del tematske kolesarske poti »Pot kulturne dediščine«, katere izhodiščna točka je v Bogojini in poteka čez vinograde v Filovcih.	

57. ime vrednote:	Muzejska vinska klet
Razvrstitev po standardu MSZ 20381 2009:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena, s proizvodnjo povezana krajinska vrednota
Lokacija:	Szilvagy
GPS-koordinata:	S 46.7227 V 16.6379
Opis: Med vinogradi na griču Nagy-hegy v bližini naselja najdemo številne zapuščene in razpadajoče cimprane vinske kleti. Društvo Szilvagyért Egyesület je eno od teh prenovilo in v njej uredilo muzej. Po prenovi so klet opremili s starimi vinarskimi pripomočki in kmečkimi uporabnimi predmeti ter s temo hranili svojo podeželsko kulturno dediščino. Na tem delu pobočja je ohranjenih več podobnih dragocenih zgradb. Na začetku poti, ki vodi do muzeja, lahko vidimo vrsto cimpranih vinskih kleti, ki so nekoč pripadali posestniški družini Bánffry. Tri zaporedne cimprane kleti so bile zgrajene okoli leta 1890. Dodatne informacije: Muzejska vinska klet se nahaja na osrednjem delu griča Nagy-hegy, ob vilinskem vrtu in gozdni telovadnici. Tam je tudi ena od postaj in počivališče učne poti Vargánya. Do muzeja se lahko pripeljemo po glavni cesti št. 86 v smeri proti naselju Pórszombat, iz smeri vasi Becsvölgye pa o asphaltirani, nato pa po urejeni makadamski cesti. Obisk muzejske vinske kleti je brezplačen, vendar je za ogled notranjosti potrebna predhodna najava.	

58. ime vrednote:	Križ na griču Medes
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena kulturnozgodovinska krajinska vrednota vrsta: edinstvena krajinska vrednota, povezana z naseljem
Lokacija:	Pórszombat
GPS-koordinata:	S 46.7173 V 16.5827
Opis:¹⁵ Na vrhu griča Szentegyházi tető so v spomin na vas Medes in cerkev ter na 66 naselij, ki so jih po padcu Kaniže v 17. stoletju uničili Turki, leta 2002 postavili 20 metrski križ iz hrastovega lesa. Prečni del je dolg enajst metrov in šestdeset centimetrov, izdelali pa so ga iz ogromnega hrasta, ki je rasel na tem območju. Domnevno naj bi na tem mestu stala cerkev vasi Medes, posvečena svetemu Janezu Krstniku. Križ je viden že od daleč in je zelo privlačen za turiste. Le-ti pogosto obiščejo tudi bližnji vilinski vrt, ki ga je uredil gozdar Gyula Kovács iz vasi Pórszombat. Dodatne informacije: Do griča Medes je najpreprosteje priti z glavne ceste št. 86 proti Pórszombatu. Iz središča vasi vodi do križa najprej asfaltirana cesta, nato pa makadamska pot. Iz Göcsej ozrioma smeri vasi Becsvölgye se lahko z avtomobilom ali kolesom pripeljemo čez naselje Szilvagy. Priporočamo, da se na poti nazaj ustavite pri posestvu Gyule Kovácsae, pred katerim so 21. avgusta 2010 postavili lesene spomenike v spomin vasem, uničenih v obdobju turške vladavine. Na tem mestu je bilo nekdanje pokopališče vasi Medes. Če načrtujete daljši izlet, priporočamo še raziskovanje naselja Nova, kjer si poleg baročne cerkve prav tako lahko ogledate urejen vilinski vrt.	

¹⁵ **Vir:** <http://porszombat.mlap.hu/html/23675231/render/latnivalok>

59. ime vrednote:	Grič Tenke-hegy (geodetski stolp)
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Lendvadedes
GPS-koordinata:	S 46.5666 V 16.5033
Opis: Na 332 metrov visokem griču Tenke-hegy, najvišji točki območja, stoji geodetski merilni stolp iz osemdesetih let 20. stoletja, ki so ga v preteklosti uporabljali tudi kot razgledni stolp. Geodetski merilni stolp¹⁶ je objekt za namene zemljemerskih dejavnosti, ki so jih na Madžarskem začeli graditi v sedemdesetih letih 20. stoletja. Geodeti jih danes uporabljajo le ob redkih priložnostih, pa še to pretežno za orientacijo. Večina stolpov je zaprtih. Je tudi odlična razgledna točka, od koder lahko vidimo Lenti in okolico, okoliške griče in tudi sosednjo Slovenijo. Počivališče, urejeno nekaj sto metrov od geodetskega stolpa, je prav tako dobra razgledna točka, s katere vidimo pobočja gričev pri Lovásziju. Dodatne informacije: Na grič Nagy Tenke-hegy lahko pridemo z madžarske in s slovenske strani. Iz smeri Rédicisa vodi na najvišjo točko asfaltirana cesta, nato pa makadamska pot, iz Lendavdedesa pa se lahko sprehodimo po poti, označeni z rdečo črto. Peš lahko pridemo tudi iz smeri Slovenije, in sicer čez Lendavske gorice, kjer bo od leta 2019 potekala tudi urejena kolesarska pot. Priporočamo, da odkolesarite v sosednje Lendavske gorice, kjer se s stolpa Vinarium odpira razgled na 4 države, v okoliških vinskih kletih pa lahko poskusite različna okusna vina. Na madžarski strani preteklost ohranjajo stare cimprane vinske kleti na griču Kis-hegy pri Lendvadedesu. Jezeru ob naselju je priljubljen kraj ribičev.	

¹⁶ **Vir:** https://hu.wikipedia.org/wiki/Geod%C3%A9ziai_m%C3%A9r%C5%91torony

60. ime vrednote:	Sárin izvir
Razvrstitev:	glavna vrsta: edinstvena krajinska vrednota z vidika pokrajine vrsta: razgledne točke
Lokacija:	Lovászi
GPS-koordinata:	S 46.5648 V 16.516333
Opis: V najlepšem naravnem okolju območja, samo nekaj sto metrov od madžarsko-slovenske meje, se na dnu globoke doline nahaja Sárin izvir, ki so ga leta 2015 obnovili in ob njem uredili počivališče. Po ustnem izročilu naj bi izvir poimenovali bo nekdanji prebivalki hriba Dedes, Sári Gergő. Najpreprostejši dostop do izvira je po krožni poti Simona Pappa Olajosa. Smer in oddaljenost do izvira označujejo nameščene table. Na strmejših predelih so uredili stopnice. Dodatne informacije: Do Sárinega izvira lahko pridemo samo peš, najpreprosteje je iz smeri naselja Lovászi. Najlažja pot je po krožni poti Simona Pappa Olajosa, označeni z rdečo črto. V naselju Lovászi in okolici lahko preživimo tudi cel dan. Posebno zanimivi so ostanki nekdanje cvetoče nafte industrije (zapuščene vrtine in oprema), ogledamo pa si lahko tudi stara protiletalska zaklonišča. Ljubiteljem naravnih znamenitosti priporočamo sprehod po učni poti Kankalin, ki predstavlja zanimivosti doline Velike Krke in vinogradov.	

4. Načrti paketov izdelkov

Načrti paketov izdelkov temeljijo na dejavnostih, načrtovanih v projektu ter ob upoštevanju botaničnih in krajinskih vrednot, ocenjenih na podlagi primarnih in sekundarnih raziskav. Poglavje tematsko vsebuje glavne cilje in tematiko posameznega paketa ter opredeljuje priporočene postaje načrtovane poti, po možnosti s poimenovanjem čezmejnih lokacij.

4.1. Načrt paketa izdelkov Dišeči in zdravilni bezeg

Na podlagi podobnih naravnih danosti obmejnega območja lahko rečemo, da je bezeg tako v regiji ob Veliki Krki kot v Prekmurju znana in avtohtona zdravilna rastlina, ki se uporablja že od nekdaj. Z vidika uporabe govorimo o črnem bezgu (*Sambucus nigra*), ki ga nikakor ne smemo zamenjati s smrdljivim bezgom nižje rasti in mehkejšimi peclji. Bezeg je zdravilna rastlina, ki so jo poznali že v pradavnini in tudi najpogosteje uporabljali v ljudski medicini. Uporabljajo se lahko vsi njegovi deli (cvet, plod, listi, lubje, korenina).

Črni bezeg

Vir: https://hu.wikipedia.org/wiki/Fekete_bodza

Z njim so povezane številne legende, na podlagi katerih prevladujeta dve mnenji. Po eni strani velja za simbol čarovnic, iz njegovega lesa izdelujejo čarobne palice, po drugih legendah pa na bezgu živijo vile in hišo varuje pred zlimi duhovi. Izdelki temeljijo na rumeno-belih, dišečih cvetovih, ki jih nabiramo maja in junija ter jagodah temne barve, ki jih nabiramo ob koncu poletja, avgusta in septembra.

Po predhodnih raziskavah prebivalci območja poznajo in uporabljajo tako bezgove cvetove kot tudi jagode, čeprav je uporaba prvih veliko pogostejša in jih uživajo zlasti kot sok. Pri razvoju paketa izdelkov se lahko opiramo predvsem na njegov zdravilni učinek ter na legende, povezane z bezgom kot rastlino, ki se dobro ujemajo s temo projekta.

Cilj paketa izdelkov Dišeči in zdravilni bezeg je, da turistom, ki obiščejo območje, zgodaj poleti cvetoči črni bezeg in njegove, jeseni dozorele jagode obiskovalcem območja predstavimo kot izdelek. **Glavna tema** paketa izdelkov je **bezgov piknik**, ki se lahko na posameznih lokacijah izvede kot samostojni programski element, hkrati pa tudi kot celodnevni program z uporabo izkušenj tematskega festivala, izvedenega v sklopu projekta.

Glede na uporabo bezga je pri označevanju poti pomembno, da med izvajanjem programa obstaja možnost za nabiranje cvetov ali jagod.

Na podlagi zgoraj navedenega je **načrtovana pot** naslednja:

Lenti – Gastro dvorišče, v bližini katere so v sklopu kratkega pohoda dosegljiva obdelovalna zemljišča, na katerih se lahko nabirajo bezgovi cvetovi, v jeseni pa tudi jagode. Tu vzpostavljena infrastruktura je primerna tako za organizacijo samostojnih kulinaričnih programov za manjše skupine ali celodnevnega festivala.

Bödeháza – Szentistvánlak – Park prijateljstva, ki je primerna lokacija za izvedbo bezgovega piknika kot vmesnega postajališča v sklopu enodnevnega izleta.

Tešanovci, kjer deluje Čokoladnica Passero, katere eden glavnih izdelkov je čokoladni praline z bezgom. Lokacija je primerna za izvedbo doživljajskega programa.

Dolžina predlagane poti je približno 35 km, kar lahko bolj izkušeni obiskovalci s kolesom opravijo v sklopu enodnevnega programa.

Za izvedbo tematskega programa, povezanega z bezgom, so postaje paketa izdelkov primerne tudi samostojno. V Lentiju je na Gastro dvorišču, poleg skupinskih programov, mogoče organizirati tudi celodnevni festival s pripravo bezgovega soka ali marmelade, otroškimi animacijskimi programi in nabiranjem bezga. Park prijateljstva je lahko lokacija za tematski bezgov piknik v sklopu pol ali celodnevnega programa. Tudi Tešanovci so lahko samostojna destinacija, saj je čokoladnica del družinske domačije, ki nudi številne programske možnosti.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- Za obdobje cvetenja in zorenja bezga je priporočljivo razviti tematske programske ponudbe, prilagojene ciljni skupini.
- Za promocijo in krepitev paketa izdelkov je v obeh obdobjih, v različnih gostinskih enotah priporočljivo oblikovanje posebne ponudbe.
- Ocenitev možnosti za ureditev »mini« nasadov bezga na ustreznih mestih ob poti, s čimer bi bezeg približali obiskovalcem.
- Priprava in distribucija letakov o blagodejnih učinkih bezga, idejah za recepte in dosegljivih izdelkov.

90

Na splošno lahko izjavimo, da razširjenost rastline omogoča preprost razvoj paket izdelkov in izvajanje doživljajskih programov, ki temeljijo na dišečem in zdravilnem bezgu (nabiranje zdravilnih rastlin, priprava bezgovega soka itd.). Kjer so ustrezni pogoji, jih lahko izvajamo tudi v drugih delih regije.

4.2. Načrt paketa izdelkov Zdravilna ajda

Ajda je rastlina, ki se je ohranila predvsem na vlažnih, z gozdovi obdanih območjih slovenskega dela etnografske pokrajine Hetés. Iz nje so večinoma pripravljali kašaste jedi. Njene zdravilne lastnosti potrjujejo tudi dejstvo, da vsebuje skoraj vse oblike vitamina B in izjemno veliko prehranskih vlaknin, zaradi česar je še posebej primerna za zdravljenje bolezni prebavnega sistema. Navadna ajda (*Fagopyrum esculentum*) spada v družino dresnovk, vendar jo v vsakodnevnem življenju uvrščamo med žita. Semena so črne ali rjavkaste barve. V Prekmurju so jo sejali v pozni setvi, po pšenici, rži, včasih celo ovsu. Sejali so ročno, na tradicionalen način, želi pa s srpom ali koso. Tudi mlačva je potekala ročno.

Glede na to, da gre za poljščino, jo je z vidika turizma težko opredeliti kot tržni izdelek, vendar je mogoče razviti programski paket, ki se osredotoča na gastronomijo.

Namen paketa izdelkov Zdravilna ajda je, da ajdo, ki je bila v madžarski gastronomiji nekoliko zapostavljena, predstavimo obiskovalcem in jih poučimo o njenih zdravilnih učinkih, pridelavi in predelavi. **Glavna tema paketa izdelkov je zdravilna ajda v vsakdanjem življenju**, pri čemer poudarjamo vsestransko uporabo in blagodejne učinke ajde.

Na podlagi zgoraj navedenega je **načrtovana pot** naslednja:

Moravske Toplice, kjer se lahko po ogledu zanimivosti podamo na pot proti samo 20 kilometrov oddaljeni Veliki Polani.

Velika Polana – Pomelaj z.o.o., zadruga, ki se ukvarja s pridelavo in predelavo ajde.

Lendava, kjer lahko obiskovalci po ogledu zanimivosti v lokalnih restavracijah okusijo različne ajdove jedi.

Hetés (Gáborjánháza, Bödeháza), kjer si lahko udeleženci rastlino ogledajo med vožjo mimo ajdovih polj.

Dolžina predlagane poti je približno 70 km, vključno z vrnitvijo na izhodiščno točko, lahko pa jo kombiniramo na več načinov.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- Po žetvi ajde razvoj posebne ponudbe v različnih gostinskih enotah, s sezonsko ponudbo.
- Priprava promocijskega materiala o uporabi ajde, objava receptov za uporabo ajde, organizacija skupnih kuharskih programov.
- Organizacija tematskih programov za predstavitev zdravilnih lastnosti in različnih načinov uporabe ajde.

Glavni cilj načrtovanega paketa je, da ajdo spoznamo »od njive do krožnika«, kar pomeni, da se seznanimo z načinom njene pridelave, pridelkom ter s vključitvijo dodatnega čutila ajdo okusimo kot glavno jed ali sladico.

4.3. Načrt paketa izdelkov Pomladanski veliki zvonček

Pomladanski veliki zvonček, ki spada v družino narcisovk, je v dolini Velike Krke precej pogosta rastlina. Njen življenjski prostor so večinoma močvirni gozdovi in gaji z drevesi s trdim lesom. Veliko jih lahko najdemo v vrtovih na območju mesta Lenti in tudi po vaseh. Na madžarski strani največje populacije nacionalnega pomena najdemo zlasti na območju naselij Magyarföld, Lenti in Iklódbördőce. Na opredeljenem programskem območju rastejo še v bližini Dobrovnika, in sicer v vasi Nedelica, ki upravno spada k občini Turnišče, vendar ne spada med značilne rastlinske vrste Prekmurja. Glede na to, da je zaščitena, je treba pri načrtovanih programih ohranjanju zvončka nameniti posebno pozornost.

Pomladanski veliki zvonček

Pri razvoju paketa izdelkov se lahko upoštevajo tudi izleti z ogledom pomladanskih velikih zvončkov pod vodstvom strokovnega osebja podjetja Zalaerdő Zrt. in Narodnega parka Balaton-felvidék.

Cilj paketa izdelkov Pomladanski veliki zvonček je obiskovalcem predstaviti največjo populacijo pomladanskega velikega zvončka v županiji Zala Zala, s čimer se lahko izvede zgodnjepomladanska programska ponudba. **Glavna tema je pustolovski izlet z ogledom pomladanskega velike zvončka**, kot paket izdelkov.

Pri načrtovanju poti je treba upoštevati, da če je mogoče, obiskovalcem predstavimo tiste življenjske prostore pomladanskega velike zvončka, ki so odprti za javnost in lahko hkrati obvarujemo tudi zaščiteno rastlinstvo.

Na podlagi zgoraj navedenega je načrtovana pot naslednja:

Lenti – Parkovni gozd Lenti, kjer se nahaja največja populacija pomladanskega velike zvončka in ima ustrezno infrastrukturo za sprejemanje obiskovalcev.

Zalaszombatfa, kamor je mogoče priti po kolesarski poti in manj prometnih cestah, in pomladanske velike zvončke lahko vidimo tudi v gozdovih ob poti.

Bődeháza – Szentistvánlak – Park prijateljstva, ki je ob primernem vremenu zgodaj spomladi lahko počivališče, na njegovem področju pa lahko najdemo tudi pomladanske velike zvončke.

Žitkovci– razgledni stolp Riganoc, do katerega lahko s kratkim sprehodom iz Parka prijateljstva.

Dolžina predlagane poti – tja in nazaj – je približno 34 km. Program se lahko priporoča v dveh oblikah. Ena možnost je daljši ali krajši pohodniški program v Parkovnem gozdu Lenti, druga pa se lahko izvede v primeru lepega vremena v obdobju cvetenja kot poldnevni kolesarski izlet, ki ga lahko povežemo z dodatnimi programskimi elementi.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- Za obdobje cvetenja pomladanskega velike zvončka je priporočljivo razviti tematske programske ponudbe, prilagojene ciljni skupini. Parkovni gozd Lenti je po zaslugi svojih danosti primeren za individualne obiskovalce in skupine vseh starosti.
- Priprava letakov za pustolovski izlet z ogledom pomladanskega velikega zvončka ter načrtovanje »pustolovščine«, da bo izlet lahko posebno doživetje tako za otroke kot tudi za odrasle.

S paketom izdelkov in doživljajskim programom, ki temeljita na pomladanskem velikem zvončku, lahko obiskovalcem naravne vrednote območja predstavimo na igriv način in jim vzbudimo zanimanje tudi za druge programe, povezane s »slow« turizmom.

4.4. Načrt paketa izdelkov Vilinski vrt

Gibanje Vilinski vrt se je začelo v županiji Zala, natančneje z zbirko avtohtonih sadnih sort Gyule Kovácsa iz vasi Pórszombat. Vilinski vrtovi so zbirke starih sadnih sort, značilnih za pokrajino, med temi predvsem sorte koščičastega sadja, v širšem pomenu pa je lahko vilinski vrt kateri koli vrt, katerega namen je gojenje sadnih sort po tradicionalnih metodah ali ohranjanje rastlinskih vrst. Na območju Lentija najdemo vilinske vrtove v naslednjih naseljih: Pórszombat, Szilvagy, Nova, Márokföld, Magyarföld, Szentgyörgyvölgy, Páka.

Leta 2012 so prvi vilinski vrt odprli tudi v Prekmurju, in sicer na dvorišču etnografske hiše v Krplivniku, ki spada k občini Hodos. Cepljenke za vilinski vrt je daroval Gyula Kovács. Etnografska hiša v Krplivniku je urejena v nekdanji domačiji družine Škerlak, zgrajeni v prvi tretjini 20. stoletja, v njej pa se nahaja etnografska zbirka, ki prikazuje življenje ljudi v pokrajini Őrség.

Glavni cilj paketa izdelkov Vilinski vrt je, da obiskovalcem predstavi avtohtone sadne sorte pokrajin Őrség, Göcsej, Hetés in Prekmurje ter jih spodbudi, da v vsakdanjem življenju, pri nakupu sadja izberejo domače pridelke in v svojih vrtovih zasadijo čim več starih, avtohtonih sort sadja. Nadaljnji cilj je družine na doživljajski način seznaniti z nego sadnih dreves,

predelavo sadja in možnostmi njihove uporabe. **Glavna tema je pot vilinskih vrtov** kot paket izdelkov.

Na podlagi zgoraj navedenega je načrtovana pot naslednja:

Lenti, ki kot središče pokrajine pomeni dobro izhodiščno točko za izlete, katerih udeleženci se z različnih krajev podajo k skupnemu cilju ali krožne izlete. Gastro dvorišče, ustvarjeno v okviru projekta, je priložnost za izvedbo degustacij ali skupinskih programov, kjer se udeleženci lahko naučijo predelave in uporabe avtohtonih sadnih sort.

Márokföld – Vilinski vrt, kjer naselje, skupaj z ostalimi zanimivostmi (npr. nasad sivke, energijski park itd.) nudi možnost celodnevne programa.

Szentgyörgyvölgy – travniški sadovnjak, kjer se lahko obiskovalci seznani s sortami, značilnimi za pokrajino Őrség in odkrivajo zanimivosti naselja.

Krplivnik, kjer se ob Škerlakovi domačiji nahaja prvi vilinski vrt avtohtonih sadnih sort v Prekmurju. V etnografski hiši lahko dobimo vpogled, kako so v začetku 20. stoletja živeli ljudje v pokrajini Őrség.

Dolžina predlagane poti je približno 40 km in jo lahko opravimo individualno ali v skupini. Z upoštevanjem zanimivosti in programskih možnosti, ki jih nudijo naselja ob poti, je mogoče organizirati vsebinsko poln celodnevni program.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- V primeru nadaljevanja Festivala Vilinski vrt, ki se je začel v sklopu projekta, je za spodbujanje daljšega bivanja v kraju priporočljivo ponuditi paket izdelkov ter ga promovirati kot alternativo programsko ponudbo.
- K promociji paketa izdelkov lahko prispeva uvedba tematskega gastronomskega tedna, katerega cilj je povečati privlačnost pokrajine s sezonsko ponudbo, ki temelji na tradicionalnih krajinskih sortah in bi jo pripravile različne gostinske enote.
- Doživetje obiskovalcev se lahko poveča z organizacijo skupnega obiranja sadja ali kuhanja v vilinskih vrtovih, to je na postajah načrtovane poti.

Paket izdelkov, ki temelji na vilinskih vrtovih, lahko obiskovalcem nudi raznolika doživetja, saj lahko obiskovalec svoje izkušnje v naravi dopolni z gastronomskimi doživetji.

4.5. Načrt paketa izdelkov Orhideja

Večina ljudi pri besedi orhideja pomisli na običajne metuljaste orhideje ali cimbidiije, ki jih lahko kupimo v cvetličarnah in v tropskih krajih živijo na drevesih. V dolini Velike Krke in v Prekmurju pa si jih lahko ogledamo v njihovem naravnem življenjskem okolju. Močvirnica, kukavica in mačje uho so divje orhideje, ki jih najdemo tudi na našem območju. Ena najpogostejši vrst, ki se pojavlja tudi na več krajih v Prekmurju, je navadna kukavica. Najdemo jo povsod po dolini Velike Krke (Ramocsa, Alsószenterzsébet, Felsőszenterzsébet, Lenti-Mumor), v vinogradih (Kerkabarabás, Páka), pa tudi v sadovnjakih vaških hiš, ob jarkih in na pokopališčih. V Prekmurju jo lahko med drugim vidimo v bližini vasi Berkovci, mimo tega habitata pa vodi učna pot Sladka pot. Na Madžarskem in v Sloveniji spada med zaščitene vrste. Drugi glavni element paketa izdelkov je »Ocean Orchids« v Dobrovniku, ki je edina gojilnica orhidej v Srednji Evropi in kjer gojijo orhideje Falenopsis. Od leta 2007 se tu lahko sprehodimo tudi po tropskem vrtu, v katerem je predstavljen prvotni življenjski prostor orhidej, poleg teh pa si lahko ogledamo še 400 različnih tropskih rastlin, kot so ananas, papaja ali mango.

Prednost gojilnice orhidej v Dobrovniku z vidika paketa izdelkov je, da je zanimivost v vseh letnih časih in nudi dobre programske možnosti ne glede na vreme.

Glavni cilj paketa izdelkov Orhideja je, da predstavi največjo gojilnico orhidej v Srednji Evropi in pripadajoči tropski vrt. Odvisno od letnega časa lahko kot dodatno programsko možnost vključimo spoznavanje divjih orhidej na Madžarskem in v Sloveniji. **Glavna tema so čudovite orhideje**, skozi ta paket izdelkov pa lahko spoznamo življenje teh, pogosto skrivnostno razkošnih rastlin.

Pri razvoju paketa izdelkov lahko cvetenje divjih orhidej povežemo z obiskom pri Ocean Orchids v Sloveniji, je pa ogled gojilnice orhidej in tropskega vrta, povezan z obiskom drugih znamenitosti, primeren tudi za samostojni program.

Na podlagi zgoraj navedenega je načrtovana pot naslednja:

Dobrovnik - Ocean Orchids, kjer si lahko individualno ali v skupini, poleg tropskih orhidej, ogledamo še več sto različnih tropskih rastlin.

Berkovci – učna pot Sladka pot, kjer si lahko obiskovalci, odvisno od vremena, v aprilu, maju ali juniju ogledajo divje rastočo navadno kukavico.

Felsőszenterzsébet – Kerkafalva – Ogled cvetoče navadne kukavice v sklopu vodenega izleta, možnost fotografiranja in glede na vreme, spoznavanje drugih zaščitениh rastlinskih vrst.

Lenti, kjer se pred povratkom lahko spočijemo, možen pa je tudi obisk Termalnekega kopališča Lenti in Energijskega parka svetega Jurija.

Dolžina predlagane poti je približno 90 km v obliki krožne poti, priporočamo skupinski obhod. Z upoštevanjem zanimivosti in programskih možnosti, ki jih nudijo naselja ob poti, je mogoče organizirati vsebinsko poln celodnevni program.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- Paket izdelkov je priporočljivo dopolniti s programskimi možnostmi, ki nudijo tudi zabavo za mlajše otroke.
- Pri ponudbi programske možnosti bi dobro priložnost pomenila ureditev mini »vrta« ali kotička orhidej ob bolj frekventnih nastanitvah.

Na splošno lahko povemo, da je orhideja kot zanimivost privlačna možnost za obiskovalce na obeh straneh programskega območja.

4.6. Načrt paketa izdelkov Energija

Obstoj črt svetega Jurija so si prizadevali dokazati številni znanstveniki. Po njihovem mnenju je lokacija črt tesno povezana z magnetnim poljem Zemlje, v vozliščih tega mrežnega sistema pa se koncentrira koristna energija. Številne energijske črte svetega Jurija, ki jih na Kitajskem imenujejo zmajeve črte, v Veliki Britaniji pa Ley-črte, potekajo tudi čez Madžarsko. Križajo se na več točka v dolini Velike Krke in v Prekmurju (okolica Bukovniškega jezera, Energijski park svetega Jurija), prisotnost blagodejnih sevanj svetega Jurija pa je potrjena na obeh lokacijah.

Glavni cilj paketa izdelkov Energija je vzpostavitev energijske poti med Lukačevci v Sloveniji in Lentijem, ki bi med obema končnima točkama povezala kraje, kjer se obiskovalci lahko napolnijo s pozitivno energijo. Proga bo pot štirih elementov, lokacije pa so bile izbrane tako, da ustrezajo tem idejam.

Na podlagi zgoraj navedenega je načrtovana pot naslednja:

Lukačevci, ki bo izhodiščna, vstopna točka energijske poti štirih elementov v Sloveniji.

Kobilje, ki bo na poti lokacija intuicije.

Márokföld – Energijski park, lokacija doživetja, kjer je v energijskem parku označenih 25 različnih točk.

Lenti – Energijski park svetega Jurija, kjer se energije in termalna voda medsebojno krepijo.

Bödeháza, ki je po zaslugi pozitivni energij simbol prijateljstva in utelešenje brezmejnosti.

Bukovnica – Bukovniško jezero, kjer v okolici jezera in bližini kapelice svetega Vida obiskovalce čaka urejen energijski park.

Posamezne postaje, predvsem energijski parki – Lukačevci, Márokföld, Lenti – Energijski park svetega Jurija, Bukovniško jezero – se lahko priporočajo samostojno, obhod celotnega odseka pa kot celodnevni program.

Predlogi za kompleksno zasnovo paketa izdelkov:

- Priporočljivo je organizirati promocijske predstavitve celotne poti, v katere se vključi predstavitev energijskih črt, ki so del paketa izdelkov in njihovih zdravilnih učinkov.
- Za sprejemljivost in promocijo je priporočljivo povabiti verodostojne strokovnjake, ki se ukvarjajo z alternativnimi terapijami in medicino, in ki lahko predstavijo blagodejne učinke energijskih parkov ter obiskovalcem pomagajo pri boljšem razumevanju energijske poti.

Na splošno je lahko paket izdelkov, ki temelji na energiji, okvir za celoten razvoj izdelkov, saj povezuje in dopolnjuje elemente paketov izdelkov, ki temeljijo na »slow« turizmu in načelih ekoturizma. Izdelke tematike vrta lahko kombiniramo s postajami energijske poti ter tako na območju uresničimo doživljajske programe, ki nudijo hrano za dušo in telo, okrepimo jih pa z obiskom dveh najpomembnejših termalnih kopališč v regiji v Lentiju in Moravskih Toplicah.

Načrti alternativnih paketov izdelkov

Naloga analize stanje je, da poleg 5 izdelkov, opredeljenih v tematiki vrtov, predlaga tudi druge podtematike, ki lahko samostojno ali v povezavi z zgoraj navedenimi izdelki nudijo alternativno programsko možnost.

V zvezi s **tematiko gozdnega in poljskega cvetja** bi lahko razmislili o ureditvi **cvetlične poti ali cvetličnega koledarja**, saj skoraj vsak mesec, od zadnjega meseca zime pa vse do septembra, cveti katera od posebnih zaščiteneh rož, ki bi jih lahko povezali z vodenimi izleti ali fotosafariji. Ob pomladanskem velikem zvončku in divjih orhidejah so možni elementi cvetlične poti ali cvetličnega koledarja naslednji: mali zvonček, močvirski tulipan, sibirska perunika, gozdna ciklama, močvirski svišč oziroma v prehodnem poletnem obdobju divje travniške cvetlice.

Prednost tega je, da je v sklopu vodenih programov, tako na Madžarskem kot v Sloveniji, mogoče zagotoviti varnost zaščiteneh rastlinskih vrst, udeležencem pa bo izlet predstavljal doživetje, saj bodo spoznali habitate, ki jih kot povprečni pohodniki morda ne bi mogli videti.

V zvezi s **tematiko dišečega in zdravilnega bezga** se lahko organizirajo tudi programi o uporabi drugih, za pokrajino značilnih zdravilnih rastlin oziroma zelišč. V bližnjem Őrségu so v preteklih letih vpeljali **zeliščne izlete**, ki so med obiskovalci zelo priljubljeni. Poleg izletov se lahko na Gastro dvorišču, urejenem v sklopu projekta, organizirajo različni programi, povezani z uporabo zelišč. V te programe lahko vključimo tudi divje, vendar užitne rastline, ki niso zelišča in jih je mogoče najti na številnih krajih. Te rastline so popolnoma primerne za človeško prehrano, vendar je njihova uporaba do danes padla v pozabo. Če izkoristimo raznolikost živega sveta na tem območju, lahko pripravimo **Jedilnik jedi iz zelišč in plevela doline Velike Krke in Prekmurja**, saj obstaja veliko znanih rastlin (npr. navadni tolščak), ki so užitne ne samo zaradi njihovih zdravilnih učinkov.

S **tematiko ajde** se zelo dobro ujema predstavitev drugih starih žit, kot na primer proso, in njihove uporabe. V regiji ima **tekmovanje v žetvi**, ki se odvija v naselju Nova, zelo dolgo tradicijo. Čeprav je na tekmovanju žanjejo pšenico, bi kot zanimivost lahko organizirali program žetve ajde, ki jo sejejo nekoliko kasneje, po opravljenem spravilu pa bi jo obiskovalci lahko poskusili v obliki ajdovih jedi.

Tematiko vilinskih vrtov lahko dobro dopolnimo z organizacijo običajev, povezanih z vinogradništvom. **Obhod po vinskih kletah ob svetem Vincentu** na koncu januarja ima v regiji na primer dolgo tradicijo, vendar so ti programi običajno organizirani za člane vrtnarskih, vinogradniških društev ali vinske viteze. Na obmejnem območju sta v podobnih programih običajno zastopani obe strani, lahko pa bi programi postali odprti in bi običaj spoznali tudi drugi. Trgatev je tesno povezana z vilinskimi vrtovi. Z organizacijo trgatve, ki bi vsako leto potekala na drugi lokaciji, bi tako domačine kot tudi obiskovalce seznanili z avtohtonimi sadnimi sortami, za udeležence pa bi le-ti postali bolj oprijemljivi in bi jih lahko tudi okusili. Ne smemo pozabiti niti na čas cvetenja, ko so ti vrtovi najlepši. V tem obdobju bi do vrtov

lahko organizirali pohod ali kolesarski izlet ter program povezali s cepljenjem sadnega drevja. Okoli dneva Marijinega oznanjenja ponekod že tradicionalno organizirajo programe s prikazom cepljenja sadnega drevja. S takšnimi programi bi lahko začeli pri vsakem vilinskem vrtu.

V zvezi s **tematiko energije** je poleg znanih energijskih parkov in točk priporočljiv razvoj programskih možnosti, ki so na nek način povezane s tematiko energije. Z upoštevanjem ostalih izdelkov bi lahko pripravili gastronomske programe na osnovi sadja, ki bi pripomogli k obnovi zaloge energije. Obstaja tudi veliko zelišč, ki nam prav tako pomagajo osvežiti organizem. To bi lahko povezali tako, da bi programe organizirali na lokacijah, kjer se nahaja posamezni energijski park.

Idejne zasnove za dvig trženjskih možnosti posameznih izdelkov

V sklopu petih izdelkov, povezanih z vrtom in tematike energije, ki smo jih raziskali v analizi stanja, je samostojna naloga objava razpisa za idejno zasnovo izdelka. Cilj razpisa je izdelava darilnih predmetov, povezanih s **petimi izdelki**, opredeljenimi v projektu – **dišeči bezeg, zdravilna ajda, gozdno-poljsko cvetje, orhideja ter vilinski vrt** -, ter tematiko energije, primernih za marketing novo ustvarjenih paketov izdelkov in promocijo območja GardEn, ki ustrezajo današnjim zahtevam in so primerni, da se pri ponudnikih turističnih storitev in v sklopu atrakcij, glede na povpraševanje, podarijo in/ali prodajo obiskovalcem. Z ozirom na projektne cilje in načela, povezana s slow turizmom je priporočljivo, da se pri darilnih predmetih, ki se navezujejo na izdelke, upošteva naslednje:

- Če je mogoče, naj predmet ustreza načelom ponovne uporabe in recikliranja.
- Videz predmeta naj simbolizira določen izdelek in ima oglaševalsko vrednost.
- Po obliki, videzu in/ali funkciji mora izstopati od običajnih spominkov (skodelica, magnet za hladilnik, razglednica itd.).
- Če je mogoče, je v povezavi z določenim izdelkom priporočljivo pripraviti darilni predmet za več starostnih skupin.

Na podlagi zgoraj navedenega za dvig trženjskih možnosti posameznih izdelkov predlagamo naslednje idejne zasnove:

- **dišeči in zdravilni bezeg:**
 - kategorija živil: čaj, bezgova marmelada, bezgov sok v manjši embalaži, bezgov sir, podoben kutinovemu siru.
 - kategorija non-food: krpica za čiščenje očal, okrašena z grafiko, ki se lahko uporablja tako za dioptrijska kot tudi sončna očala, milo iz bezgovih jagod.
 - grafika: igrice labirint s kroglicami, opremljena s podobo/figuro bezga.

igra labirint s kroglico

Vir: <http://keszsegesfajatek.blogspot.com/>

- **zdravilna ajda:**

- kategorija živil: piškoti z ajdo (slani, sladki)
- kategorija non-food: blazina, polnjena z ajdovimi semeni
- grafika: izdelava in uporaba abstraktnega vzorca v obliki ajdovega semena za okrasne blazine, torbice itd.

- **pomladanski veliki zvonček:**

- kategorija non-food: keramični veliki zvonček, da bomo cvet lahko imeli tudi idoma, model za izrezovanje piškotov v obliki velikega zvončka, razglednica, magnet-pobarvanka za hladilnik, magnetni bralni trak

keramični pomladanski veliki zvonček

Vir: <https://www.kertiamfora.hu/karacsony-2018/>

- **vilinski vrtovi:**

- kategorija živil: izbor suhega sadja iz vilinskega vrta, »csinta« vilinskih vrtov (surova sadna ploščica iz svežega biosadja, sušenega na nizki temperaturi)

ploščica iz sušenega sadja

vir: <https://www.biolienska.sk/novinky/csinta/>

- kategorija non-food: blazina, polnjena s semeni višenj iz vilinskega vrta, šabloni za posipavanje sladkorja/kakava s podobo drevesa iz vilinskega vrta, milo z vzorcem vilinskega vrta, model za milo, puzzle-barvanka

šablon za posipavanje sladkorja

Vir: <https://www.butlers.hu/konyha/sutes/menuett-liszt-es-cukorszoro-15cm>

- **orhideja:**

- kategorija non-food: magnet-pobarvanka za hladilnik z vzorcem orhideje

magnet pobarvanka

Vir: <https://sweetlittlehome.hu/termek/szinezhető-hutomagnes/>

- grafika: priprava in uporaba vzorca orhideje na okrasnih blazinah, torbicah itd.

Povzetek

Če povzamemo rezultate analize stanja lahko ugotovimo, da ima pet izpostavljenih izdelkov, ki temeljijo na naravnih vrednotah območja, veliko več potenciala, kot smo sprva domnevali.

Po eni strani je lahko ponudba primerna za vse 4 letne čase, po drugi pa v vseh primerih tudi na območju partnerske države obstajajo dodatne ponudbe, ki so primerne za krepitev celostne podobne posameznega izdelka. Dober primer za to je raznolikost gojenih orhidej v Sloveniji in divjih vrst orhidej na Madžarskem.

V marketinški strategiji je mogoče graditi prav na tej raznolikosti ter hkrati za vsak izdelek najti sporočilo, ki poudarja to ponudbo. Pomemben cilj bo zelo natančna zasnova marketinške strategije tako z vidika ciljne skupine kot posredovanih sporočil ter oblikovanje strategije v skladu z današnjimi tržnimi trendi.

Povzetek rezultatov raziskave, povezane s posameznimi področji kažejo, da so na območju številni vilinski vrtovi, ki so zaradi svoje lege in danosti primerni tudi za turistične namene. Na številnih krajih je že na voljo tudi infrastruktura ali pa jo je mogoče enostavno vzpostaviti, ki omogoča izvedbo ne samo posameznih obiskov, temveč tudi daljših programov.

Običajni, vsakdanji bezeg lahko doživi svoj ponovni razcvet ter se s tem vrne v kuhinje gospodinj. Bezeg je lahko osnova številnih doživlajskih kulinaričnih programov, saj se lahko uporabi ne samo njegov cvet, temveč tudi plod. Na območju nasadov bezga sicer ni, zato pa je na voljo marsikje v naravi. Ajda je prav tako vsestranska rastlina, ki je v Prekmurju še danes del vsakodnevnih obrokov, z razcvetom zdrave prehrane pa postaja bolj znana tudi na Madžarskem, še posebej na obmejnem območju.

Po zaslugi nekdanje zaprtosti obmejne regije so se na obeh območjih ohranili zelo dragoceni habitati, kjer se splača predstaviti njihovo vrstno bogastvo. Travniki z divjim cvetjem in gozdovi, polni ptičjega žvrgolenja so za ljubitelje narave prava osvežitev in sprostitvev. V preteklih letih je tudi na tem področju prišlo do izrazitega razvoja, saj so bila na območju urejena številna počivališča in učne poti ter vzpostavljene številne infrastrukturne novosti, ki ljubiteljem aktivnega preživljanja prostega časa omogočajo lažji dostop do znamenitosti.

Območje je bogato tudi z divjimi in gojenimi orhidejami, to pa nam omogoča, da obiskovalcem predstavimo posebnosti, ki drugod niso dosegljive.

Pri pripravi popisa krajinskih vrednot smo predstavljene vrednote, ki ustrezajo načelom »slow« turizma, zbrali ob upoštevanju zgoraj navedenega. Na ta način smo si prizadevali predstaviti

naravne vrednote (parkovni gozd, travnike z drevjem, specifična drevesa itd.), razgledne točke (stolpe), učne poti, vilinske vrtove ter kulturno zgodovinske (mlini, litopunkturni kamni) in krajinske vrednote, ki spodbujajo spoznavanje raznolikosti območja ter odkrivanje ekoloških in naravnih vrednot.

Na podlagi zgoraj navedenega se je treba pri pripravi načrta upravljanja z obiskovalci in priročnika o okoljski ozaveščenosti osredotočiti na cilje, nasvete in dejavnosti, ki spodbujajo varovanje in dolgoročno ohranjanje naravnih vrednot in krajinske raznolikosti območja, pri čemer se morajo upoštevati tudi načela trajnosti.

Za zaključek lahko povemo, da so vrednote, predstavljene v analizi stanja, dopolnjene z energijsko potjo, vzpostavljeno v sklopu projekta, ob upoštevanju načel slow turizma primerne za izvajanje trajnostnega razvoja turizma v regiji, s katerim se tako na madžarski kot tudi na slovenski strani odpirajo nove turistične možnosti.

Literatura

Ambrus Lajos – Kovács Gyula – Óvári Miklós: Göcsej és Órség hagyományos körtefajtái, Göcsej Természetvédelmi Alapítvány, Zalaegerszeg, 2016

Ambrus Lajos – Darázsi Zsolt – Dóka László – Halász Elemér - Kovács Gyula – Szakné Bor Tímea: Órség és Göcsej hagyományos almafajtái, Zalaegerszeg, 2014

Dr. Kiss Gábor (szerkesztő): Mindennapi kisemlékeink megőrzésért – Útmutató az egyedi tájértékek kataszterezéséhez, Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, Budimpešta, 2011

Kovács Tünde (szerkesztő): Kerka-völgy kincsei, Lenti Város Önkormányzata, Lenti, 2007

Lelkes András – Óvári Miklós: A Kerka-mente komplex természetvédelmi felmérése, Zalaegerszeg, 2007 (študija)

Pósfai György: Magyarország legnagyobb fái – Dendrománia, Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadója, Pécs, 2005